

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**İSTANBUL'DA BULUNAN BİZANS DÖNEMİ
MOZAİKLERİ: KARIYE MÜZESİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR**

**Enstitü Anasanat Dalı: Seramik ve Cam
Enstitü Sanat Dalı : Seramik ve Cam**

Danışman: Prof. Nilgün BİLGE

Haziran – 2012

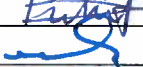

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSTANBUL'DA BULUNAN BİZANS DÖNEMİ
MOZAIKLERİ: KARIYE MÜZESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR

Enstitü Anasanat Dalı: Seramik ve Cam
Enstitü Sanat Dalı : Seramik ve Cam

Bu tez 06/09/2012 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
P. Nilgün BİLGE	Basarılı	
Ed. Doç. Buket Acartürk	Basarılı	
Ed. Doç. Neslihan Özyen	Basarılı	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR

06.06.2012

ÖNSÖZ

Tarih öncesi çağlardan günümüze değin mozaik sanatı çok geniş bir kullanım alanına sahip olmuş, yapıldığı döneme, kullanım şekline, amacına ve yapım tekniğine göre değişiklikler göstermektedir. Mozaik sanatı, Roma döneminde yaygınlaşmış ve Bizans dönemi boyunca gelişerek mimari alanlarda (yer döşemelerinde, kubbelerde, kemerlerde, iç ve dış cephe süslemelerinde) ve kamusal alanlarda yaygın olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda yer aldığı dönemin görkemini, yaşantı biçimini ve kültürünü günümüze taşıyan sanatsal yüzey kaplama tekniğidir.

Bu çalışma kapsamında Kariye Müzesi (Chora Manastırı Kilisesi) mozaikleri ve İstanbul'da bulunan Bizans döneminin başlıca mimari yapılarından olan; Ayasofya Müzesi, Zeyrek Cami (Pantokrator Manastırı Kilisesi), Feneri İsa Cami (Konstantin Lips Manastırı), Fethiye Müzesi (Pammakaristos Manastırı), Aya İrini Kilisesi ve Büyük Saraylar Mozaik Müzesinde bulunan önemli mozaik eserleri ele alınacaktır. Ayrıca Kariye Müzesi mozaiklerinin, tarihsel, sosyo – kültürel açıdan yorumlanarak, teknik ve artistik analizlerinin yapılması ise tezin genel içeriğini oluşturacaktır.

Öncelikle, yapmış olduğum bu çalışma süresince bilgi ve tecrübeleriyle beni yönlendirilen sayın hocam Prof. Nilgün BİLGE'ye, yardımlarını esirgemeyen sayın Yrd. Doç. Buket ACARTÜRK'e, değerli dostum Yrd. Doç. Gülsen TEZCAN'a, değerli bilgilerini benimle paylaşan yazar, arkeolog İlhan AKŞİT'e, iş arkadaşlarım Ali Nail HAYAR, Olgun PEKER ve İbrahim UVALI'ya, teşekkürlerimi bildiririm. Ayrıca bu süreçte desteklerini ve yardımlarını esirgemeyen, Babam Haydar, Ağabeyim Sadettin, Annem Ayşe ÖZDEMİR'e , Eşim Said ÇOKHAMUR'a ve sevgili kızlarım Ceylin ve Ecrin'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR

06.06.2012

İÇİNDEKİLER

RESİM LİSTESİ	iii
ÖZET.....	x
SUMMARY	xi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: İSTANBUL'DA BULUNAN BİZANS DÖNEMİ MOZAİKLERİ	3
1.1. Mozaik Tanımı	3
1.2. Mozaik Yapım Teknikleri	5
1.2.1. Opus Sectile (Floransa Deseni).....	5
1.2.2. Opus Tessellatum (Tuğla Deseni).....	6
1.2.3. Opus Vermiculatum (Solucan deseni)	7
1.2.4. Opus Signinum.....	8
1.3. Bizans Sanatı'nın Genel Özellikleri.....	8
1.4. Bizans Mozaik Sanatı.....	16
BÖLÜM 2: KARIYE MÜZESİ (CHORA MANASTIRI KİLİSESİ).....	40
2.1. Yapının Tarihçesi	40
2.2. Yapının Mimari Özellikleri.....	42
BÖLÜM 3: KARIYE MÜZESİ MOZAİKLERİ.....	46
3.1. Mozaiklerin Genel Yorumu	46
3.2. Kariye Kilisesi Mozaik Yerleşim Planı ve Mozaik Eserlerin Temasal, Teknik ve	

Artistik Analizi.....	48
BÖLÜM 4: UYGULAMA PROJESİ “EVREN I ve EVREN II”	118
4.1. Uygulama Projesi “Evren I ve Evren II” Teması.....	118
4.2. Projenin Teknik ve Artistik Süreci.....	119
SONUÇ.....	139
KAYNAKÇA	142
ÖZGEÇMİŞ.....	145

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Opus sectile tekniğinde yapılmış Ayasofya taban döşemesi.....	4
Resim 2: Günümüzde kullanılan tessera örnekleri	4
Resim 3: Zeyrek Kilisesi Döşemesi, İstanbul: “Kentaur Figürlü döşeme mozaiği”	6
Resim 4: Bizans döneminde Opus Tessellatum tekniğinde yapılmış döşeme mozaiği ...	6
Resim 5: Kariye Müzesi, Opus Vermiculatum tekniği ‘Aziz George’ mozaiği.....	7
Resim 6: Ayasofya Müzesi.....	11
Resim 7: Ayasofya Müzesi’nin Planı	12
Resim 8: Büyük Saray Mozaikleri Müzesi’nden, ‘Hecin Devesi’ mozaik panosu	20
Resim 9: Büyük Saraylar Mozaik Müzesi, ‘Kuzuyu tutan çocuk’ mozaiği.....	20
Resim 10: Büyük Saraylar Mozaik Müzesi’nden mozaik sahne.....	21
Resim 11: Aya İrini, apsis yarım küresindeki haç.....	21
Resim 12: Ayasofya Müzesi; Güney - Batı Girişi Üstünde Bulunan, “Sunuş” mozaiği	23
Resim 13: Ayasofya Müzesi, Güney Galerideki Deesis Mozaiği	24
Resim 14: Deesis mozaiğinden detay.....	25
Resim 15: Deesis mozaiğinden detay.....	25
Resim 16: Deesis mozaiğinden detay.....	26
Resim 17: Ayasofya Müzesi Meryem’in görüldüğü mozaik	27
Resim 18: Ayasofya Müzesi, Meryem’in görüldüğü mozaik detay.....	27
Resim 19: Ayasofya Müzesi 2. kat planı üzerinde: resim 13 - 17’in gösterilmesi.....	28
Resim 20: Ayasofya Müzesi, İstanbul: Kubbe Pandantifindeki altı kanatlı melekler....	29
Resim 21: Ayasofya Müzesi, Kubbe Pandantifindeki altı kanatlı melekler detay	29
Resim 22: Ayasofya Müzesi, Kubbe Pandantifindeki melek yüzü mozaiği detay.....	30
Resim 23: Ayasofya Müzesi, “Sunuş” mozaiğinin yerlerinin gösterilmesi	30

Resim 24: Hagia Evdokia'yı betimleyen duvar mozaiği.....	32
Resim 25: Zeyrek Kilisesi Cami Döşemesi.....	33
Resim 26: Zeyrek Kilisesi Cami Döşemesinden detay	34
Resim 27: Zeyrek Kilisesi Cami Döşemesi, Kakma Kentaur Figürü.....	34
Resim 28: Fethiye Müzesi, İstanbul. Kubbeye bakış 'İsa ve Peygamberler'	36
Resim 29: Fethiye Müzesi, İstanbul. Kubbeye bakış 'İsa ve Peygamberler' detay	36
Resim 30: Fethiye Müzesi, İstanbul; 'İsa' mozaik resmi	37
Resim 31: Fethiye Müzesi, İsa mozaiğinin yan tarafındaki Vaftizci Yahya.....	37
Resim 32: Fethiye Müzesi, İsa mozaiğinin yan tarafındaki Vaftizci Yahya'dan detay	38
Resim 33: Fethiye Müzesi, İsa mozaiğinin plan üzerinde gösterilmesi	38
Resim 34: Kariye Müzesi, İstanbul	42
Resim 35: Kariye Müzesi'nin Parekklesion'a giriş kısmındaki duvardan detay	43
Resim 36: Kilise'nin naos bölümünden kubbeye bakış	44
Resim 37: Kariye Müzesi'nin Planı	48
Resim 38: Meryem ve Ataları	63
Resim 39: Meryem ve Çocuk İsa	64
Resim 40: Meleğin Anna'ya Müjde vermesi.....	65
Resim 41: Anna	65
Resim 42: Yohakim'in İsteğinin Reddedilmesi	66
Resim 43: Aziz Yohakim	67
Resim 44: Meleğin Meryem'e Müjde Vermesi.....	68
Resim 45: Meryem'le Vedalaşma	69
Resim 46: Meryem'le Vedalaşma	70
Resim 47: Yusuf'un Meryem'i Eve Götürmesi.....	71

Resim 48: Yoakim İle Anna'nın Buluşması.....	72
Resim 49: Meryem'in Doğumu.....	73
Resim 50: Meryem'in Sevilmesi.....	74
Resim 51: Meryem'in Sevilmesi mozaik sahnesinden detay.....	74
Resim 52: Meryem'in Takdis Edilmesi.....	75
Resim 53: Meryem'in Takdis Edilmesi'inden detay.....	75
Resim 54: Meryem'in Yusuf'a Verilmesi.....	76
Resim 55: Rahip Zekeriya'nın Duası.....	77
Resim 56: Meryem'in İlk Adımlarını.....	78
Resim 57: Aziz Petrus.....	79
Resim 58: Metokhites'in İsa'ya Kilise Maketini Tasktimi.....	80
Resim 59: Theodoros Metokhites'ten detay.....	80
Resim 60: Meryem'in Takdis Edilmesi.....	81
Resim 61: Meryem'in Takdis Edilmesi detay.....	82
Resim 62: Aziz Paulus.....	83
Resim 63: İsa ve Ataları.....	84
Resim 64: İsa ve Ataları sahnesinden detay.....	85
Resim 65: Deesis.....	86
Resim 66: Deesis sahnesinden İsa detayı.....	86
Resim 67: İsa'nın A. Petrus'un Kayınvalidesini İyileştirmesi.....	87
Resim 68: İç narteks.....	88
Resim 69: İsa'nın Kadını İyileştirmesi.....	88
Resim 70: İsa'nın Dilsizi ve Amâ'yı İyileştirmesi.....	89
Resim 71: İsa'nın İki Amâyı İyileştirmesi.....	89

Resim 72: Kalabalık İnsan Grubuna Şifa Vermesi.....	90
Resim 73: İsa'nın Cüzamlıya Şifa Vermesi	90
Resim 74: At Üstünde Kâhin.....	91
Resim 75: At Üstünde Kâhin detay	91
Resim 76: Bilinmeyen Bir Sahne	92
Resim 77: Bilinmeyen Bir Sahneden detay.....	92
Resim 78: İsa'nın Amâyı İyileştirmesi.....	93
Resim 79: Dış narteksin giriş bölümü	93
Resim 80: Çocukların Öldürülmesinin Emredilmesi	94
Resim 81: İsa'nın Felçliye Şifa Vermesi.....	94
Resim 82: İsa'nın Felçliye Şifa Vermesinden detay	95
Resim 83: Çocukların Öldürülmesi	95
Resim 84: Çocukların Öldürülmesi sahnesinden detay.....	96
Resim 85: Kuyu Başındaki Kadın	96
Resim 86: Bilinmeyen Aziz	97
Resim 87: Ekmeğin Çoğaltılması.....	97
Resim 88: Meryem ve Melekler	98
Resim 89: Cebrail, Meryem ve Melekler mozağinden detay.....	98
Resim 90: Meryem Ve Melekler mozağinden detay.....	99
Resim 91: Suyun Şaraba Dönüştürülmesi	99
Resim 92: Dış narteks görünüş.....	100
Resim 93: Pantokrator İsa	101
Resim 94: Pantokrator İsa mozağinden detay	101
Resim 95: Pantokrator İsa mozağinden detay	102

Resim 96: İsa mozaigine sol çaprazdan bakış	102
Resim 97: İsa mozaigine sağ çaprazdan bakış	103
Resim 98: İç narteksten dış nartekse geçiş kapısının üst tarafına bakış	103
Resim 99: Aziz George	104
Resim 100: Aziz George'den detay	104
Resim 101: Kutsal ailenin Mısırdan Nasıra'ya gidişleri	105
Resim 102: Madalyon içinde Aziz portreleri	105
Resim 103: İsa'nın Şeytan Tarafından Sınanması.....	106
Resim 104: İsa'nın Şeytan Tarafından Sınanması sahnesinden detay	106
Resim 105: Madalyon İçinde Aziz Portreleri.....	107
Resim 106: Dış narteks.....	108
Resim 107: İsa'nın Doğumu.....	108
Resim 108: Aziz Andronicus.....	109
Resim 109: Aziz Tarachus.....	110
Resim 110: Aziz Tarachus mozaiginden detay	111
Resim 111: Kutsal Ailenin Kudüs'e Gidişi	111
Resim 112: Kutsal Ailenin Kudüs'e Gidişi	112
Resim 113: Kutsal Ailenin Bethlehem'e Gidişi	112
Resim 114: Suriye Vali'sinin Önünde Nüfus Sayımı	113
Resim 115: Aziz portreleri	113
Resim 116: İsa	114
Resim 117: Meryem ve Çocuk İsa (Hodegetria Meryem)	115
Resim 118: Meryem'in Ölümü.....	116
Resim 119: Meryem'in Ölümü mozaik sahneden detay	117

Resim 120: Eskiz 1-2.....	119
Resim 121: Eskiz 3-4.....	120
Resim 122: Eskiz 5-6.....	120
Resim 123: Eskiz 7-8.....	120
Resim 124: Eskiz 9-10.....	121
Resim 125: Çeşitli renklerdeki (2 x 2 cm.'lik) cam mozaikler	121
Resim 126: Parçalar bölünmüş şekli	122
Resim 127: Çeşitli renklerdeki (2x2 cm.'lik) cam mozaikler	122
Resim 128: Çeşitli boyut ve renklerdeki cam mozaikler	123
Resim 129: Eskiz çalışması, pleksiglas malzemenin altına bantlarla sabitlenir.....	123
Resim 130: Desenin konturları belirlendikten sonra istenilen form oluşturulur	124
Resim 131: Desenin konturları belirlenmesi	124
Resim 132: Kontur hatları belirlendikten sonra dairenin içi oluşturulur.....	125
Resim 133: Evren I - uygulama aşamaları	125
Resim 134: Evren I - uygulama aşamaları	126
Resim 135: Evren I - uygulama aşamaları	126
Resim 136: Evren I - uygulamasının derz dolgu yapımı.....	127
Resim 137: Evren I - uygulamasından detay.....	127
Resim 138: Evren I - tamamlanmış uygulama	128
Resim 139: Evren I – panonun sergilenmesi.....	129
Resim 140: Evren II- uygulamasının kontur hatlarının belirlenmesi	130
Resim 141: Evren II -uygulamasının aşamaları	130
Resim 142: Evren II- uygulamasının aşamaları	131
Resim 143: Evren II- uygulamasından detay	131

Resim 144: Evren II- uygulamasında altın yıldız konturun oluşturulması.....	132
Resim 145: Evren II- uygulamasında eğrisel çizgilerin oluşturulması	132
Resim 146: Eğrisel çizgilerin oluşturulmasından detay	133
Resim 147: Evren II- uygulama aşaması.....	133
Resim 148: Evren II- uygulamasındaki eğrisel çizgilerin tamamlanması.....	134
Resim 149: Evren II – Detay	134
Resim 150: Evren II uygulamasının tamamlanmış aşaması.....	135
Resim 151: Evren II proje derz dolgusu yapımı.....	135
Resim 152: Evren II mozaik panonun sergilenmesi.....	136
Resim 153: Evren I ve Evren II mozaik panolarının sergilenmesi.....	137
Resim 154: Evren I ve Evren II mozaik panolarının sergilenmesi.....	137

Tezin Başlığı: İstanbul'da Bulunan Bizans Dönemi Mozaikleri: Kariye Müzesi	
Tezin Yazarı : Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR	Danışman : Prof. Nilgün BİLGE
Kabul Tarihi : 6 Haziran 2012	Sayfa Sayısı : xi (ön kısım) + 145 (tez)
Ana Sanat Dalı : Seramik ve Cam	Sanat Dalı : Seramik ve cam
<p>Kariye Müzesi (Chora Manastırı Kilisesi), Ayasofya Müzesi (Hagia Sophia Museum), Zeyrek Cami (Pantokrator Manastırı Kilisesi), Feneri İsa Cami (Konstantin Lips Manastırı), Fethiye Müzesi (Pammakaristos Manastırı), Aya İrini Kilisesi (Hagia Irene Church) ve Büyük Saray Mozaikleri Müzesi Bizans döneminin İstanbul'daki başlıca mimari yapıları arasındadır. Bu çalışmada, bu müzelerde bulunan ve Bizans dönemi mozaik sanatının dikkat çekici örnekleri olan mozaik eserler incelenmiştir. Kariye Müzesinin tarihçesi ve mimarisine başvurularak bu mozaik eserlerin, tarihsel, sosyo-kültürel, teknik ve artistik açıdan analizlerinin yapılması tezin genel içeriğini oluşturmaktadır.</p> <p>Yukarıda bahsedilen Bizans dönemi mimari yapılarında, genel olarak, bir antik dönem mozaik tekniği olan Opus Vermiculatum tekniği kullanılmıştır. Tezi destekleyen proje uygulaması ise, bu tekniği çağdaş malzemelerle günümüze uyarlamayı amaçlamıştır.</p> <p>Uygulama projesi, evreni simgeleyen geometrik formların yer aldığı "Evren I ve Evren II" adlı soyut özgün iki kompozisyondan oluşmaktadır. Kompozisyonu meydana getiren geometrik formların oluşturulmasında denge, ritim, renk, hacim ve ışık gibi temel sanatsal ölçütlere dikkat edilmiş ve grafiksel bir anlatım dili kullanılmıştır.</p> <p>Gerek tez çalışmasının konusunu olan Bizans dönemi mozaiklerinin yorumlanmasıyla ve gerekse projede uygulanan mozaik tekniği ile geçmiş ve günümüz mozaik sanatındaki çalışmalar irdelenerek bir sentez oluşturulmuştur.</p>	
Anahtar kelimeler: Bizans Sanatı, Mozaik, Opus Vermiculatum, Kariye Müzesi, Ayasofya Müzesi	

Title of the Thesis: Byzantine period Mosaics in İstanbul: Kariye Museum	
Author : Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR	Supervisor : Prof. Nilgün BİLGE
Date : 06 June 2012	Nu. of pages: xi(front part) + 145(thesis)
Department: Ceramics ve Glass	Major Field : Ceramics ve Glass
<p>Kariye Museum (Church of Chora Monastery), Ayasofya Museum (Hagia Sophia Museum), Zeyrek Mosque (Pantocrator Monastery Church), Fenari İsa Mosque (Constantine Lips Monastery), Fethiye Museum (Pammakaristos Church), Aya İrini Mosque (Hagia Irene Church) and Great Palace Mosaic Museum are among the prominent architectural structures of Byzantine period. In this study, as examples of Byzantine mosaic art, the remarkable mosaic works these museums present are examined. Analyzing the mosaic works with respect to their historical, socio-cultural, technical and artistic aspects by applying to the history and architectural structure of the Kariye Museum constitutes the main content of the study.</p> <p>In the above mentioned Byzantine architectural structures, an ancient mosaic technique called Opus Vermiculatum is widely used. The art project that supports the dissertation aims at adapting this ancient technique to the present by using contemporary materials.</p> <p>The art project entitled “Evren I ve Evren II” consists of two original abstract compositions that involve geometrical forms symbolizing the universe. In the design of these geometrical forms, artistic criteria of balance, rhythm, color, volume and light are considered and a graphical language is used.</p> <p>Both by interpreting the Byzantine mosaics, the subject of the thesis and by the mosaic technique applied in the project, the art works in past and present mosaic art are analyzed and a synthesis between past and present is achieved.</p>	
Keywords: Byzantine Art, Mosaic, Opus Vermiculatum, Chora Museum, Hagia Sophia Museum	

GİRİŞ

Uygarlıklar antik çağlardan bu yana kültürlerini ve yaşam tarzlarını çeşitli sanatsal dillerle ifade etmeye çalışmış; bu da resim, heykel, edebiyat, duvar resmi, seramik ve mozaik gibi birçok sanat dalının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Günümüzde seramik ve cam sanatı tekniklerinden biri olan mozaik sanatı antik dönemlerde ortaya çıkmış ve Bizans Dönemi'nde en görkemli örneklerini vermiştir.

Tarih boyunca insanlık; yaşadığı tarihi olayları, mitolojik olayları ve yaşamak istedikleri olayları resimlemek amacıyla ya da dekoratif amaçlı olarak; duvar resmi (fresko) ve mozaik tekniğini kullanmıştır. Aslında bir yüzey kaplama sanatı olan mozaik, antik çağ boyunca mimaride sık olarak kullanılmaktadır. Saraylarda, kiliselerde, duvarlara ve tabanlara uygulanan mozaikler yapıldığı dönemin kültürünü, görkemini, yaşantısını, günümüze taşıyan en önemli dekoratif ve resimsel yüzey kaplama tekniğidir.

Çalışmanın Konusu

Bu çalışma kapsamında ilk etapta mozaik yapım teknikleri ile Bizans sanatı genel olarak ele alınmıştır. İstanbul'daki Bizans dönemi başlıca mimari yapılarından olan ve Bizans mozaik sanatını örnekleyen; Kariye Müzesi (Chora Manastırı Kilisesi), Ayasofya Müzesi, Zeyrek Cami (Pantokrator Manastırı Kilisesi), Feneri İsa Cami (Konstantin Lips Manastırı), Fethiye Müzesi (Pammakaristos Manastırı), Aya İrini Kilisesi ve Büyük Saray Mozaikleri Müzesi'ndeki dikkat çekici mozaik örnekleri incelenmiştir. Kariye Müzesi'nin tarihçesi ve mimarisine değinilerek, mozaiklerinin, tarihsel, teknik ve artistik açıdan analizlerinin yapılması tezin genel içeriğini oluşturmaktadır.

Çalışmanın Önemi

Mozaik, antik çağdan bu yana toplumların hayatında önemli bir yer almış ve birçok alanlarda, farklı amaçlara hizmet etmiştir. Mimari yapıların iç ve dış alanlarında kullanılan mozaik, günümüzde teknik gelişmelerle yeni bir boyut kazanmış ve kullanım alanları daha da genişlemiştir. Tez çalışmasında İstanbul'daki Bizans dönemi başlıca mimari yapılarındaki mozaik eserlerin teknik ve artistik analizleri yapılmış ve yorumlanmıştır. Çağlar boyu mozaik eserlerin toplumların kültürel gelişimine ve uygarlıklar arası iletişime katkısı yadsınamaz; tez çalışması da bu faktörleri vurgulamaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Tez çalışmasına literatür taraması yapılarak, görsel ve kuramsal kaynakların toplanmasıyla başlanmıştır. Bu süreç içinde Ayasofya Müzesi, Feneri İsa Cami, Fethiye Cami, Zeyrek Cami, Aya İrini Kilisesi, Büyük Saray Mozaikleri Müzesi ve Kariye Müzesi'nde bulunan örnek mozaikler yerinde incelenerek, fotoğrafları çekilmiştir. Arkeolog ve yazar İlhan AKŞİT'le görüşme yapılmıştır. Elde edinilen bilgiler ışığında mozaik sanatının geçmişte ve yapılan "Evren I ve Evren II" adlı proje uygulamasıyla günümüzde kullanımı sentezlenmiştir. Tez çalışması dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; mozaik tanımı, mozaik yapım teknikleri, Bizans Sanatının ve Bizans mozaik sanatının genel özellikleri irdelenmiştir. İkinci bölümde; Kariye Müzesi'nin tarihçesi ve mimarisine kısaca değinilmiştir. Üçüncü bölümde; Kariye Müzesi mozaiklerinin temasal, teknik ve artistik analizleri yapılarak irdelenmiştir. Dördüncü bölümde ise teze destek olarak tasarımılanan "Evren I ve Evren II" adlı uygulama projeleri; geometrik formlardan oluşmuş, soyut ve grafik bir anlatımla yorumlanmıştır. Projelerde Opus Vermiculatum tekniği ve cam mozaikler kullanılarak, yapım aşamaları fotoğraflarla ayrıntılı olarak aktarılmıştır.

BÖLÜM 1: İSTANBUL'DA BULUNAN BİZANS DÖNEMİ

MOZAİKLERİ

1.1. Mozaik Tanımı

“Eski Yunanca’da *abakiskoi*, Latince’de *abaculi*, *tesserae* ya da *tessellae* adıyla bilinen mozaik için Osmanlılar *fuseyfis* sözcüğünü kullanmıştır. Geniş anlamda mozaik, değişik renkte bir ya da birkaç malzemenin küçük parçalarını yan yana getirerek oluşturulan düzenleme tekniğinin adıdır. Kullanılan malzeme cam, seramik, ahşap taş parçaları olabileceği gibi kâğıt ya da kumaş parçaları da olabilir. Dar anlamda ise, küçük renkli cam ve taş parçalarının harç içine gömülmesiyle oluşan döşeme, duvar ve örtü betimlemelerine denir.” (Ödekan, 1997, s.1300)

Günümüzde binaların dış - iç cephe süslemelerinde kullanılan mozaikler, yapım tekniği açısından en erken Neolitik Dönem’de görülmekle birlikte, aslında gerçek anlamda Klasik Yunan Dönemi’nden itibaren Antik Çağ resim sanatı kapsamında incelenmektedir.

Mozaik tekniği, temel olarak çimentodan oluşan zemin malzeme üzerine, parçacıkları batırarak yerleştirmek ya da yapıştırıcı bir malzeme ile yapıştırılmış parçaların aralarına sıva döşemektir. Mozaik yapımında kullanılan malzemeler olarak ise seramikten metale, ahşaptan cama kadar çok çeşit, şekil ve büyüklükte malzeme bir arada kullanılabilir.

“Latince *Musivum Opus* olarak adlandırılan mozaik eserler, Orta Çağ’a kadar çeşitli deyimler şeklinde yazılmaktaydı. Romalılar, en çok kullandıkları dönemlerde bile, mozaik tarzındaki yer döşemelerine genel bir isim vermemişler, sadece mozaik taşlarını *Tesserae*,* yer döşemelerini ise *Pavimentum Tessaris Structum* olarak adlandırmışlardır. Mozaik yapım tekniğine ilişkin Antik Kaynaklardaki ilk bilgiler, Roma Cumhuriyet Dönemi sonlarında yaşamış olan mimar Vitruvius’tan (M.Ö. 90 - 20) öğrenilmektedir. Vitruvius’un M.Ö. 25 sıralarında yazıldığı tahmin edilen *De Architectura* adlı eserinde, konutlardaki taban döşemelerinden bahsedilirken *Sectile** ve *Tessera* kavramları kullanılmıştır.” (Erkan, 2006, s.4) (Bkz. Resim: 1-2)

*Tessera: Antik Roma-Bizans döneminde duvar, döşeme, tavan, avlu ve bahçe yollarının mozaik kaplanmalarında kullanılan, küçük küp biçiminde, renkli taş, mermer, pişmiş toprak, cam, altın yada gümüş parçası.

*Sectile: Roma döneminde, deseni öğelerden her birinin tek bir parça halinde taş, deniz kabuğu, sedef gibi malzemelerden kesildiği mozaik türü.

Resim 1: Opus sectile tekniğinde yapılmış Ayasofya taban döşemesi

(Kaynak: Kleinbaver, White, Matthews, 2004, s.11)

Resim 2: Günümüzde kullanılan tessera örnekleri

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

1.2. Mozaik Yapım Teknikleri

Günümüz mimarisinde genel olarak dış ve iç cephe süslemesi olarak kullanılan mozaik, yapım teknikleri bakımından Neolitik dönemle birlikte ilk M. Ö. IV bin yılından sonra Mezopotamya’da Sümerlilerde görülmüştür. M.Ö. III bin yıllarında Uruk yerleşimindeki Varka Sarayının koni biçimli duvarlarında geometrik şekillerden oluşmuş mozaik örneklere rastlanmıştır. Mozaik sanatı, Yunan döneminde de kendisini göstermiş, Roma ve Bisans sanatı kapsamında en etkili teknikteki örnekler günümüze değin gelmiş ve özellikle M.S. IV. yüzyılda İmparator Konstantin döneminden itibaren yaygınlaşmıştır.

Mozaik yapım tekniklerinin, niteliklerine ve uygulanan yönetime göre değişik türleri vardır. Bu teknikler ise şunlardır: Opus Sectile, desene göre değişik boyutlarda renk biçimlerden oluşur, Opus Vermiculatum, figürlü panolarda küçük taşların (tessera) yan yana getirilmesinden oluşur. Opus Tessellatum, Opus Alexandrinum, Opus Musivum, Opus Scutulatum, Opus Segmentatum, Opus Signinum türler de vardır.

1.2.1. Opus Sectile (Floransa Deseni)

“Antik Roma mimarlığında, çeşitli biçim ve boyutlardaki renkli mermer ve taş levhalardan oluşturulan geometrik ya da figüratif desenli döşeme mozağıdır.” (Ödekan, 1997, s.1378)

Büyük parçalı mozaik tanelerinden kompozisyon oluşturulmaktadır. Hatta kakma* uygulaması da bu tekniğin içine girmektedir. Bizans yapılarından olan Zeyrek Camii ana mekânın ortasındaki döşeme örneğinde renkli mermerlerden oluşan, kentaur* figürü daire içine alınmış, çiçek ve geometrik şekillerin oluşturduğu kakma teknikli döşeme mozağı Opus Sectile mozaik tekniğine örnektir. (Bkz. Resim: 3)

*Kakma: Oyulabilecek nitelikteki herhangi bir malzeme üzerine, istenilen şekillerde oyarak açılan yuvalara, diğer bir maddeden oyulan şeklin aynısından kesilmiş parçaların kakarak yerleştirilmesi işi. Oyulabilecek nitelikte olan malzeme; taş, tahta, mermer ve işlenmeye müsait bazı madenlerdir.

*Kentaur: Mitolojide olağan üstü yaratıktır. Yarı at yarı insandır.

Resim 3: Zeyrek Kilisesi Cami Döşemesi, İstanbul: “Kentaur Figürlü döşeme mozaïği”
(Kaynak: Demiriz, 2002, s.45)

1.2.2. Opus Tessellatum (Tuğla Deseni)

Opus Tessellatum tekniği, genelde yer döşemelerinde kullanılmıştır. Bu teknikte küçük geometrik şekilde kesilmiş renkli mermer, taş, seramik veya cam parçacıkların tuğla görüntüsüne benzer bir dokuda yerleştirildiği görölmektedir. Tuğla duvar örölmesine benzer şekilde dizilen tesseralar'ın büyüklük ve biçimleri aşağı yukarı aynıdır. Bu tekniğin erken dönemlerinde tesseralar geometrik düzenlemelerde kullanılmıştır. (Bkz. Resim: 4)

Resim 4: Bizans döneminde Opus Tessellatum tekniğinde yapılmış döşeme mozaïđi
(Kaynak: <http://www.definegizemi.com>)

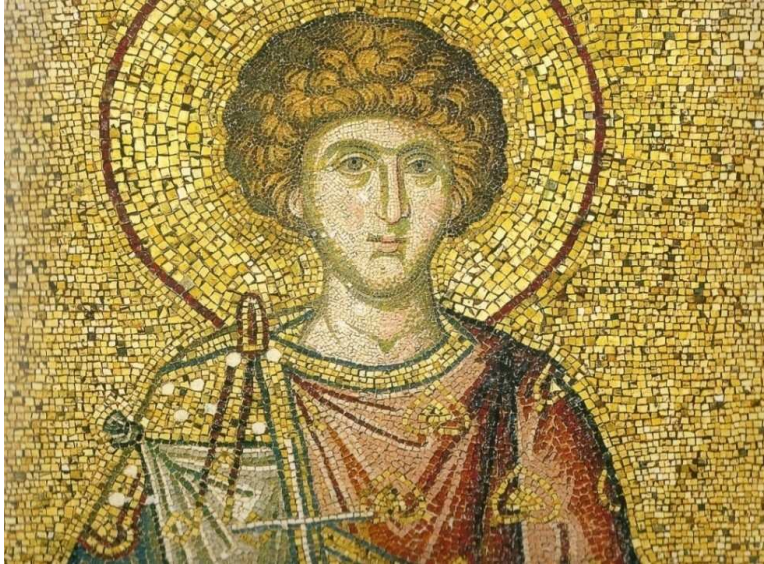
1.2.3. Opus Vermiculatum (Solucan deseni)

“Antik Roma mimarlığında, eğrisel çizgilerin egemen olduğu figüratif desenli döşeme ve duvar mozaiği.”(Ödekan, 1997, s.1379)

Opus Vermiculatum tekniği Mısır, Yunan ve Roma’da uygulanmış örnekleri bulunmaktadır. Bu mozaik tekniğinde küçüklü büyüklü renkli küçük tesseralar kullanılmıştır. Özellikle küçük tesseralarla resimsel renk geçişleri ve ışık gölge değerleri rahatlıkla verilmiştir. Tesseraların dizilimi desenin merkezinden başlamakta ve kıvrımlı değerleri eğrisel bir kompozisyon oluşturulmaktadır. Mozaik sanatında kullanılan en etkili ve detaycı bir tekniktir. Örnek olarak, Resim 5’te Opus Vermiculatum tekniğinde yapılmış Bizans dönemi yapılarından olan Kariye Müzesi (Chora Kilisesi) dış narteks’in* orta kemerinde bulunan Aziz George* resmi görülmektedir. Figürde ayrıntılı bir şekilde ışık – gölge kullanılarak renk geçişleri ve konturlara dikkat edilerek denge de sağlanmıştır. Koyu renkli parçaların kullanıldığı konturlar ise resimde sınırlayıcı dengeyi oluşturmaktadır. Aziz George mozaiği, kırmızı, mavi, turuncu, pembe, yeşil, gri, siyahtan oluşan renkli taş ve altın varak cam tesseralarla göz kamaştırıcı bir mozaiğe örnektir.

Resim 5: Kariye Müzesi, Opus Vermiculatum tekniği ‘Aziz George’ mozaiği

(Kaynak: Akşit, 2006, s.79)

* Narteks: Bizans kiliselerinde batıda yer alan ve kilisenin ana mekânına açılan bölümü.

* Aziz George: III. yy. sonlarına doğru dünyaya gelen Aziz George’un babası Kapadokyalıdır. George, Roma imparatorlarından Diocletianus (MS. 284-305) zamanında Hristiyan olduğu öğrenilince işkenceye uğramış ve 296 yılında idam edilmiştir.

1.2.4. Opus Signinum

Opus Signinum, “Antik Roma mimarlığında seramik kırıklarıyla oluşturulan döşeme mozağıdır.” (Ödekan, 1997, s.1379) Bu teknikteki döşemelerde; düzensiz şekilli, değişik renk ve büyüklükteki seramik kırıkları ile mermer parçaları kullanılarak, son harç tabakası ile rast gele karıştırılarak yerleştirilmiştir.

1.3. Bizans Sanatı'nın Genel Özellikleri

“Bizans uygarlığı -ve bu uygarlığın bir parçası olarak Bizans Sanatı-tarihçiler tarafından insanlığın başlıca önemli uygarlık dönemlerinden birisi olarak tanımlamakta ve incelenmektedir. Bizans uygarlığı ve sanatına atfedilen bu önemin nedenleri arasında; çeşitli kültürel etkilerin bir potada yoğrulması sonucunda ulaştığı özgün niteliğini, bin yılı aşkın bir süre varlığını kesintisiz olarak sürdürmüş olmasını; yayıldığı geniş coğrafi alanı; ve İmparatorluk sınırlarını gerek coğrafi, gerekse tarihsel olarak çok aşan etkilerinin olmasını sayabiliriz.” (Akyürek, 1997, s.71)

Bizans dönemi M.S. 300 - 1453 yılları arasını kapsamaktadır. M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması ile Doğu Roma İmparatorluğu 1453'te Osmanlılar tarafından yok edilmiş ve Bizans İmparatorluğu olarak kendini göstermiştir. Bizans imparatorluğu, Roma İmparatorluğu'nun Hıristiyanlaşmış bir modelidir. Bu topraklarda yeşeren Bizans sanatı ise Roma sanatı değildir; Roma sanatının devamı niteliğindedir. Bizans sanatı batı ve doğu kültürlerinin bileşimi olarak kendini göstermiş ve gelişmiştir. Çeşitli kültürlerin izlerine sahip ülke ve toplulukları kapsayarak, putperestlik kültürünü terk eden Roma kültürünü benimsemiş, resmi din olarak kabul edilmiş, Hıristiyanlığın etkisiyle yeni bir üslup oluşturmuştur.

Bizans'ın başkenti Konstantinopolis Justinianus dönemini temsil etmesinin yanında ayrıca kültür ve sanat merkezidir. Bu anlamda en önemli gelişme de mimarlıkta yapılmıştır. Bununla birlikte Bizans sanatı, mozaik, fresko*, minyatür ve el sanatlarında da kendini göstermiş ve bu alanlarda önemli gelişmelerde kaydedilmiştir.

Bizans sanatı, ilk Hıristiyanlık sanatını temsil eden bir sanat olarak, sanat tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bununla birlikte imparatorluk saray çevresinde ve kiliselerde düzenlenen törenlerin görkemi, zenginliği ve ihtişamını yansıtan bir ayna durumundadır. Ayrıca, Yunan ve Roma döneminden Rönesans'a geçiş dönemini temsil etmektedir.

*Fresko: Yaş sıva üzerine boyalarla yapılan duvar resmidir.

Helenistik çağın baroğunu yansıtan Bizans sanatı sadece zenginlik ve ihtişamı ifade etmiyordu. I. Justinianus dönemindeki Hıristiyanlığı temsil eden imparatorluk sanatçıları, doğu dinlerinin etkisiyle öldükten sonraki yaşamı, yapılan eserlerde vurgulamışlardır. Bu uygulamayla Ortaçağda sanat biçimlerinin ortaya çıkması ile ikonalar yerini almıştır. Böylelikle Bizans sanatında yoğun mistik konulu eserler kendini göstermiştir. En önemli örneklerini ise Ayasofya ve Kariye Müzeleri'nde duvarlarındaki mozaik ve fresko sahnelerinde görebiliriz.

Bizans sanatı, görsel sanatlardaki gibi doğa etüdünü terk etmiş; Helenistik üslubu usta çırak sistemi olarak uygulamıştır. Her ne kadar Bizans sanatı, üslupsal bir gelişim göstermemişse de Ravenna sanatının Bizans etkisine bağlı olarak biçimlenmesiyle, katı bir ifade tarzına bürünmüş ve doğadan uzaklaştırmıştır. Bu katı ifade tarzı arkaik* biçimlendirme şeklinde olup, ayrıca Bizans sanatına anıtsal bir ifade kazandırmaktadır.

“Genel anlamda bakılacak olursa, Bizans Sanatı'nın temelinde iki farklı anlayışın bulunduğu görülmektedir. Bu iki farklı anlayış ise, Başkent Üslubu ve Eyaletler Üslubu olarak adlandırılmakta, iki üslup arasında sanatsal düşünce açısından oldukça ciddi ayrılıklar göze çarpmaktadır. Adından da anlaşılacağı gibi Başkent Üslubu'nda, yapılacak olan herhangi bir sanat eserinin, imparatorluğun başkentine layık olabilecek sanatsal beceri ve anlayışa uygun bir şekilde tasarlanması gerekmektedir. Özellikle, Bizans sarayı ve ileri gelen çevrelerce uygulanmaya çalışılan bu üslubun kökleri eski sanat geleneklerine dayanmakta, özenli bir şekilde yapılmaya çalışılan eserlerde, başkentten ihtişamını yansıtmaya açısından aynı zamanda görkemli bir anlayış göze çarpmaktadır. Eyaletler Üslubu ise, şekil güzelliğine önem vermeyen, dini konuları esas alan ve sanatı dinin bir ifadesi olarak kabul eden bir anlayışla uygulanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, daha ilkel ve sade bir sanatsal anlayışı ifade eden Eyaletler Üslubu, kesin bölgelere ayrılmamakla birlikte, genel olarak başkentte bulunan sanat eserlerini taklit etmeye çalışmış, sanatı her zaman din adına insanlara ulaşmayı amaçlayan bir araç olarak görülmüştür.” (Erkan, 2006, s.31)

Bununla birlikte Başkent Üslubu ve Eyaletler Üslubunun dışında Bizans İmparatorluğu, doğu Roma toprakları içinde varlığını ve kültürünü sürdürmüştür. Tarihi bin yıllık yaşamı boyunca Bizans İmparatorluğu dönemini, yaşanan kültürel farklılıkları, dini ve sosyal değişimleri; Erken Bizans, Orta Bizans, Geç Bizans dönemleri olmak üzere üç büyük döneme ayırmıştır. Bu dönemler birbirinden farklı özellikleri olan devirlere ve geçişlere sahip olmaktadır.

*Arkaik: Bir sanat dalının ve üslubunun olgunluk ya da klasik dönemi öncesindeki oluşum aşamasını nitelemek için kullanılan sıfattır.

“Bu geçiş döneminin arkasından gelen ilk veya Erken Bizans Dönemi V. Yüzyılın sonlarından 726 ikonoklazma* akımının başlamasına kadar sürer, bu ilk parlayış dönemi İmparator Justinianus* (527 - 565) zamanında önemli ve büyük eserlerini verdiğinden bu İmparatorun adıyla da anılır. Bu dönemde Bizans sanatı, Helenistik ve Roma sanatı geleneklerinden alınan motifleri kullanmaya, geliştirmeye devam etmekle beraber, Yakındoğu'nun sanat ve duyuş unsurlarıyla estetik zevklerinin sanata sızmasından kurtulamamıştır. Bizans İmparatorluğu VII. yüzyıl sonlarına doğru çok önemli i ve dış krizler içine girmiştir. VIII. yüzyılda kilise ve manastırların baskısına karşı bir tepki belirdi. Bunda Anadolu'dan gelen bazı Hıristiyan mezheplerinin görüşleri de rol oynamış olmalıydı. 726 da başlayan her türlü dini tasvirlerle karşı olduğu için ikonoklazma (resim, tasvir aleyhtarı) denilen akım, kilisenin ve manastırların güçlerini de kırarak Bizans sanatında çok önemli bir değişikliğe yol açmıştır. (Eyice, 1969, s.515)

İkonoklast akımla kiliselerdeki sanat eserleri (fresko ve figürlü mozaikler), imparatorluk emriyle ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Bunların yerine figürsüz bezemeler, ha ve benzeri ifadeler ön plana çıkmıştır. Ayasofya ve Kariye Müzeleri'ndeki (Chora Kilisesi) i meknındaki figürlü mozaikler ve freskolar bu İkonoklast* döneminde ortadan kaldırılmıştır.

Başkent Konstantinopolis de bulunan Ayasofya Kilisesi'nin mozaik sahneleri M. S. 532 - 537 tarihleri arasında yapılmıştır. Ayasofya Kilisesi Bizans'ın tarzını temsil eden, i mekân süslemesi ve mimarisi ile benzeri olmayan, Konstantinopolis'i ve Justinianus'u* sembolize eden olağanüstü bir yapıdır. Ayasofya Kilisesi (kutsal bilge - ilahi hikmet), İmparator I. Konstantinos tarafından M. S 330 yılında İmparatorun emri ile inşa edilmiş ve M. S 360 tarihinde II. Konstantinos döneminde tamamlanabilmiştir. Ayasofya kilisesi, ilk olarak büyük kilise (Megale Ekklesia) diye adlandırılmış ve V. yüzyıldan itibaren Kutsal Bilge-İlahi Hikmet (Hagia Sophia) adını alarak ibadete açılmıştır. Ancak Ayasofya Kilisesi zaman içinde çıkan işyan sonucunda yanmış ve yıkılmıştır. Ayasofya tekrar II. Theodosius tarafından tamamlanmış ve 10 Ekim 415 tarihinde ibadete açılmıştır.

*İkonoklazma: İkonolar, insanların umut bekleyip mucize umdukları nesne insanların umut bekleyip, mucize umdukları hatta taptıkları nesnelere haline gelince, bir dönem kaldırılmış, bunlar yerine sembolik ifadeler kullanılmıştır. İşte 'ikonakırıcılık' da denen bu döneme "ikonoklazma" denir. (726-842)

*Justinianus: (Latince: Flavius Petrus Sabbatius Iustinianus) 482 yılında Makedonya'da şkp yakınlarındaki bir köyde dünyaya geldi ve 14 Kasım 565 günü İstanbul'da öldü. Justinianus 1 Ağustos 527-14 Kasım 565 döneminde Doğu Roma İmparatorluğu'nun İmparatoru olarak hüküm srmştir.

Ayasofya Kilisesi, bir kez daha Nika isyanında büyük tahribata uğramıştır. Son olarak Ayasofya 523 – 537 yılları arasında İmparator Justinianus tarafından bazilika* planlı olarak yaptırmıştır.

Ayrıca Ayasofya Kilisesi 1453’de camiye çevrilmiştir. Sultan Abdülmecit döneminde 1847 - 1849 yılları arasında İsviçreli mimarlar Fossati* kardeşler (Giuseppe ve Gaspare) tarafından tamir edilerek iç mekândaki mozaikler gün yüzüne çıkarılmıştır. Fossati, mozaikleri tekrar sıva ile kapatmış ve 1932 yılında Amerikan Bizans Enstitüsü ve Thomas Whittermore* tarafından bu mozaikler tekrar gün yüzüne çıkartılmıştır. Ayasofya Kilisesi 1935’de ise müzeye dönüştürülmüştür. (Bkz. Resim: 6 - 7) Mozaik süslemeleriyle dikkat çekici bir yapıdır.

Resim 6: Ayasofya Müzesi

(Kaynak: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Ayasofya>)

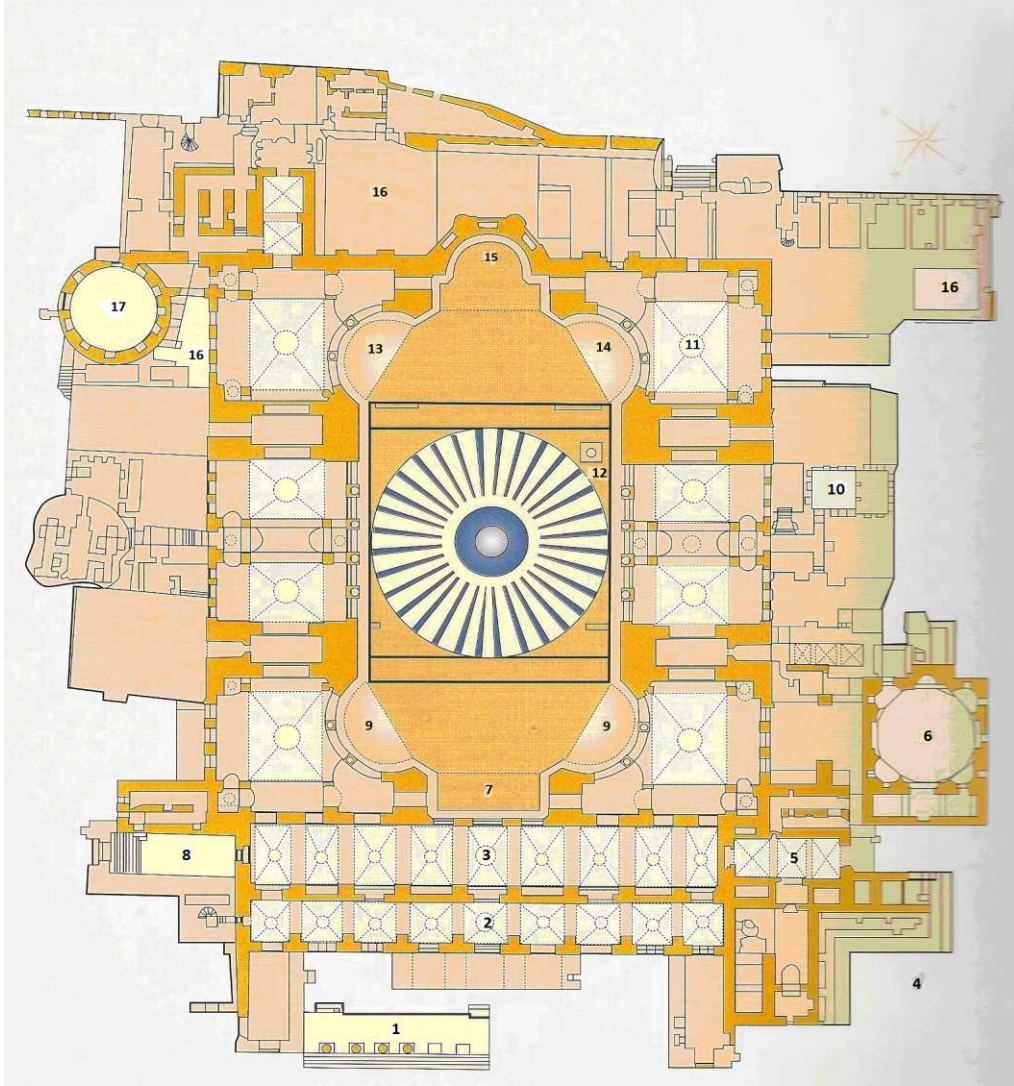
* Bazilika: İçi iki sıra sütunla üç nef ayrılmış, dikdörtgen biçiminde kilise.

* Gaspare Fossati: 1809 yılında İsviçre’nin Morcote kabrasında doğdu. İlk ve ortaöğrenimini babasının müteahhitlik yaptığı Venedik’te tamamladı; mimarlık eğitimini 1822-1827 yıllarında Milano’da aldı. 14 yy. pek çok mimar ve ressam yetiştirmiştir. İstanbul’da 20 yıl yaşamış, 1893’te ölmüştür. Ayasofya’nın restorasyonu olmak üzere çok sayıda mimari proje gerçekleştirmiştir.

*Thomas Whittermore: Amerikan Bizans Enstitüsü’nün kurucusu ve 1930’dan 1950’deki ölümüne değin yöneticisi olan Amerikalı bilim adamıdır.

Resim 7: Ayasofya Müzesi'nin Planı

(Kaynak: Akşit, 2006, s.222)

1. Eski Ayasofya kalıntıları 2. Dış narteks 3. İç narteks 4. Çeşme 5. Güney kapısı 6. Vaftishane 7. İmparator Kapısı 8. Galeri rampası 9. Bergama'dan getirilen küpler 10. I.Mahmud Kütüphanesi 11.İmparatorun kıyafet değiştirdiği yer 12. İmparatorun taç giydiği yer 13. Hünkâr mahfili 14. III. Murad'ın yaptırdığı mahfil 15. Mihrap 16. Osmanlı devri yapıları 17. Hazine dairesi.

“İkonoklast akımların etkisini duyurduğu dönemde kiliselerde tahrip edilen figürlü resimlerin ve Hıristiyan suretlerinin yerine, eski süsleme geleneklerini sürdüren motifler ve yalın haç biçimleri yapılmıştır. İkonoklast çağ sona erdikten sonra bunların kapladığı büyük yüzeylerin hepsini yeniden suretlerle doldurmak mümkün olmamıştı. Bu yüzden özellikle birçok haç biçimleri oldukları gibi bırakılmıştır.”
(Tansuğ,1999, s.61)

İstanbul'daki Aya İrini (Hagia Eirene) Kilisesinde bu haç biçimleri görülmektedir. Aya İrini IV. yüzyılın başlarında I. Kostantinos tarafından 330 yılında yaptırılmıştır. Ayasofya Kilisesinden sonra ikinci büyük kilisedir. Aya İrini, Nika isyanıyla büyük hasar görmüş ve Justinianus tarafından 532 yılında tekrar yaptırılmıştır. Bazilika planlı kilisesinin apsis yarım küresinde bulunan büyük mozaik haç, İkonoklast çağdan kalan önemli örnektir. Osmanlılar zamanında Aya İrini Kilisesi cami'ye çevrilmediği için mimari değişiklik olmamıştır. İlk müze çalışmaları Aya İrini Kilisesinde yapılmıştır. 1949 tarihine kadar askeri müze olarak hizmet vermiştir. Günümüzde Ayasofya Müzesi Müdürlüğü'ne bağlanmıştır. Ayasofya kilisesinde de aynı İkonoklast dönemden kalma birçok mozaik haç biçimleri görülmüştür.

Erken Bizans dönemini kapsayan Büyük Saray Kompleksi (Bukaleon Sarayı), Büyük Konstantinos döneminde, Ayasofya ve Aya İrini Kiliselerinin yapıldığı aynı dönemde, Roma şehrine benzer nitelikte yapılmıştır. 532 yılında çıkan isyan nedeniyle Saray tahrip olmuş ve I. Justinianus tarafından yeniden yapılmıştır. Günümüzde Sultanahmet parkından, Marmara kıyısına kadar uzanan sınırları içinde Arasta Çarşısı olarak adlandırılan yerde; kiliseler, tören yerleri, bahçeler, avlular vs. oluşan saraydan 1872 m.² lik ortası açık sütunlu bir avlunun mozaiklerinden sadece 250 m.² günümüze gelebilmiştir. Sarayın taban mozaikleri erken Bizans dönemi etkilerini yansıtmaktadır. Doksan farklı tema içinde; av sahneleri, dövüşen hayvanlar, köy hayatı, kır yaşantısı, çocuklar ve mitolojik tasvirler yer almaktadır.

1953 yılında Büyük Saray'ın mozaikleri kazılar sonucu çıkmış olduğu kısımlar mozaik müze haline getirilmiştir. 1979 yılında Ayasofya müzesine bağlandı. Mozaiklerin korunması ve restorasyonu 1983 yılında Prof. Dr. Werner Jobst* başkanlığındaki ekip çalışması on beş yıl sürmüştür. 1987 yılında müze binasının yapımı bitmiştir. Restorasyon çalışmalarının 1997 yılında tamamlanmasıyla birlikte Büyük Saraylar müzesi yeniden ziyarete açılmıştır.

Kiliselerin ikonoklast akıma karşı kazandığı başarıyla, ikonoklasma 842'de ortadan kalkmıştır. Orta Bizans Dönemi (M.S. 842 - 1204), IV. Haçlı seferiyle Latinlerin Konstantinopolis'i ele geçirmesiyle son bulmuştur (1204).

*Prof. Dr. Werner Jobst: Avusturya Bilimler Akademisinde öğretim üyesi. Büyük Saray Mozaiklerinin korunması ve restorasyonu çalışmasındaki bilimsel ekibin başkanıdır.

Makedonyalılar ve Komnenoslar sülaleleri zamanına rastlayan bu dönemde Bizans sanatı, kilisenin ikonoklasma'ya karşı kazandığı zaferle yeni bir yön bulmuştur.

Bunun yanında Makedonyalılar Rönesansı Dönemi (867 - 1067) için de en güzel örnek yapılardan biri olan Feneri İsa Camisidir (Konstantin Lips Manastırı - Molla Feneri İsa Cami). Diğer ismiyle Konstantin Lips Manastırı VI. Leon (886-912) döneminde, 907'de Bizanslı Amiral Konstantin Lips tarafından Meryem'e adanarak yapılmıştır. Konstantin Lips manastırı kapalı Yunan haç planlı olarak yapılmıştır. Kilise üç bitişik bölümden oluşmaktadır. II. Beyazıt döneminde Fenerizade Aladdin Ali tarafından camiye çevrilmiştir. Feneri İsa Cami'nin, kilise olduğu dönemde yapılmış olan, Hagia Evdokia tasvirli mermerden yapılmış duvar mozaiği dikkat çekicidir. 1638 yılında Osmanlı döneminde, Sadrazam Bayram Paşa tarafından onarıldıktan sonra adı Feneri İsa Camisi olarak değiştirilen kilise, orta Bizans dönemi mimari yapı örneğine benzer niteliktedir. 1970 - 1980 tarihleri arasında ise Feneri İsa Cami'nin bakım ve onarım çalışmaları Amerikan Bizans enstitüsü tarafından yapılmıştır. Halen cami olarak hizmet vermektedir.

“Orta Bizans dönemi, Bizans Sanatı'nda yeni gelişmelerin ortaya çıktığı bir dönemdir ve bu dönemdeki mimari gelişimler ile sanatsal değişimler birbirine paralel bir süreç izlemişlerdir. İkonoklast Dönem öncesi kilise dekorasyonunda, biçimsel anlamda tutarlı bir program izlenmemişken (Demus, 1948: 45), Orta Bizans Dönemi'nde ikonografik programın bütünü standartlaşmış ve belli bir sisteme bağlanmıştır. Kiliselerde en çok kullanılan plan tipi olan kapalı kollu Yunan haçı planı, Bizans'ın resimsel ikonografisinin sistemli bir uygulamaya doğru evrim geçirmesine neden olmuştu. Resimler, kiliselerdeki mimari bölümlerin sembolik anlamları doğrultusunda yapılmaktaydı.” (Erkan, 2006, s.35)

Orta Bizans Dönemi yapılarından olan Zeyrek Cami (Pantokrator Kilisesi) de bu gruba girer. Pantokrator (evrenin efendisi olan) Kilisesi 1118 - 1136 arasında İmparator II. Komnenos ve eşi Eirene tarafından yaptırılmıştır. Kilise bazilika planlı önemli ve görkemli Bizans yapılarındandır.

İstanbul'un fethinden sonra Pantokrator Kilisesi medrese olarak kullanılmış ve Molla Zeyrek Mehmet (medrese eğitimcisi) efendi'den cami adını almıştır. Kilise XVIII. yy. onarım görmüş. Zeyrek Cami'nin, 1966 yılında Vakıflar İdaresi'nin restorasyonu sırasında mermer süslemeli zemini ortaya çıkmıştır. Günümüzde yapının güney kısmı halen cami olarak hizmet vermektedir.

Görkemli ve önemli Bizans kilise yapılarındaki figürlü tasvirler, “7. yüzyılın ortalarında gerçekleşen Arap istilasıyla 8. ve 9. yüzyıllarda karşılaştığımız İkonokırıcılık, Bizans sanatının ilk “altın çağına”ına son vermiş oldu. Ama 9. yüzyılda imparatorluk siyasal, ekonomik ve kültürel açıdan yeniden bir canlanma dönemine girdi; bunun sonuçlarından biri de Justinianos dönemindeki klasik tarzın, en azından Konstantinopolis’teki saray çevresinde yeniden çok tutulmaya başlaması oldu. Bu tarihten sonra gelen yaklaşık iki yüzyıl boyunca (Bizans’ın ikinci “altın çağ”ında), başlangıçta kendini antik dönemlere özgü basmakalıpların sıradan taklitleri olarak gösteren sanat anlayışı, özümseyerek belirgin bir biçimde Bizans’a özgü estetik araçlara dönüştürüldü.” (Vikan, 1998, s.19)

İkonoklast akımın sonrasında, İstanbul’daki kiliseler ve manastırların iç mekân mimari süslemelerindeki figüratif ifadeler gelişme göstermiştir. Kiliselerde kutsal kişilerin resimlerinin nerelere konulacağı, hiyerarşik düzene bağlı olarak, ikonografik bir program şeması içinde belirlenmiştir. Örneğin, genelde kilise mimari yapısının kubbesinde İsa ve Meryem tasvirleri, kilisenin kubbe dilimlerinde ve kubbe kasnağında*; melekler ve peygamberler, duvarların üst kısımlarında İsa ve Meryem’in yaşamından sahneler, duvarların alt kısımlarında ise kutsal kişiler ve Azizler yer almaktadır. Yine kiliselerin bema* ve pandantiflerinde,* baş melekler yer almaktadır.

Çünkü haç planlı kiliseler mikrokozmos (evrenin yansıması, modeli) olarak algılanılmaktadır. Kubbe; tanrısal tasvirlerin betimlendiği yer ve kutsal olan gökyüzünü; taban (naos), yeryüzünü, bema ise Hıristiyanlığın özünü ifade etmektedir. Kiliselerin iç mekânlarındaki kemerler ve pandantifler de gökyüzü ile yeryüzü arasında bağlantıyı sağlayan sembollerdir.

Bizans Sanatının son devri olan Palaiologoslar* dönemi yapılarından Fethiye Cami (Pammakaristos Manastırı), 1261 yılında Latin istilasının bitiminde eski kilisenin kalıntıları üzerine yapılmıştır. 1292 - 1294 yılları arasında ise İmparator VIII. Michael Palailogos’ un yeğeni Michael Glabas Dukas Tarchainotes tarafından Pammakaristos Manastırı yeniden onarılmıştır.

*Kasnak: Camilerde ayaklar ya da ana duvar üzerindeki kasnağa oturtulmuş kubbe; orta kubbe.

*Bema: Apsisin batısında yer alan kutsal bölüm. Genellikle bir zemin düzeyi olan kilisenin kalanından bir paravan ya da korkulukla ayrılan bu bölüme giriş kısmı.

*Pendantif: Kare planlı duvar sistemi üzerine kubbenin oturmasını sağlayan köşelerdeki küresel üçgen geçiş ögesi.

1315 yılında İmparator VIII. Michael Palaiologos'un karısının emriyle kiliseye ek yapı eklenmiştir. 1591 yılında, III. Murat döneminde Cami'ye çevrilmiş ve Fethiye adını almıştır. 1960 yılında Amerikan Bizans Enstitüsü tarafından fresko ve mozaikler gün yüzüne çıkarılmıştır. Günümüzde müze olarak hizmet vermektedir. Kilisenin orta kubbesindeki 'İsa ve Peygamberler' ve apsis yarım küresindeki 'İsa' mozaiği dikkat çekici mozaik örneklerindedir.

M.S. 1261 yılına kadar süren Latin İstilasası dönemi sırasında Konstantinopol büyük bir tahribata uğramış, kiliseler de bu dönemde yaşanan tahribatlardan nasibini almıştır. Kilise için önemli sayılan birçok kutsal emanet, bu dönemde Avrupa kiliselerine götürülmüştür.

“Latin istilasının son bulmasıyla başlayan Geç Bizans Dönemi ise, Konstantinopol'un 1453 yılında Osmanlılar tarafından alınmasıyla son bulmuştur. Bizans İmparatorluğu, Palaiologoslar döneminde son parlak çağını yaşamış, özellikle sanatsal açıdan bakıldığında, Bizans sanatı gelişiminin doruğuna ulaşmıştır. Siyasi ve ekonomik anlamda yaşanan çöküş, Bizans sanatını çok fazla etkilememiş, günümüzde Hıristiyanlık açısından oldukça önemli olan kimi eserler bu son dönemde inşa edilmiştir. Bu eserler arasında yer alan Khora Kilisesi'nin (Kariye Camii) mozaik ve freskleri 14. yüzyılın ilk yarısında yapılmıştır.” (Erkan, 2006, s.31)

1.4. Bizans Mozaik Sanatı

Bizans imparatorluğu mozaığe çok büyük önem vermiş, en zengin ve gösterişli mozaikler bu dönemde yapılmıştır. M.S. 5. yüzyıldan sonra altın varak, gümüş, renkli cam, renkli taş ve mermer parçaları Bizans mozaik sanatında; duvar, kubbe, tonoz ve pandantiflerde yaygın olarak yer almaktadır. Ayrıca Bizans mozaiklerinin genelinde; kutsal ve İmparatorluk rengi olan erguvan (mora benzer renk) renkli taşlar ve ışık etkisi vermek için altın varaklı cam mozaikler kullanılmıştır.

*Palaiologoslar: 1259 - 1453 arasında hüküm sürmüş Bizans hanedanı.

“Bizans çağında mozaikler zeminlerden çok duvar ya da tonozlarda görülmeye başlanmıştır. Bunda tasvirlerin kutsallığı ve kullanılan cam, altın tozu ve lapis* gibi değerli malzemenin etkisi büyük olmuştur. Ne var ki, bu dönemde çağlar boyu kullanılan zemin mozaikleri bir anda silinip gitmemiştir. Birçok yapının zeminini süsleyen mozaik eserlerde sadece konu değişikliği yaşanmıştır. Bu dönemde edebi ve mitolojik öykülerden çok Sasani dokumalarında görülen doğa tasvirleri, hayvan mücadeleleri, av ve günlük yaşam sahneleri resmedilmiştir.” (Aygüneş., 2006, s.7)

“Doğu Roma İmparatorluğu’nun, Bizans çevresinde hızla yayılıp güçlendiği M.S. 6 - 8. yüzyıllar arasında, ilk Hıristiyanların resim faaliyetlerine sahne olan Roma şehri de artık Bizans etkilerinin kendini gösterdiği bir yer haline gelmiştir. Doğu Roma İmparatorluğu’na ait olup, günümüze kalan Erken Hıristiyan mozaikleri ise, Batı Roma’ya oranla daha azdır. Ancak Doğu Roma’da, gelişen mozaik tekniklerine adaptasyon daha kısa sürelerde gerçekleşmiştir. Doğu’da belli bir stilizasyon anlayışı ile resmedilen mozaiklerde figürler duvar ya da kubbelere, katı ve akıcı olmayan üslup özellikleriyle, sanki öne doğru çıkıyorlarmış gibi gözükmektedir.” (Erkan, 2006, s.40)

Bizans dönemi Mozaik yapıtlarındaki sahnelerde ise genelde akıcı bir anlatımla Hz. İsa ve Meryem sahneleri canlandırılmıştır. Bu mozaiklerde kullanılan taş tesseralar, Roma dönemi mozaiklerde kullanılmış taş tesselarla benzer niteliktedir. Mozaik taşlar 5 - 10 mm.’lik boyutlarda, küp şekilli tesseralar şeklindedir. İri taşlar daha çok fonları oluşturmaktadır. Bu mozaik sahneleri yapan Bizans mozaik ustaları, saraylarda mozaik ve resim yapan sanatçılardır.

Bizanslı mozaik sanatçıları mozaik resimlerin yapım aşamasında iki ya da üç kat harç uygulamakta ve mozaik ustaları ise, mozaik sıva tabakasını genelde üç aşamada yapmaktadırlar.

Üç aşamalı mozaik tekniğini şu şekilde açıklayabiliriz: “ Statumen: Yalıtım amacıyla aralarına testi kırıkları yerleştirilmiş (temel dolgu) ocak taşlarından oluşan, 0.50 – 0.60 m. kalınlığında, dayanıklı temel dolgu. Rudus: Altta harç sıva (9 cm.), bunun üzerine yalıtım malzemesi (ara dolgu) olarak serilip sıkıştırılan kil, toprak ve kömürden oluşan karışım (3 cm.) ve üste çekilen bol kiremit kırıklı, beton sertliğinde sıva (3 cm.). Nuclus: Mozaik taşlarının içine oturtulduğu yatak harcı.” (Jobst, Erdal, Gurtner, 1997, s.28)

Mozaik oluşturacak tesseralar yaş sıva üzerine dizilmektedir. Genel olarak mozaiklerde kullanılan tesseralar doğal renkli taş, seramik, doğal hayvan kabukları, renkli cam, altın ve gümüş varaklı/ kaplamalı cam malzemelerdir. Yakut, zümrüt, inci gibi değerli taşlar tören kıyafetlerinde ve takılarda; mermerler ise genellikle zemin ve duvar döşemelerinde kullanılmaktadır.

*Lapis: Çok eski çağlardan beri mücevher olarak kullanılan koyu mavi renkte bir taş türüdür.

“Bizans sanatının -ister dinsel olsun, isterse din dışı- estetik ağırlık merkezi doğrudan ‘izleyici’dir. Özellikle de dinsel sanat, izleyiciyi etkilemeye, yönlendirmeye ve doğrudan kutsal ile karşı karşıya getirmeye yöneliktir. Bu anlamda da ‘yapısal’ olarak işlevseldir; izleyici ile kurulan ‘spiritüel bir diyalog’ un aracıdır. Bu bütün Ortaçağ sanatları için şu ya da bu ölçüde böyledir. Bizans kiliselerinde yaratılan mistik atmosfer, daha baştan içeri gireni etkiler, tapınma ritüeli* için hazırlar. Bu etkileyici atmosfer, doğrudan mimarının kendisi; iç bezemenin ikonografik programı – örneğin, kubbenin ortasında, tüm mekâna egemen olan “Evrenin efendisi” İsa (pantokrator) ikonu, inananlara Tanrı’nın azametini gösterir-; bezemede kullanılan malzeme -ışığı yansıttığındaki özellikleri nedeniyle mistik bir atmosfer yaratabilen mozaik-; yapının aydınlatılması; müzik ve litürji* kullanılarak yaratılır.” (Akyürek.,1997, s.78)

Bizans mozaiklerinde tüm fonda sembolik olarak altın kullanılmıştır. Mozaiklerdeki altın tesseraların kullanılması Hıristiyanlık diniyle ilgilidir ve zenginliği ifade eder. Mozaiklerde altın kullanımı ışık – gölge ifadesi verir ve bu ışık tanrıdan gelen ışığı temsil etmektedir. Mozaik sanatçıları altın varak kullanımı ile mozaiklerde ışığı daha başarılı uygulamış ve cam tesseraların üzerine altın varak kullanılarak mozaiklere yeni bir boyut, ihtişam kazandırmıştır.

Bizans mozaik ve fresk sanatında dini etken, sanatsal ifadeden önde gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında Bizanslı sanatçılar, belirlenen kuralların dışına çıkamamakta, yaptıkları eserlere kendi bakış açısı ve beğenisini tam olarak yansıtamamaktadırlar. Bu mozaiklerdeki temel amaç dini mesajların verilmesidir. Örneğin, Bizans sanatının en önemli özelliklerinden biri, önemli figürlerin baş boyutunun vücudun dokuzda bir oranında betimlenmesidir. Buradaki asıl amaç figürlerin kutsallığına gönderme yapmaktır.

“Antik mozaik eserler, kullandıkları malzemeye göre iki ana sınıfa ayrılmıştır. Bunlar, doğal malzeme kullanan çakıl taşı mozaikler ile işlenmiş malzeme kullanan Opus Tessellatum tarzı mozaiklerdir. Birinci sınıfa giren mozaikler genellikle dere ya da deniz kıyılarından toplanan küçük boyutlu ve doğal renkli, yuvarlak çakıl taşları ile yapılıyordu. Bu yüzden erken tarihli çakıl taşı mozaiklerde figürler pek ayrıntılı değildir. Daha çok siyah - beyaz renkleri ve gri tonlarının hâkim olduğu eserler, renk ve gölge vurguları açısından oldukça sadedir. Çakıl taşı mozaikler, işçilik gerektirmeyen ve doğadan kolaylıkla temin edilen malzemesi sayesinde Opus Tessellatum tekniği yaygınlaşana dek yaygın biçimde kullanılmıştır.” (Aygüneş, 2006, s.4)

* Ritüel: Dini tören

* Litürji: Dini törenlerde usul ve sıra

Bu tekniklerde yapılan eserler, Helenistik dönemde hızla artmıştır. Taşların düzenli olarak kesildiği teknikte figürler, çakıl taşı tekniğine göre daha başarılı resmedilmiştir. Ancak zaman içinde Vermiculatum tekniği geliştirilmiş ve çok daha küçük mozaik taşları ile ayrıntılı betimlemeler ekip çalışması doğrultusunda yapılmıştır. Bu dönemin mozaik ustaları hünerlerini; kiliselerin ve diğer mimari yapıların iç - dış mekânında ikonografik mozaik betimlemelerde ve süslemelerde göstermişlerdir. Bizans sanatında ise mozaığe Psifidota denilmekteydi. Mozaik işi zor ve uzun süreçli olduğu için usta-çırak çalışması doğrultusunda yapılmakta, mozaik sanatını uygulayan kişilere ise Musearius ya da Musivarius denilmektedir.

İstanbul'daki önemli Bizans yapılarından Büyük Saray'ın mozaikleri IV – V. yüzyıl arasında yapılmış ve Büyük Saray Mozaikleri Müzesinde sergilenmektedir. Büyük Saray'ın sütunlu avlusunda yer alan mozaik sahneler, dini betimlemelerin dışında kalmıştır. Mozaiklerde belli bir kompozisyon yoktur. Bu sahnelerde; Helenistik özellikli peyzaj betimlemeleri, doğa resimleri, dal kıvrımlı bordürler ve mitoloji konuları işlenmiştir. Mozaiklerde figürler birbirinden bağımsız ve dağınık şekildedir.

“Mozaik Müzesinde orijinal yerlerinde sergilenen Büyük Saray mozaikleri, renkli küçük taşlardan yapılmışlardır. Zemin beyaz taşlardan, balık pulu şeklinde işlenmiştir. Figürlerde ise kırmızı, siyah, yeşil, kahverengi, mavi sarı renkli taşlar kullanılmıştır. Paneller* adeta yağlıboya tablolar gibidir. Bu sahneler arasında; kertenkele yiyen kanatlı bir aslan, vücuduna yılan dolanmış bir geyik, çocuğunu emziren anne, kaplan ile mücadele eden mızraklı avcı, eşeğine yem veren çocuk, sırtında testi taşıyan genç kız, deve üzerinde çocuklar ve deveci, ağaçtan muz kopartan maymun dikkati çekmektedir.” (AKAT, 2009, s.44)

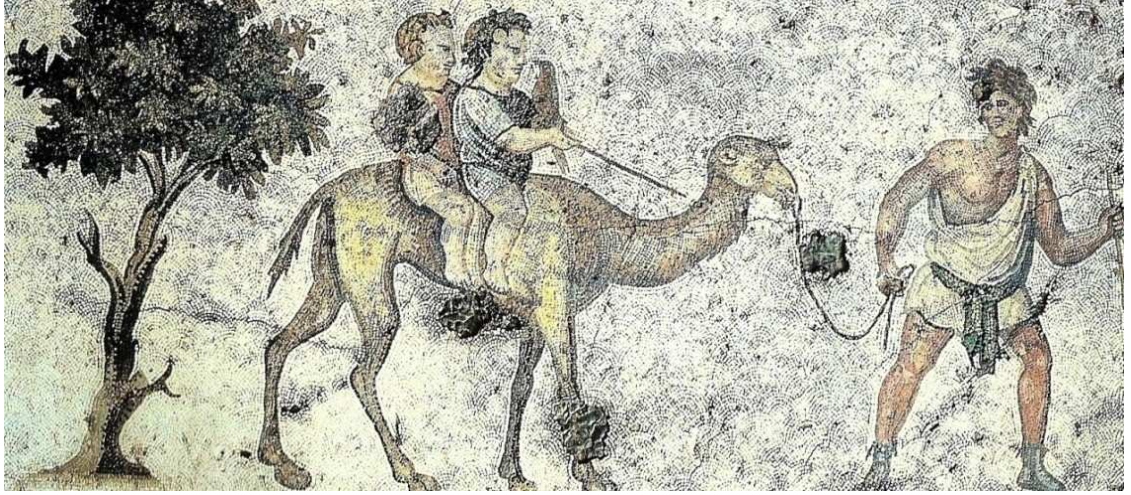
Yine kuzuyu tutan çocuk vb. gibi eserler dikkat çekici örnekler arasındadır. Mozaik sahneleri, çeşitli renklerden oluşmuş 5 - 10 mm.'lik çeşitli boyutlardaki tesseralardan oluşmuştur.

Örneğin, ‘Tek hörgüçlü bir deve (hecin devesi) üzerinde iki çocuk ve seyis’ mozaığında; devenin sırtında iki çocuk oturmakta ve öndeki çocuğun başında taç, elinde ise bir kuşu tutmakta, ayrıca onlara rehberlik eden çizmeli adam elinde sopası ile devenin dizginlerini tutmaktadır. Bu panoda ışık gölge geçişleri beyaz, gri ağırlıklı ve farklı renkli 2 - 5 mm.’ arasında bir başka dikkat çekici örnek ‘kuzuyu tutan çocuk’

mozaik sahnesinde renkli tesseralar ile ışık - gölge dengeli bir şekilde yansıtılmıştır. Büyük Saray mozaiklerin de bütünüyle Opus Vermiculatum tekniği uygulanmıştır (Bkz. Resim: 8 - 10)

Resim 8: Büyük Saray Mozaikleri Müzesi'nden, 'Hecin Devesi' mozaik panosu

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 9: Büyük Saraylar Mozaik Müzesi, 'Kuzuyu tutan çocuk' mozaïği

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

*Pane: Levha, tabaka, düz yüzey

Resim 10: Büyük Saraylar Mozaik Müzesi'nden mozaik sahne
(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Bizans dönemi mozaik sanatının dikkat çekici örneklerinden olan İstanbul'daki Aya İrini (Hagia Eirene) Kilisesi'nin mozaikleri afet ve işgaller nedeniyle yok olmuştur. Aya İrini mozaiklerinin en önemli örneği; ikonaklast dönemden kalma dikdörtgen planlı kilisenin apsis yarım küresinde bulunan büyük mozaik haçtır. (Bkz. Resim: 11)

Resim 11: Aya İrini, apsis yarım küresindeki haç
(Kaynak: Akşit, 2006, s.219)

Bizans kiliselerinde ikonografinin kullanıldığı yer genelde duvar mozaikleridir. Bizans mozaik sanatının en güzel ikonografi örnekleri İstanbul'daki Ayasofya Müzesi'nde bulunmaktadır. Kilisedeki mozaikler, İstanbul'un fethinden sonra İslam inançları nedeniyle sıva ile örtülmüştür. Bu mozaikler, kilisedeki restorasyon sırasında İsviçreli mimarlar tarafından arşivlenmiş ve tekrar kapatılmıştır. Fakat mozaiklerin birçoğu depremler ve işgaller nedeniyle yok olmuştur.

Bizans dönemi mozaik sanatında Hıristiyanlıkla ilgili dini temalar ve figüratif ifadeler ön plandadır. Bizanslı mozaik sanatçıları mozaik resimlerde tesseraların yetersiz kaldığı yerlerde, mozaik resimlere (tesseralara) boya ile müdahalede bulunmuşlardır. Bu tür mozaik örnekleri Ayasofya'da görülmektedir. Ayrıca; iki cam tessera arasına altın ve gümüş renklerin sıkıştırılıp sabitlenerek uygulanışına yine Ayasofya, Fethiye ve Kariye Müzelerindeki mozaiklerde rastlamaktayız. "Ayasofya mozaik panolarında görülen altın mozaiklerin yapılışı şöyledir: Cam mozaik taneleri üzerine altın varak yapıştırılır. Bunun üzerine tekrar cam hamuru sürülerek altın varakların bozulmaması sağlanmış olur." (Akat,2009, s.38)

Orta Bizans dönemine ait Ayasofya Müzesi'ndeki mozaik sahnelerde; İsa, Meryem, imparatorlar, melekler ve azizler tasvir edilmiştir. Ayasofya Müzesi'nin Horlogion kapısı adı verilen ve bugünkü güney giriş yerinin iç nartekse* açılan kapısı üzerinde 'sunuş' mozaiği yer almaktadır. Bu mozaik sahnede; temsili olarak İmparator Büyük Konstantinos ile Jüstinianus'un, Meryem'e şehrin ve kilisenin birer modelini sunuşları tasvir edilmiştir. (X. yüzyıl) Opus Vermiculatum tekniğinde yapılmış bu mozaikte, Meryem'in kucağında başı haçlı hale* içine alınmış olarak çocuk İsa betimlenmiştir. Meryem tasvir'i cephesel olarak işlenmiştir ve madalyonun içerisinde hale içine alınmış başının iki tarafında "Tanrının Anası" (Kılıçkaya, 2002, s.37) anlamına gelen monogram* yer almaktadır. Meryem'in erguvan renkli, dökümlü elbisesindeki kıvrımlar kontürlerle sınırlandırılmıştır. Meryem'in oturmuş olduğu taht; Bizans dönemine göre koyu mavi, yeşil ve altın renkli tessellarla gayet sade bir biçimde işlenmiştir. Meryem'in donuk yüz ifadesi, 2 - 5 mm.'lik taş ve cam tesseralarla betimlenmiştir. Çocuk İsa'nın halesinin içindeki haç işareti gümüş cam tesseralarla, çocuk İsa ise gümüş, altın ve renkli cam tesseralarla yapılmıştır. Meryem'in sol tarafında İmparator I. Konstantinos, elinde surlarla çevrilmiş Konstantinopolis şehrini Meryem'e yan profilden sunarken

görülmektedir. Konstantinos'un yanındaki yazıda "Azizler arasında büyük İmparator Konstantinos" (Kılıçkaya, 2002, s.38) yazılıdır. Meryem'in sağ tarafındaki İmparator Justinianus yine yan profilden Ayasofya Kilisesi maketini Meryem'e sunmaktadır. Justinianus'un yanındaki yazıda ise "Hatırası ünlü İmparator Justianus" (Kılıçkaya, 2002, s.38) yazmaktadır. Grekçe yazılmış yazılar ve monogramlar siyah renkli tesseralarla oluşturulmuştur. Meryem'in yanındaki, tören kıyafetli iki figürde; erguvan, açık - koyu yeşil, krem, açık - koyu kahve renkli taş ve altın varaklı cam tesseraların kullanılmış olduğu geometrik motifli, kıvrımlı elbiseler dikkat çekicidir.

Bu sahnede, üç boyut renk geçişleri ile sağlanmıştır. Mozaikte; altın renkli fon ile figürler ince ayrıntıları ile öne çıkmakta, ışık ve gölge etkisi renk geçişleriyle bütünleşmektedir. (Bkz. Resim: 12)

Resim 12: Ayasofya Müzesi; Güney - Batı Girişi Üstünde Bulunan, "Sunuş" mozaïği

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

* Narteks: Kiliselerin ön cephesinde bulunan giriş bölümü.

* Hale: Hıristiyanlıkta aziz sayılanların tasvirlerinde, başları çevresinde çizilen daire

* Monogram: Genellikle Tanrı, peygamber ve hükümdar adlarının ya da kısaltmalarının sanatsal bir ifade taşıyacak anlamda yazılmış biçimi.

Ayasofya Müzesi'nin ikinci katındaki güney galeride; 2 - 5 - 10 mm.'lik altın varaklı ve erguvan renkli tesseralardan oluşmuş Deesis (mahşer günü) mozaïği bulunmaktadır. Bu mozaik sahnede; mahşer gününde Meryem solda ve Vaftizci Yahya sağda, başının etrafında haçlı hale olan İsa'dan insanlara yardım etmesi için dileklerini belirten konumda tasvir edilmiştir. Mozaik'te erguvan ve koyu mavi renkli bol kıvrımlı elbisesiyle İsa sağ eliyle takdis işareti yapmakta, sol eliyle ise, perspektif hatalı, geometrik şekillerle bezenmiş, kutsal kitabı tutmaktadır. Mozaik sahnenin fonunda altın varak ışık etkisi oluşturulmaktadır. Bu ışık etkisi, figürleri ve Bizans İmparatorluğun da kutsal sayılan erguvan rengini ön plana çıkarmaktadır. Bu sahnede; renk geçişleri, üçüncü boyut ve plastik değer ustalıkla ifade edilebilmiştir. (XII. yüzyıl). (Bkz. Resim: 13-16)

Resim 13: Ayasofya Müzesi, Güney Galerideki Deesis Mozaïği

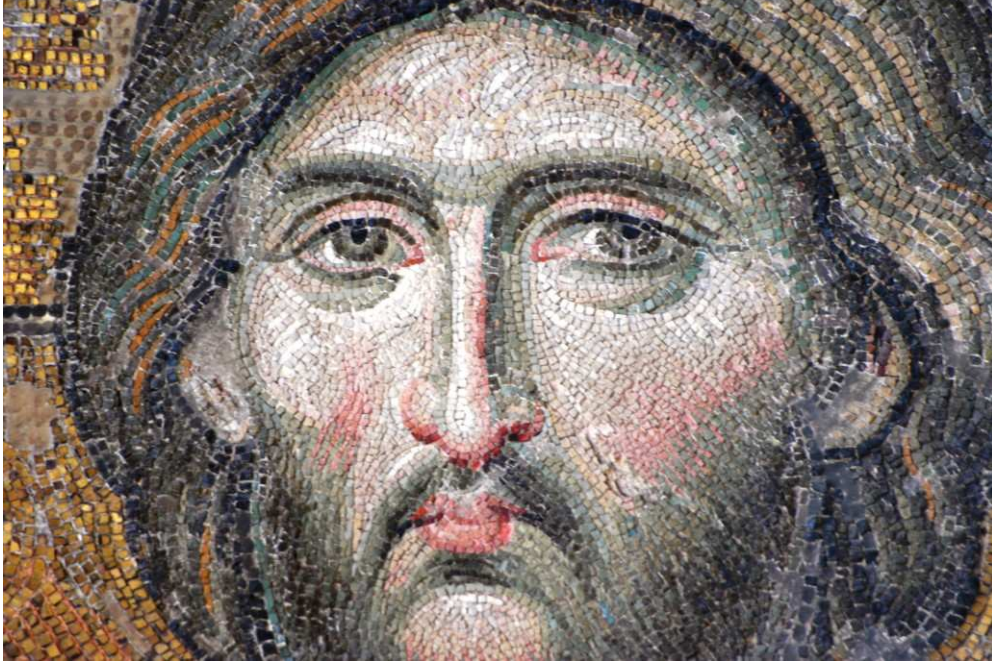
(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Ayasofya Kilise'sinde güney galerinin doğu tarafındaki duvarda yer alan mozaik sahnede, İmparator İoannes II Komnenos, eşi Eirene ve orta kısımda ise Meryem yer almaktadır. Mozaik sahnede; Meryem erguvan renkli elbisesi, masum yüz ifadesi ile yer almakta ve kucağında başı haçlı halesiyle çocuk İsa'yı taşımaktaydı. Çocuk İsa sağ eliyle takdis işareti yapmakta ve sol elinde ise kâğıt rulosuna benzer bir şey tutmaktaydı.

Resim 14: Deesis mozağinden detay

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

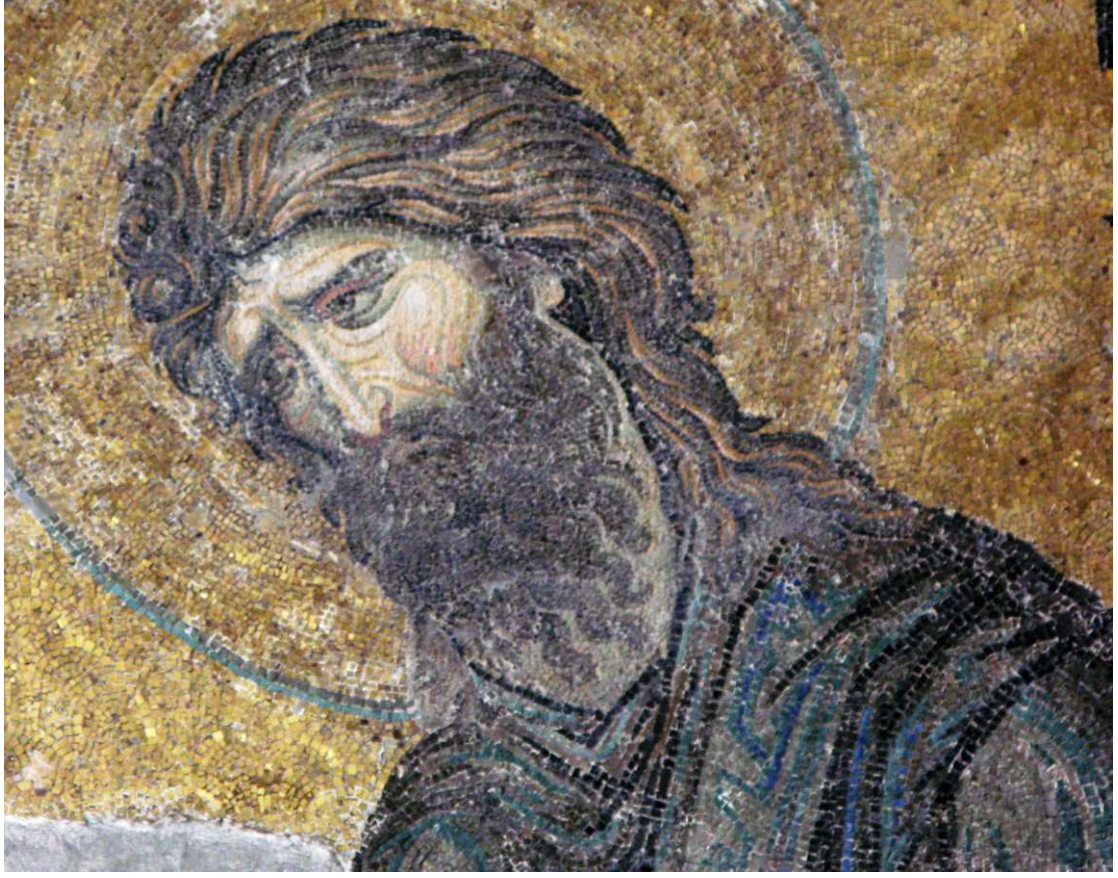
Resim 15: Deesis mozağinden detay

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 16: Deesis mozaïğinden detay

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Bu mozaik panoda: sağ tarafta masum yüz ifadeli İmparatorun eşi Eirene'nin elinde yine kâğıt rulosuna benzer şey bulunmakta ve başının üstündeki monogramda “Dindar Augusta Eirene” (Kılıçkaya, 2002, s.51) yazmaktaydı. Sol tarafta sert yüz ifadeli İmparator II Komnenos, elindeki para kesesini Meryem'e sunmakta, başının üstündeki monogramda ise “Romalıların hükümdarı Porphyrogenetos İoannes Komnenos” (Kılıçkaya, 2002, s.51) yazmaktaydı. Bu mozaik panoda Grekçe yazılmış yazılar; altın varaklı fon içerisinde, kırmızı taşlı tesseralardan oluşmuş, İmparator ve eşinin üzerinde, geometrik motifli, kahverengi, kırmızı, erguvan, mavi ve yeşil tonlardaki taş tesseralar kullanılmıştır. Elbise üzerindeki inciler ve değerli taşlar dikkat çekicidir. Mozaik panonun genel fonu, altın varaklı cam tesseralarla yapılmıştır. Meryem'in kucağındaki çocuk İsa'nın başındaki haç işareti, gümüş renkli cam tesseralarla, Opus Vermiculatum tekniğinde şekillendirilmiştir. (Bkz. Resim: 17 - 18)

Resim 17: Ayasofya Müzesi ‘İmparator İoannes Komnenos, eşi İmparatoriçe Eirene ve orta kısımda yer alan Meryem’in görüldüğü mozaik
(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

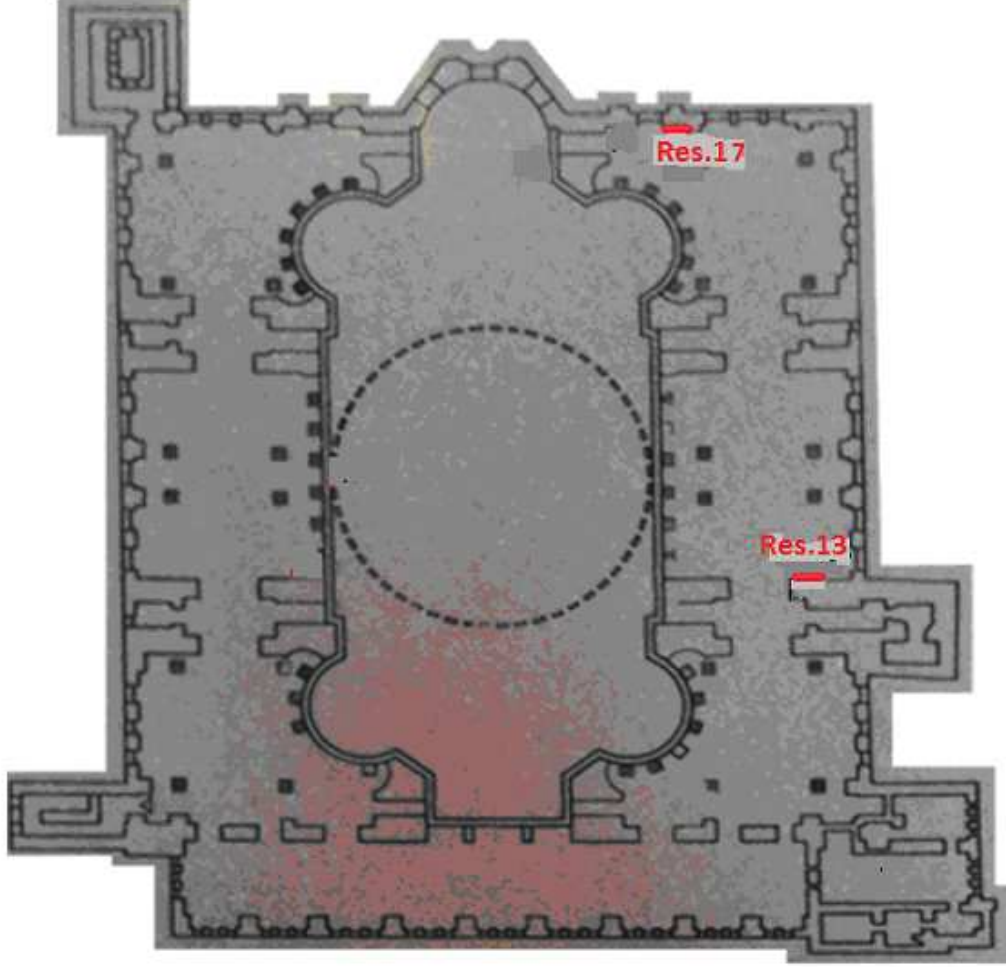

Resim 18: Ayasofya Müzesi, Meryem’in görüldüğü mozaik detay
(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

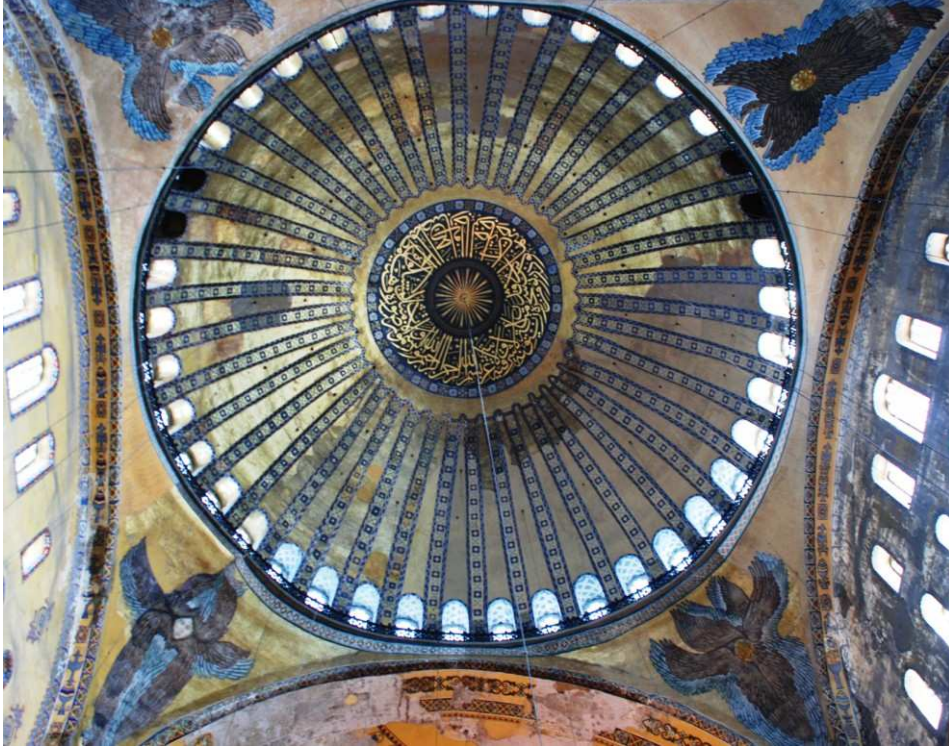
Resim 19: Ayasofya Müzesi 2. kat planı üzerinde: resim 13 - 17'in gösterilmesi

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Ayrıca Ayasofya Müzesi'nin kubbe pandantifindeki dört köşesinde; her birinin altı kanadı olan, hemen hemen birbirine benzer melek tasvirleri dikkat çekmektedir. Bizans döneminde tahribata uğraması nedeni ile fresk tekniği ile tamamlanmıştır. İsviçreli mimar Gaspare Fossati'nin çalışmasıyla İslam inançlarına göre, meleklerin yüzleri sıva ve metal maskelerle kapatılmıştır. 2010 yılında İstanbul Üniversitesi Bizans Sanatı uzmanı Dr. Feridun Özgümüş'ün çalışmaları sonucunda belirtildiği üzere: Altı kanatlı melek figüründen birinin yüzü yedi kat badana ve sıva kaldırılarak açılmıştır. Diğer meleğin (Kerubin) yüzü metal maskeyle halen kapalıdır. Cennet kapısının bekçileri olan meleklerin orijinaleri ise küçük tesseralarla sarı ve kahverengi tonlarda Opus Vermiculatum tekniğinde yapılmış mozaik tasvirleridir. Ana kubbe kısmının kuzeydoğu pandantifinin üstünde altı kanatlı çatık kaşlı bir melek yüzü (serafin) yer almaktadır. (Bkz. Resim: 20 - 22)

Resim 20: Ayasofya Müzesi, İstanbul: Kubbe Pandantifindeki altı kanatlı melekler
(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 21: Ayasofya Müzesi, İstanbul: Kubbe Pandantifindeki altı kanatlı melekler detay
(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

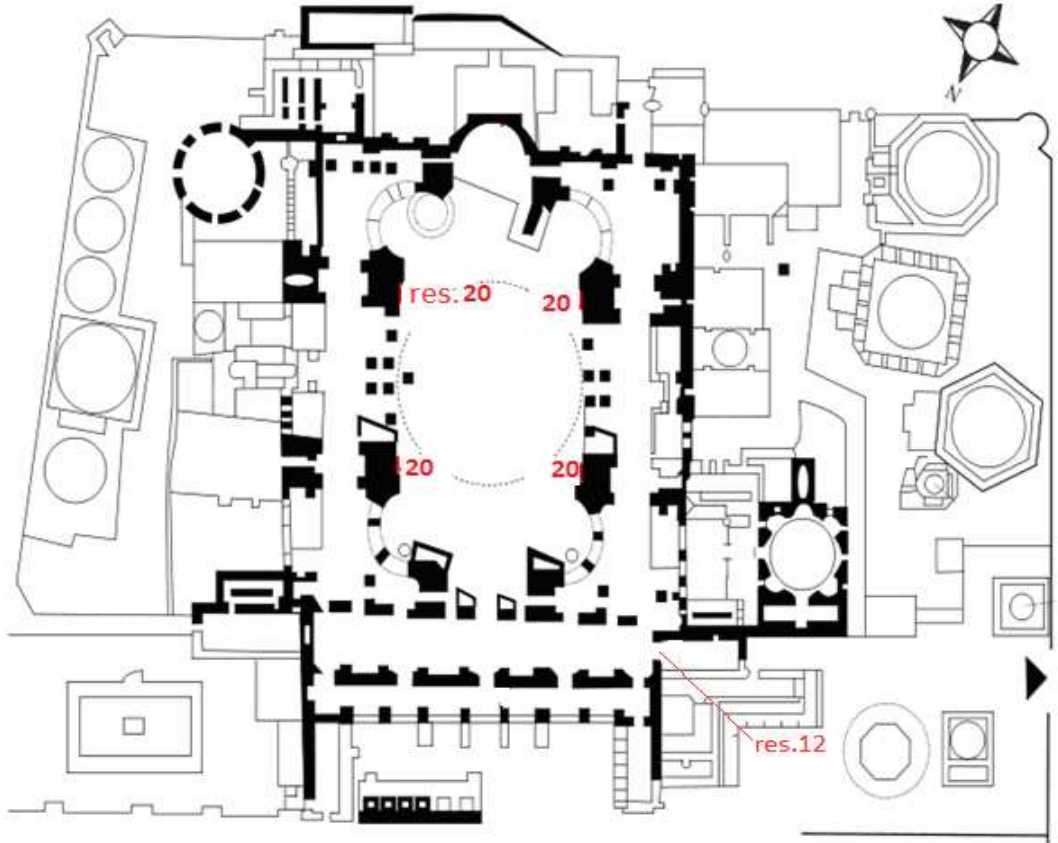
Resim 22: Ayasofya Müzesi, İstanbul: Kubbe Pandantifindeki melek yüzü mozaikinden detay

(Kaynak: <http://fotogaleri.ntvmsnbc.com>)

Resim 23: Ayasofya Müzesi 1. kat planı üzerinde altı kanatlı meleklerin ve “Sunuş” mozaikinin yerlerinin gösterilmesi

(Kaynak: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Ayasofya>)

Bizans dönemi mozaik eserlerde soylu ve kutsal kişilerin tasvirleri, diğer figürlerden farklı olarak betimlenmektedir. Kompozisyonlarda bu kişiler başları üzerine hale yerleştirilerek resmedilmişlerdir (İsa, Meryem, azizler, havariler, melekler ve soylu kişiler). Mozaik sahnelere bakıldığında, bu özel kişiler halkı temsil eden ve sahne içerisinde yer alan diğer figürlerden kolayca ayrılabilirler. Mozaik uygulamalardaki bu anlatım biçimi Feneri İsa Cami, Fethiye, Ayasofya ve Kariye Müzelerin de kullanılmıştır.

Bizans sanatının çöküşünün yaşandığı ikonoklast dönem; imparatorların dinsel konulu mozaikleri tahrip ederek, dekoratif öğeler içeren, resimsel mozaiklerin desteklendiği bir dönemdir. Mozaik sanatının çöküş sürecine girdiği bu dönemden başta Anadolu olmak üzere Yunanistan ve Makedonya etkilenmiştir. Bu akımdan neredeyse hiç etkilenmeyen bölge İtalya'dır. İkonoklastlar'ın bu figür düşmanlığı, doğu'da dekoratif mozaiklerin kısa sürede yaygınlaşmasına neden olmuştur.

İkonoklast akımların etkisini hissettirdiği dönemde, kiliselerde tahrip edilen figürlü resimlerin ve Hıristiyan suretlerinin yerini, eski süsleme geleneklerini sürdüren motifler ve yalın haç biçimleri almıştır. Bu dönem sona erdikten sonra kaldırılan resimlerin yerine yenilerini yapmak mümkün olmamıştır. Özellikle birçok haç betimlemesi olduğu gibi bırakılmıştır. Bu dönemden sonra kilise otoritesinin kuvvetlenmesi ile kiliseler içerisindeki mozaik sahnelerin de belli kurallar doğrultusunda yapılması kararı alınmıştır.

Makedonyalılar Rönesans dönemindeki en eski yapılardan birisi olan Feneri İsa Cami'nin kilise olarak kullanıldığı dönemden kalan, Hagia Evdokia'yı anlatan mozaik tasviri dikkat çekicidir.(X - XI. yüzyıl) "Mermer bir levha üzerine çeşitli renkli taşların kakma tekniği ile yerleştirilmesinden meydana gelmiş ve Feneri İsa Camii olan Lips Manastırı Kilisesi'nde bulunan Hagia Evdokia İkonası başka benzeri bilinmeyen tekniği ile göze çarpar."(Eyice, 1969, s.528) Hagia Evdokia tasvirinin bulunduğu bu mozaik pano örneğinde kullanılan renkler ve geometrik çizgiler dikkat çekicidir. Hagia Evdokia'nın başı hale içerisine alınmış ve yerleştirmede monogram ifade kullanılmıştır. Figür bütün bir mermer yüzey üzerine alışılagelmiş mozaik taş dizimi ve büyüklüklerinden farklı bir biçimde işlenmiştir. Mozaik tasviri oluşturan tüm parçalar bu mermer zemine

gömülerek yüzeye sabitlenmiştir. Mozaik pano etrafında bordür kullanılarak kapalı kompozisyon oluşturulmuştur.(Bkz. Resim: 24)

Resim 24: İstanbul Arkeoloji Müzesinde bulunan (X-XI. yüzyıl) Hagia Evdokia'yı betimleyen duvar mozaïği

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

“Gerek Aya Sofya, gerekse Aya İrini Kiliselerinde bulunan tezyini* mozaikler M.S. 6 -7. yüzyılların mozaik süsleme motifleri bakımından önem taşırlar. Bu süsleme üslubu örnekleri, tahrip edilmiş olan figüratif üslup hakkında ancak genel atmosfer yönünden fikir verirler. Justinianus’un imparatorluk çağını da kapsayan

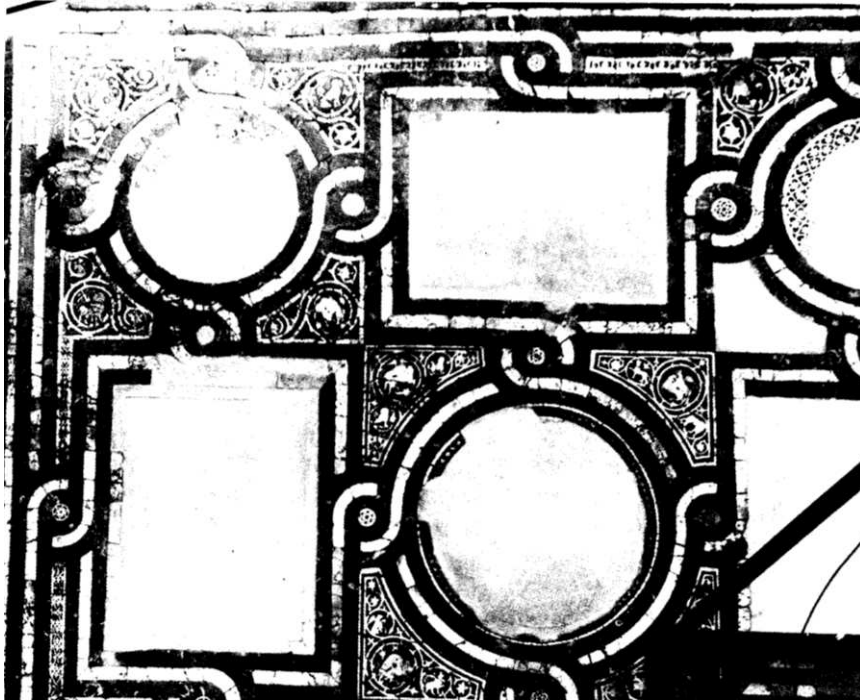
M.S. 6 - 7. yüzyıllar, sanatsal ve mimari faaliyetler yönünden pek zengin olmasına rağmen, resim örnekleri bakımından, özellikle Anadolu çevresinde İkonoklast akımlar sırasında tahrip edilmeleri nedeniyle pek zayıf bir görünüştedirler.” (Tansuğ, 1999, s.62)

Bütün ve büyük parçalı taşların kullanıldığı mozaik örneklerinden birisi de; Zeyrek Camii (Pantokrator Manastırı) zemin döşemesinde bulunmaktadır. İstanbul’da bulunan bu manastırdaki mozaikler orta Bizans dönemine ait Yunan haç planı kullanılarak çalışılmıştır. Dikdörtgen bir çerçeve içerisine bordürlü dairesel yerleştirmeler yapılmıştır. Zodiak figürlerinin yer aldığı bordür aralarına burç sembolleri yerleştirilmiştir.

Bu döşemede; “tanıdığımız bütün büyük parçalı mozaik teknikleri kullanılmıştır. Figürlü kısımlarda, desenin yüksek kalacağı şekilde oyulmuş bir yekpare levhanın çukur kısımlarına özel biçimde kesilmiş renkli taşlar yerleştirilmiştir. Yani kakma tekniği kullanılmıştır. Bema’da oyulmuş yerlere küçük geometrik parçalar yerleştirilmiştir. Ayrıca normal opus sectile tekniğinin kullanıldığı yerler de vardır.”(Demiriz, 2002, s.51) Döşeme panosu XI. yüzyılın ilk yarısında yapılmıştır. (Bkz. Resim: 25 – 27)

Resim 25: Zeyrek Kilisesi Cami Döşemesi

(Kaynak: Demiriz, 2002, s.43)

*Tezyini: Bezemecilikle ve süslemecilikle ilgili

Resim 26: Zeyrek Kilisesi Cami Döşemesinden detay, Kıvrık dallar arasında Griffon ve tavşan figürleri

(Kaynak: Demiriz, 2002, s.46)

Resim 27: Zeyrek Kilisesi Cami Döşemesi, Kakma Kentaur Figürü

(Kaynak: Akşit, 2006, s.215)

İstanbul'da bulunan tarihi yapılardaki göze çarpan en önemli özelliklerden birisi; Justinianus dönemine kadar, antik dönem sanatsal anlayışından kopmayan Bizans mozaiklerine ait örneklerdir. Bu özellikteki erken Hıristiyanlık dönemi mozaik örnekleri özellikle İstanbul'daki tarihi yapılarda bulunmaktadır.

Fethiye Müzesi mozaikleri XIV. yüzyıl başına aittir. Üslubu ve mozaik uygulama tekniği Kariye Müzesi mozaiklerine benzer niteliktedir. Kubbede İsa, kubbe dilimlerinde peygamberler, apsisde tahtta oturmuş İsa mozaikleri yer almaktadır.

“Fethiye Camii yan şapelinde kubbede bir İsa resminden başka, kemer ve tonozların çeşitli yerlerinde dini konular ve bu arada bir Deisis sahnesi dikkati çeker. Bu mozaikler üslup bakımından aynı dönemde yapılan Kariye mozaik ve freskolarına tamamen uymakta ve bunlarda da İsa'nın sıcak, insancıl bir görünümle belirmesine çalışıldığı bellidir.” (Eyice,1969, s.527)

Fethiye Müzesi orta kubbesinde yer alan 'İsa ve peygamberler' mozaik sahnesinde; İsa madalyon içinde erguvan ve koyu mavi renkli kıyafetli, başı haç haneli ve sağ eliyle takdis işareti yapmaktadır. Sol eliyle de kutsal kitabı tutar durumdadır. Kubbe dilimlerinin içinde ise; altın varaklı küçük tesseralarla ışıldayan, on iki Tevrat Peygamberleri sanki canlıymış gibi kompoze edilmiştir.(Bkz. Resim: 28)

Yine Fethiye Müzesi apsisinin tonozlarında yer alan İsa, Meryem ve vaftizci Yahya tasvirleri ile olan bağlantısı Deesis (mahşer günü) konusunun anlatımı bakımından önem taşımaktadır. İsa kubbe örtüsünün yarım apsis içerisinde altın varaklı taşların kullanıldığı bir fonda tasvir edilmiştir. Mozaik bezemelerde kırmızı minderli bir taht üzerinde oturan İsa; sağ eli ile takdis işareti yapmakta, sol eli ile dizi üzerindeki kutsal kitabı tutmaktadır. İsa'nın yüzündeki ruhani ifadenin güçlendirilmesine yardımcı olacak birçok renk bir arada kullanılmıştır. Ortadan ayrılmış saç ve sakallarında; siyah, krem, sarı, pembe, kahverengi ve tonlarında 2 - 5 mm.'lik tesseralar kullanılarak ışık, gölge etkisi güçlendirilmiştir. Monogram ifadelerin de kullanıldığı bu sahnede siyah terresalardan ve Opus Vermiculatum tekniğinden yararlanılmıştır. (Bkz. Resim: 28 –32)

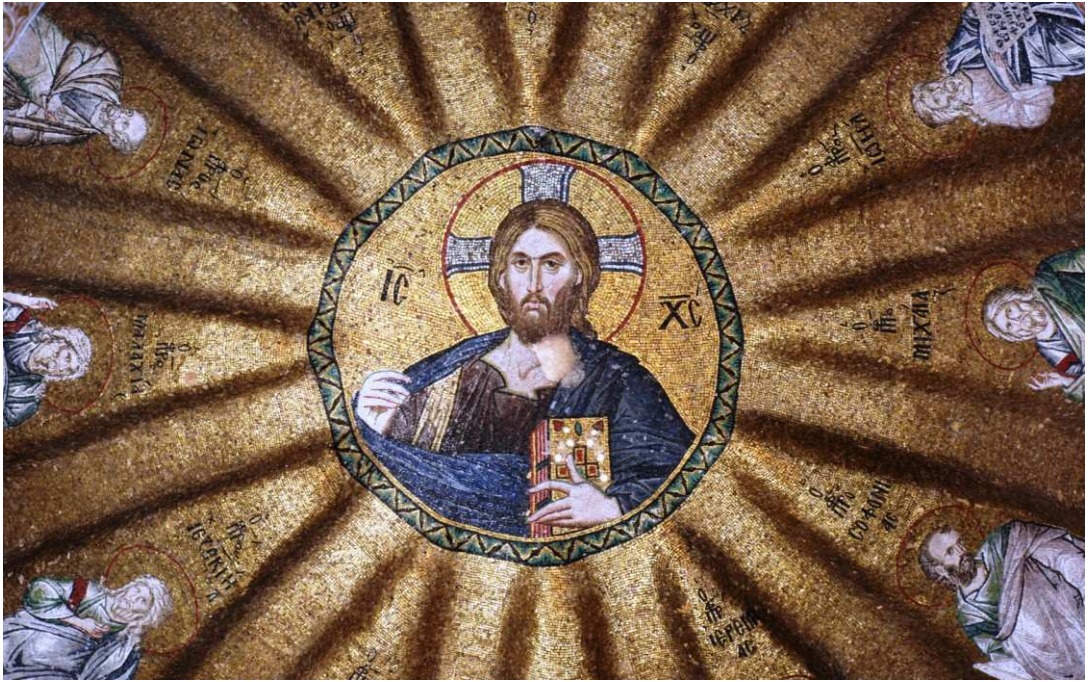
Resim 28: Fethiye Müzesi, İstanbul. Kubbeye bakış 'İsa ve Peygamberler'

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 29: Fethiye Müzesi, İstanbul. Kubbeye bakış 'İsa ve Peygamberler' detay

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 30: Fethiye Müzesi, İstanbul; 'İsa' mozaik resmi

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

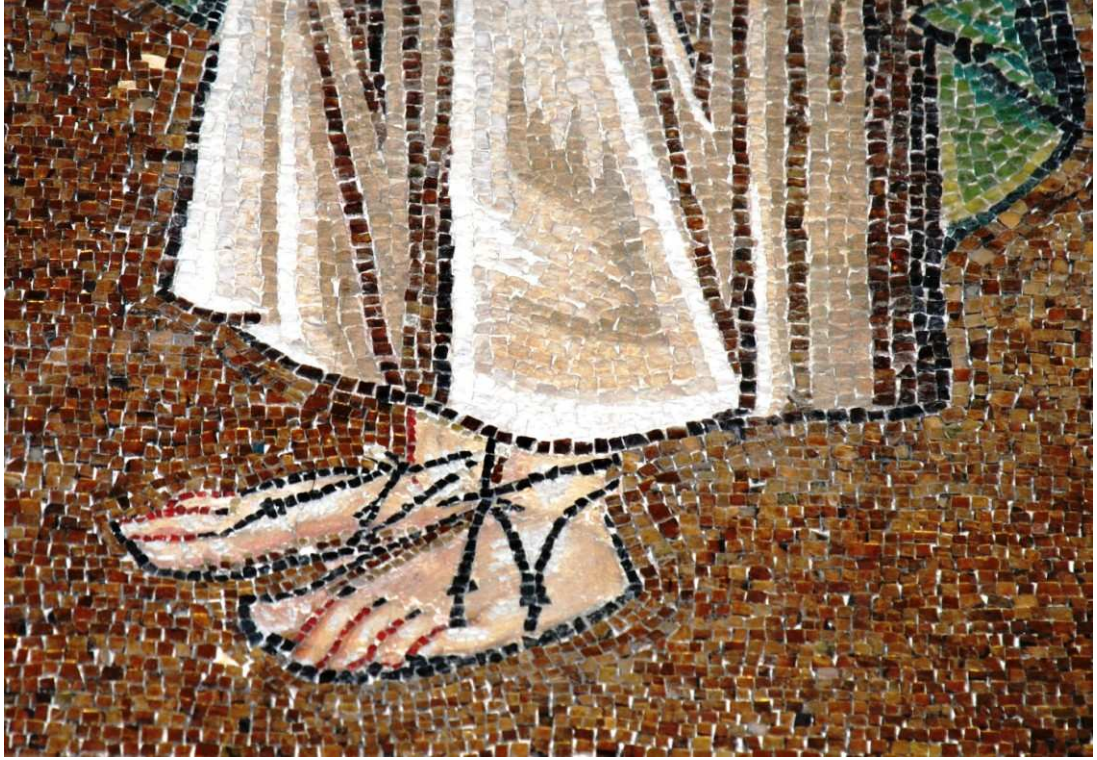
Resim 31: Fethiye Müzesi, İsa mozağının yan tarafındaki Vaftizci Yahya

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

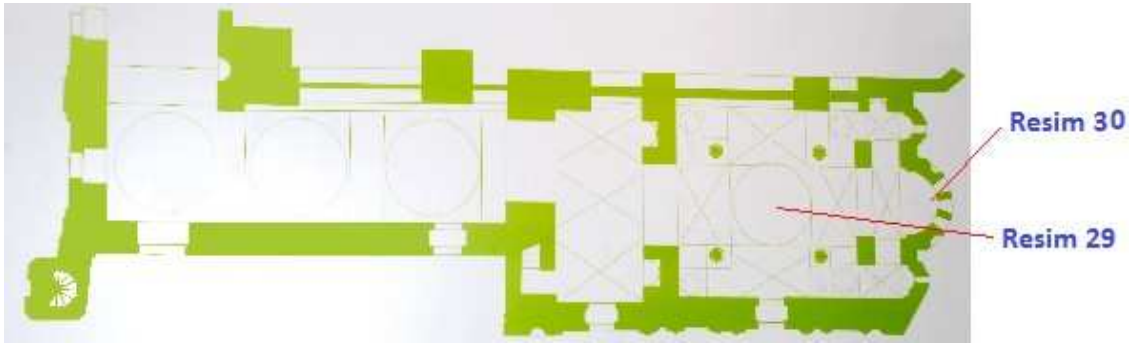
Resim 32: Fethiye Müzesi, İsa mozaığının yan tarafındaki Vaftizci Yahya'dan detay

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 33: Fethiye Müzesi, İsa mozaığının plan üzerinde gösterilmesi

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

“Bizans dünyasının son dönemlerini kapsayan Paleologoslar hanedanı zamanında, resim sanatı değişik özellikler ortaya koymuş ve bu dönem Paleologoslar Rönesansı olarak adlandırılmıştır. Bizans'ta yepyeni bir resim üslubunun doğmasındaki çeşitli nedenlerin başında kilisenin ikonografik programlarından kurtulmuş olunması gelir. Öbür nedenler, Latin istilalarının sanatçılar üzerinde bıraktığı etkiler ve bir yandan Doğu, bir yandan Batı üsluplarının bir çekişme alanı olarak Bizans'ı bulmaktadır.” (Tansuğ, 1999, s.71)

Paleologoslar devri resim sanatı, Orta Bizans sanatının etkilerinden ayrılmış; geç dönemle birlikte resimlerde kiliseye uymaktan kurtulmuş ve kendi mekân anlayışına geri dönmüştür. Bu devrin sanatçıları, mekân anlayışı ile birlikte mozaik kompozisyonlarında; derinlik ve hacimsel etki, plastik ifade ve resimsel bir üslup kullanmışlardır. Bu mozaik üsluplar Büyük Saray Mozaikleri, Ayasofya, Fethiye Müze'lerinde ve Zeyrek Camii'nde görülmektedir.

“Üslup, renklerin ve çizgilerin oyunuyla zenginleşir. Canlılık ve devinim dolu duruşlar zarif ve doğaldır. Yapılarla dolu gerçek manzaralar belirginleşmektedir.” (Orcasberro, 1998, s.154) Mozaiklerde, Orta Dönem sanatının aksine, sert ve korkulu ifadeler ortadan kalkmış ve resmedilen konular yeniden öyküsel anlatımlara dayanmaya başlamıştır. Mozaik kompozisyonlarda belirgin bir açıklık ve renk canlılığı görülmektedir. Geç Bizans döneminin en zengin mozaik örnekleri ise Kariye Müsesi'nde (Khora Manastırı Kilisesi) yer almaktadır. İç narteksde Meryem tasvirleri, dış narteksde ise İsa'nın şifa veren mucizeleri ve çocukluk dönemi sahneleri anlatılmaktadır.

BÖLÜM 2: KARIYE MÜZESİ (CHORA MANASTIRI KİLİSESİ)

2.1. Yapının Tarihçesi

Kariye (Chora) Müzesi İstanbul'un Edirnekapı semtinde, İstanbul surlarının Haliç'e bakan yamaçlarında yer alan tarihi bir yapıdır. Grekçe Chora kelimesi 'şehir dışı', 'kırsal alan', 'uzak' anlamına gelmektedir. Kariye de Arapça kökenli Kariye sözcüğünden türemiş 'köy' anlamına gelmektedir.

Geç Bizans yapılarından olan Kariye Müzesi Konstantinopolis' in kültürel atmosferini yansıtmaktadır. Kilisenin yapım tarihi tam olarak bilinmemektedir. Bazı kaynaklara göre; "Manastırın İustinianos'un yardımı ile Theodor tarafından (İmparatoriçe Theodora'nın amcası olduğu varsayılır, ama bu tarihsel olarak ispatlanmamıştır) İllustrius Charisius'a ait olan bir arazide kentin kuzeybatı köşesinde 536 civarı yapılmıştır."(Sayın, 2007, s.159) Kariye Müzesi dördüncü yüzyılda Konstantinopolis surlarının dışında olan kutsal mezarlık kabul edilen arazide kurulmuştur. Kilise yapıldıktan sonra da önemli ve soylu kişilerin gömü yeri olmaya devam etmiştir.

Aziz Theodoros tarafından yapılmış bu kilise 557'deki büyük depremde yıkılmış ve Justinianus kiliseyi yeniden bazilika planlı inşa ettirmiştir. İkonaklast dönemde kısmen tahribata uğrayan kilisede çeşitli zamanlarda onarım ve tadilatlar yapılmıştır. "Suriyeli rahiplerin dayanak noktası olarak görülen manastır, İkonakırcılık döneminin ardından 813 yılında Filistin'den gelmiş olan baş papaz Mikhail Synkellos (814 - 846) sayesinde en parlak dönemini yaşar. Kilise büyütülür ve eski asıl kilisenin yanına üç şapel* eklenir."(Sayın, 2007, s.160) Chora Manastırı Komnenoslar dönemine ait bir yapıdır. Blakherm Sarayı'na yakın konumda olan manastırda bazı dini törenler yapılmaktaydı. İmparator I. Aleksios Komnenos'un kayınvalidesi Maria Doukania bu nedenden dolayı manastırı himayesine almış ve yeniden inşa ettirmiştir. (1077 - 1081).

"Maria Doukania' nın manastırı onarmasından yaklaşık yarım yüzyıl gibi çok kısa süre sonra, manastır bilinmeyen bir nedenden ötürü çok büyük çaplı bir yapıyı gerektirmiş ve I. Aleksios'un küçük oğlu İsaakios Komnenos, 1120 yılında manastırı adeta baştan inşa ettirmiştir.(Akyürek, 1995, s.10)

* Şapel: Büyük kiliselerin içinde bir azizin adına ayrılmış küçük ibadet yeri

Dördüncü yapım evresi olarak anılan bu ikinci Komnenos yapısı, önceki üç apsisli planı tek ve büyük bir apsis ile değiştirmiş, dört sütun üzerinde duran göreceli olarak küçük kubbe büyütülerek dört köşe payesi ile taşınmış, kemerler daraltılmış, daha anıtsal bir iç mekân yaratılmıştır.” (Akyürek, 1995, s.10)

1204’de Latin işgali ile dördüncü Haçlı Orduları şehre girdiklerinde birçok kiliseyi işgal etmişler ve kiliselerdeki değerli eserler yağmalanmıştır. Chora Kilisesi de dâhil olmak üzere, kiliseler bakımsız ve ilgisiz kalarak büyük tahribatlara uğramıştır.

İmparator “Andronikos II. (1282 - 1328) zamanında Büyük Logothetes (Baş Hazinekar) olan Theodoros Metochides, yakınında oturduğu bu binayı iyi bir şekilde tamir ettirmiştir. Büyük bir bilgin ve hümanist olan bir kişi, servetini bu kilisenin ve manastırın tamirine harcamıştır. Binaya bir Exonarthex* ile Parekklesion* ilave ettirmiştir. Bu kısımların içini en güzel mozaik ve freskolarla süsletmiştir. Gerek Exonarthex ve Narthex’i süsleyen mozaikler, gerekse Parekklesion’da bulunan freskolar 1305-1320 yılları arasında yapılmışlardır.” (Akat, 2009, s.88)

İmparatorluk ailesinden olanlar ve soylu kişiler bu kilisenin gerek Parekklesiondaki, gerekse nartekslerdeki niş* mezarlara gömülürlerdi. Theodoros Metochides, Chora kilisesini kiborion* planlı mimari olarak yeniden tamir ettirmiş; kilisenin duvar ve kubbeleri süsleyen mozaik ve freskolarıyla kilisede mistik bir hava oluşturmuştur.

Theodoros Metochides, Chora kilisenin naos* kubbesini yeniden inşa ettirmiş; Metochides, mozaikler, freskolar ve mermer kaplamalar da dâhil tüm mekânın yeniden dekore edilmesini sağlamıştır. Aynı zamanda kilisenin batı kısmında mermer ve mozaiklerin geniş bir şekilde kullanıldığı iç ve dış narteksler eklenmiştir. Kilisenin güney tarafına ise parekklesion ilave edilerek, freskolarla süslenmiştir. Nartekslerde ve parekklesionda kubbe örtü sistemi kullanılmış; yapının güneybatı köşesine ise çan kulesi inşa edilmiştir. Chora Kilisesi 1511 yılında sultan II. Beyazıt’ın sadrazamı olan Hadım Ali Paşa tarafından camiye çevrilmiştir. İslam inançlarından dolayı mozaik ve freskoların üstü alçı, kumaş, perde ve ahşap gibi malzemelerle kapatılmıştır.

*Exonarthex: Bizans kilisesinin dış narteksi ya da enine holü

*Parekklesion: Yunanca “yan şapel” anlamına gelmektedir. Bizans mimarisinde bir kiliseye bitişik veya ayrıık olarak inşa edilen şapel

*Niş: Mimari yapılarda duvar içinde bırakılan oyuklara verilen addır.

*Kiborion: Kilisede sunağın üstünü örten, kubbe ya da piramidal çatı.

*Naos: Kiliselerdeki ana ibadet yeri.

Kilisenin güneybatı köşesindeki çan kulesinin yerine minare inşa edilmiş ve kilisenin apsisine* de mihrap eklenmiştir. Kariye (Chora) Kilisesi 1945 yılında da müzeye dönüştürülmüştür. 1947 - 1959 yılları arasında ise Amerikan Bizans Enstitüsü ve Dumbarton Oaks Alan Komitesi tarafından restorasyon çalışmaları sonucunda mozaik ve freskolar ortaya çıkarılmıştır.

Resim 34: Kariye Müzesi, İstanbul

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

2.2. Yapının Mimarisi

Kariye Müzesi, çökmekte olan Bizans imparatorluğunun gidişatına tezat bir nitelik sergileyerek; Konstantinapolis'in kültürel ve mimari atmosferini güçlü gösteren bir yapıdır. Kilise'ye dışarıdan bakıldığında taş ve tuğla duvarları ile oldukça sade görünmesine karşın; içerisi mozaik dekoratif öğeler ile güçlendirilmiş bir Bizans yapısıdır.(Bkz. Resim: 34)

*Apsis: Bir tapınak mekânı içinde doğrultu belirleyen, yarım daire planlı ve mihrabı içeren bölüm

Kariye Manastırı Kilisesi büyük bilgin ve önemli devlet adamı olan T. Metochides tarafından onarılmış bu kilise ek yapılarla, çeşitli yerlerden getirilen mermerlerle, dini içerikli mozaik ve freskolarla göz kamaştırıcı bir ihtişam kazandırılmıştır.

T. Metochides, Kiborion plan tipli kilisenin ana ibadet yeri olan Yunan haç biçimli naos, naos'un kuzey tarafına iki katlı bir ek yapı ilave edilmiştir. Yine kilise binasının batısına iç ve dış narteks, bodrumun üzerindeki güney tarafına, dar ve uzun bir tonoz* örtü sistemli Parekklesion eklenmiştir. Parekklesion'un duvarlarında Tevrat konulu freskolar yer almaktadır.

Resim 35: Kariye Müzesi'nin Parekklesion'a giriş bölümündeki duvardan detay

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

* Tonoz: Tuğla ve harçla örülmüş, alttan obruk, yarım silindir biçiminde tavan örtüsü

Resim 36: Kilise'nin naos bölümünden kubbeye bakış

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

İç narteksin iki ucundaki dilimli kubbeler, tonoz örtü sistemi ile inşa edilmiş; yüksek kasnaklı ana kubbeye on altı pencere eklenmiştir. Naos'un kubbe taşıyıcılarına işlenmiş mozaik çalışmalar günümüze kadar ulaşamamıştır. Genel olarak mozaik ve freskoların dışında, zemin ve duvar kısımlarında çok çeşitli mermerler (Yunanistan'ın adası olan Eğribozadası, Afyon ve Kuzey Afrika bölgelerinden getirtilen renkli mermerler) kullanılarak mimari özellikler güçlendirilmiştir. Fakat zemin döşemesinde kullanılmış mermerler günümüze kadar ulaşamamıştır. Ana mekâna Osmanlı zamanında mermerden yapılmış bir mihrap eklenmiştir.

Kilisenin bazı birimleri günümüze ulaşmamıştır. "Ancak manastırın kilisesi sağlam olarak ayakta kalmayı başarmış olup 27,5 x 27 metrelik bir alanı kaplamaktadır. Parekklesion'un uzunluğu ise 29 metredir. Toplam altı kubbeye sahip kilisenin en büyük kubbesi 7,70 metre çapında olan merkezi kubbedir (Naos). İç nartekste bulunan iki kubbeye Meryem ve İsa'nın ataları tasvir edilmişlerdir. Diğer iki kubbe ise apsisin sağ ve sol yanlarında yer almaktadır. Kilisede yer alan son kubbe ise

Parekklesion' dadır. İcerisinde Meryem freskosu yer alan 4,50 metre çapındaki kubbe, bu özelliği ile kilisenin ikinci büyük kubbesidir. 4 metre genişliğinde ve 18 metre uzunluğundaki iç narteksten Parekklesion'a geçit veren bir kapı bulunmaktadır. Yine 4 metre genişliğinde olan dış narteks 23 metre uzunluğunda olup kilisenin güney cephesini oluşturur." (Akşit, 2010, s.34)

Parekklesion ve nartekslerdeki nişler mezar olarak kullanılmış; Hatta Parekklesion' daki A nişi T. Metochides'in mezarıdır. Kilisenin dış cephesinde kullanılan taş ve tuğlalar ile oluşturulmuş yuvarlak kemer, niş ve yarım payeler* yapıya hareketlilik kazandırmaktadır. Bugün minarenin yükseldiği güneybatı köşesine ise T. Metochides' in monogramlarıyla süslü bir çan kulesi inşa edilmiştir.

*Paye: Taş ya da tuğladan örülmüş taşıyıcı mimari öğe

BÖLÜM 3: KARIYE MÜZESİ MOZAIKLERİ

3.1. Mozaiklerin Genel Yorumu

Bugün Fatih semtinde yer alan Kariye Müzesi (Chora Kilisesi), XIV. yüzyıl Bizans sanatının son altın çağının göz kamaştırıcı bir örneğidir. Müze, altın varakların hâkim olduğu zengin mozaikler ve freskoları ile anıtsal resim sanatına getirdiği ihtişamla dikkat çekicidir.

“Theodoros Metokhites, yapının inşaatı bittiğinde vakit geçirmeden kilisenin süslemeleri için çalışmalara koyuldu. Yapının mozaik ve freskolardan oluşan süslemelerine naostan başlandı. Ardından iç ve dış narteks mozaik ve freskolarla süslendi. En son olarak parekklesion bölümünün süslemeleri bittiğinde kilise, içerisinde döneminin en güzel mozaik ve freskolarını barındıran ışıltılı bir yapı olarak hizmete açıldı. Günümüze kadar gelebilen bu eserler tamamen Bizans ve özellikle Palaiologoslar dönemi sanatını en güzel şekilde yansıtmaktadırlar.” (Akşit, 2010, s.41)

Kariye'nin mozaikleri; kutsal kitapta geçen hikâyeleri ve Bizans liturjisini, hem gerçekçi hem de dinsel imgelerle anlatan dikkat çekici sahnelerdir. Birçok bilgiyi içerisinde barındıran imgeler, Theodoros Metokhites'i yansıtan epik şiir dizeleri gibidir.

Kariye Müzesi'nin iç ve dış nartekslerindeki mozaikler, İsa ve Meryem'in hayatını, mucizelerini canlandıran sahnelerdir. Mozaik sahneler Kilise'nin; kemer, duvar, kubbe, tonoz ve payelerinde yer almaktadır. Bu sahneler renkli taş, seramik ve cam tesseralarla hareketli, derinlik etkisi verilerek resimsel bir üslupla uygulanmıştır. Bu özel mozaiklerin bir kısmı depremler ve diğer nedenlerden ötürü günümüze ulaşamamıştır.

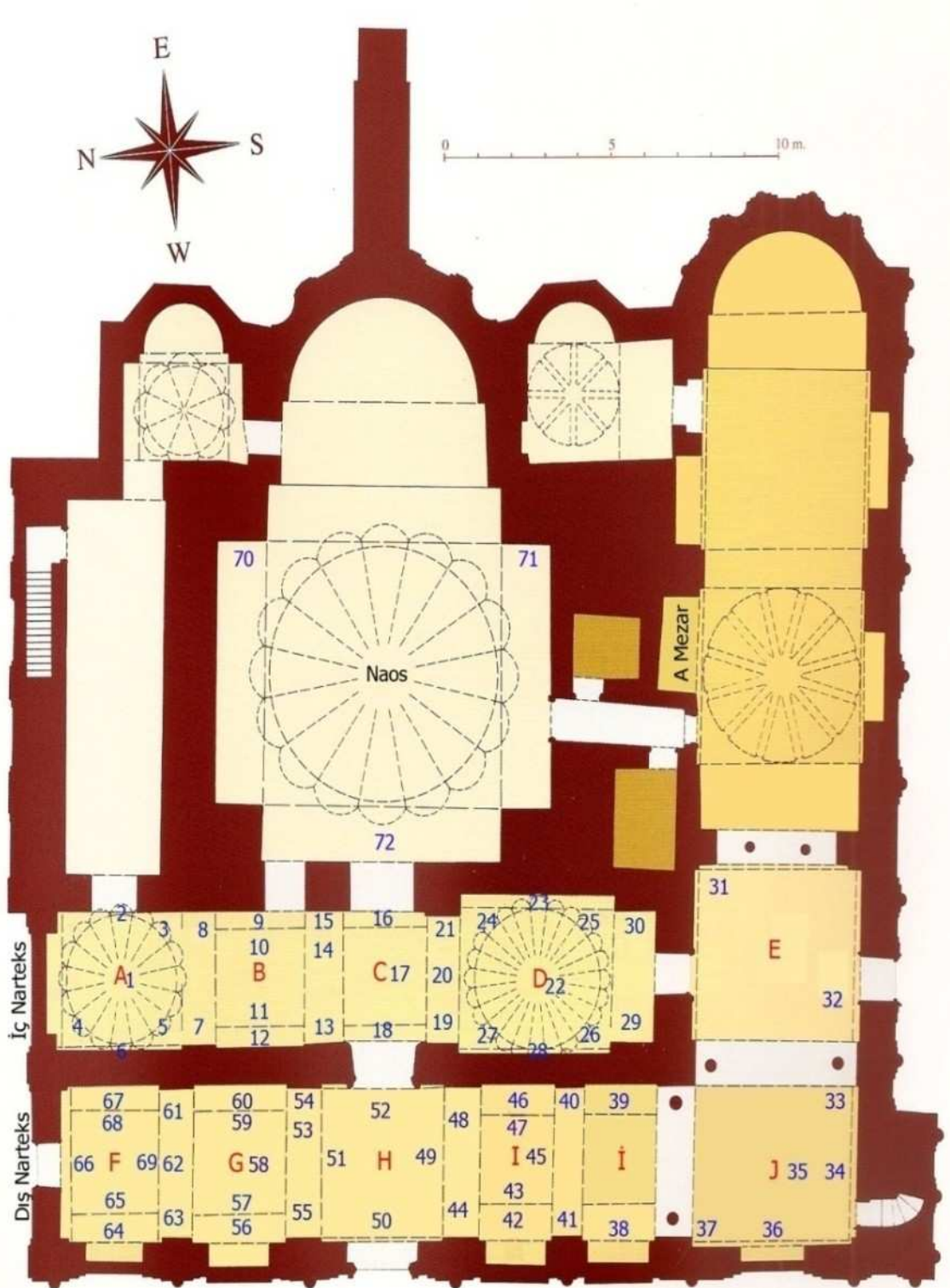
Bizans sanatının katı tarzı mozaik kompozisyonlarda yoktur. Mozaiklerde figürler perspektif kuralları doğrultusunda gerçekçi bir biçimde ifade edilmiştir. Kompozisyonlarda kullanılan peyzaj ve diğer çevre elemanları konunun ikonografik bütünlüğünü tamamlamakta ve mozaiklere derinlik sağlamaktadır. Sahnelerdeki altın fon kompozisyonları sararak ışık etkisi vermiştir ve mistik bir ortam yaratmıştır. Ayrıca bu mozaiklerde yazılar ve semboller de yer almaktadır.

Kariye'nin iç ve dış nartekslerindeki mozaik sahnelerin temaları, sırayla olmasa da birbiriyle bağlantılı hikâyeleri resimler. Dış narteksdeki mozaiklerde İsa'nın yaşamıyla ilgili sahneler ve azizler yer almaktadır. Örneğin; İsa'nın doğumu, çocukluğu, gençlik dönemi, kutsal ailenin Mısır ve Nasıra'ya gidişleri gibi sahneler görülmektedir. Ayrıca İsa'nın mucizelerini betimleyen mozaikler iç narteksin güneyinde ve dış narteksin güneyindeki ilk kubbesel tonozda yer almaktadır. İç narteksdeki mozaiklerde ise Meryem'in yaşamıyla ilgili, İsa ve aziz sahneleri görülmektedir. Örneğin; Meryem'in doğumu, çocukluğu ve nişanlanması gibi sahneler tasvirlenmiştir. Ana mekân olan naosda ise İsa, Meryem ve Meryem'in ölümünü konu alan mozaikler yer almaktadır.

3.2. Kariye Müzesi'nin Mozaik Yerleşim Planı ve Mozaik Eserlerin Temasal, Teknik, Artistik Analizi

Resim 37: Kariye Müzesi'nin Planı

(Kaynak: Akşit, 2006, s.46)

Kariye' deki Mozaiklerden Detaylar

A 1 - Meryem ve Ataları

A 2 - Anna'ya Mijde Sahnesi

A 3 - Yohakim'in İsteğinin Reddedilmesi

A 4 - Aziz Yohakim

A 5 - Meleğin Meryem'e Müjde Vermesi

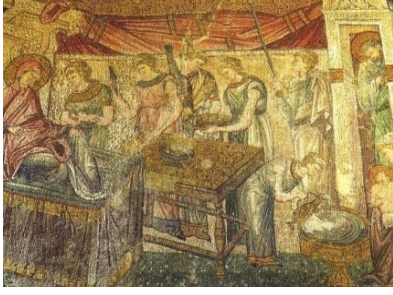
A 6 - Meryem'le Vedalaşma

AB 7- Yusuf'un Meryem'i Eve Götürmesi

AB 8 - Yoakim ile Anna'nın Buluşması

B 9 - Meryem'in Doğumu

B 10 - Meryem'in Sevilmesi

B 11- Meryem'in Takdis Edilmesi

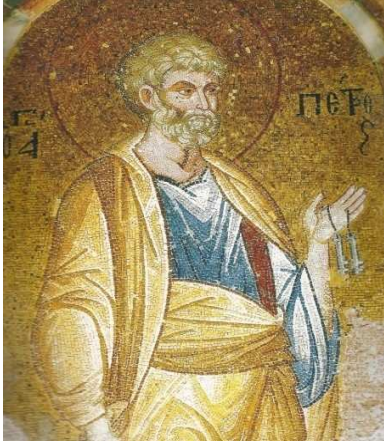
B 12- Meryem İle Yusuf'un Nişanlanması

BC 13- Rahip Zekeriya'nın Duası

BC 14- Meryem'in İlk Adımları

BC 15 - Aziz Petrus

C 16 - Theodoros Metokhites'in İsa'ya Kilise Maketini

Takdimi

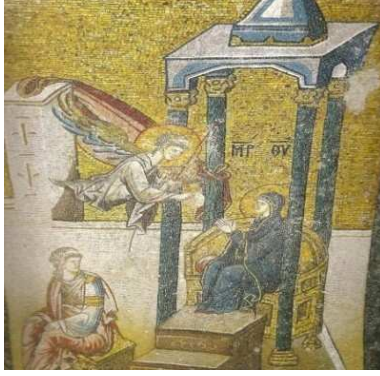

C 17 - Meryem'in Takdis Edilmesi

C 18 - Meryem'in Tapınaktan Yün Alması

CD 19 - Meryem'in Eğitimi

CD 20 - Meryem'in Melek Tarafından Doyurulması

CD 21 - Aziz Paulus (Saul)

D 22 - İsa ve Ataları

D 23 - Deesis (Khalke İsa)

İyileştirmesi

D 24 - İsa'nın Aziz Petrus'un Kayınvalidesini

D 25 - İsa'nın Kadını İyileştirmesi

D 26 - İsa'nın Dilsizi Ve Âmâyı İyileştirmesi

D 27 - İsa'nın İki Âmâyı İyileştirmesi

D 28 - İsa'nın Kalabalık İnsan Grubuna Şifa Vermesi

DE 29 - İsa'nın Cüzamlıya Şifa Vermesi

DE 30 - İsa'nın Kolu Hasta Genci İyileştirmesi

E 31 – At Üstünde Kâhin

E 32 - Bilinmeyen Bir Sahne

J 33 - İsa'nın Ââmâyı İyileştirmesi

J 34 - Kral Tarafından Masum Çocukların Öldürülmesinin Emredilmesi

J 35 - İsa'nın Felçliye Şifa Vermesi.

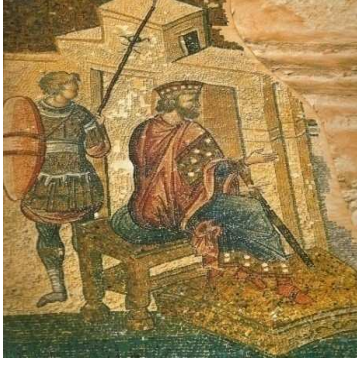
J 36 - Çocukların öldürülmesi

J 37 - Kuyu Başındaki Kadın

İ 38 - Çocukları Öldürülen Annelerin Yası

İ 39 - Kral Hirodes

İ 40 - Bilinmeyen Aziz

İ 41 - Bilinmeyen Aziz

I 42 - Elizabeth ve Bebek Yahya'nın Saklanması

I 43 - Madalyon içinde Azizler

HI 44 - Bilinmeyen Aziz

I 45 - İsa'nın Cüzamlıya Şifa Vermesi

I 46 - Kral Hirodes ve Huzurunda Kâhinler

I 47 - Madalyon içinde Azizler

HI 48 - Aziz Demetrius

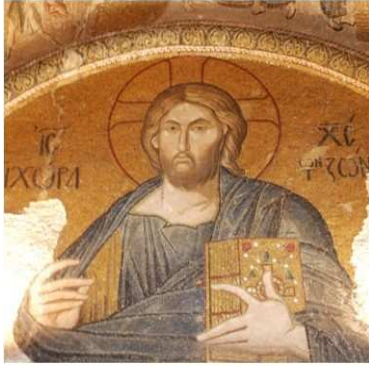
H 49 - Ekmeğin Çoğaltılması

H 50 - Meryem - Çocuk İsa ve Melekler

H 51 - Suyun Şaraba Dönüştürülmesi

H 52 - Pantokrator İsa

GH 53 - Aziz George

GH 54 - Meryem ve Çocuk İsa

GH 55 - Bilinmeyen Aziz

G 56 - Kutsal ailenin Mısırdan Nasıra'ya gidişleri

G 57- Madalyon içinde Aziz portreleri

G 58 - İsa'nın Şeytan Tarafından Sınanması

G 59 - Madalyon İçinde Aziz Portreleri

G 60 - İsa'nın Doğumu

FG 61- Aziz Andronicus

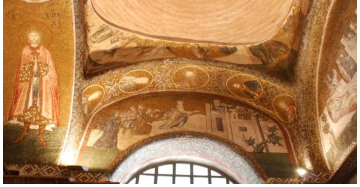
FG 62 - Bilinmeyen Azizler

FG 63 - Aziz Tarachus

F 64 - Kutsal Ailenin Kudüs'e gidişi

F 65 - Madalyon İçinde Azizler

F 66 - Kutsal Ailenin Bethlehem'e Gidişi

F 67 - Suriye Vali'sinin Önünde Nüfus Sayımı

F 68 - Madalyon İçinde Aziz Portreleri

F 69 - İsa'nın Gençlik Dönemleri

70 - İsa

Meryem)

71- Meryem Ve Çocuk İsa (Hodegetria - Yol Gösteren

72 - Meryem'in Ölümü (Koimesis)

A 1 - Meryem Ve Ataları

Kariye Müzesi iç narteksinin kuzeyinde yer alan 3.40 m. çaplı kubbede Meryem ve İsa figürleri yer almaktadır. Dingin bir yüz ifadesi ile betimlenen Meryem ve İsa madalyon içerisine alınmıştır. Kubbe merkezindeki madalyonun fonu altın varaklı cam terresalarla bezenmiştir. Meryem'in başı etrafındaki hale konturunda kırmızı, monogramlarda ise siyah renkli taşlar kullanılmıştır. Mozaik sahnede cephesel olarak tasvir edilen Meryem figürü; erguvan, koyu mavi, krem, kahverengi ve sarının birçok tonundan oluşmuş renkli taş, seramik ve cam tesseralarla işlenmiştir. Genel olarak mozaik sahnenin kenar konturlarında altın varaklı cam tesseralardan ve ışık etkisinin güçlendirilmesinde ise, beyaz renkli taş tesseralardan yararlanılmıştır. Dini temaları konu alan bütün kompozisyonlarda olduğu gibi Meryem ve İsa figürlerinin başları üzerinde hale simgesi yer almaktadır. Meryem'in kucağında hacimsel olarak resmedilmiş oturan çocuk İsa; elinde kâğıt rulosuna benzer bir şey tutmakta, bir eliyle ise takdis işareti yapmaktadır.

Madalyonu çevreleyen kubbe dilimlerinde tören kıyafetli, başları taçlı on altı kral ve peygamber betimlemeleri yer almaktadır. Bu kompozisyonun hareket ve anlatımındaki ustalık taş ve cam tesseralarla sağlanmıştır.

“Kubbede yer alan figürler Davut ile başlayarak Süleyman, Rehavam, Aviya, Asa, Yehşafat, Yehoram, Uzziya, Yotam, Ahaz, Hizkiya, Manaşşe, Amon, Yoşiya, Yehoahaz ve Sıdkıya olarak sıralanmaktadır. Onların bir alt bölümünde de yine devam niteliğinde Hananiah, Azariah, Mishael, Daniel, Joshua, Moses, Aaron, Hur, Samuel, Job ve Melchizedek figürleri yer almaktadır. Bu figürler, üzerlerinde bulunan beyaz çizgi ve yanlarındaki birer sütunla birbirlerinden ayrılmışlardır. Mozaik panolarda Hananiah, Azariah, Mishael ve Daniel genç olarak tasvir edilmiş olup kısa elbiseli ve çizmeli olarak görülürler. Joshua'ya ait pano oldukça tahribata uğramıştır.” (Akşit, 2010, s.139)

Kubbe merkezinde yer alan madalyon içerisine resmedilen mozaik sahnede peygamberler konu alınmış; sıralamaya Davut ile başlanmıştır. Bir kısmı tahrip olan bu mozaik sahnede figürler oldukça gerçekçi resmedilmiştir. Pelerin ve bol kıvrımlı tören kıyafetleri içerisindeki peygamberler ve Meryem'in başları etrafında haleler ve halelerin üst tarafındaki monogramlarda isimleri yer almaktadır. Mozaik sahnenin genel fonunda altın varak kullanılmıştır. Sahnenin kubbe dilimlerini çevreleyen dal kıvrımlı

bordürlerde, kırmızı taş ve altın varak tesseralar kullanılmıştır. Kubbe dilimlerini çevreleyen geometrik motifler; beyaz, erguvan renkli taş teseralarla Opus Tessellatum tekniğinde yapılmıştır. Bol kıvrımlı, drapeli ve geometrik motifli kıyafetlerde; erguvan, mavi, kırmızı, kahverengi, bej, beyaz, turuncu, yeşil, gri ve tonlarındaki taş tesseralar kullanılmıştır. Ayrıntılar Opus Vermiculatum tekniği kullanılarak büyük bir ustalıkla işlenmiştir. (Bkz. Resim: 38 - 39)

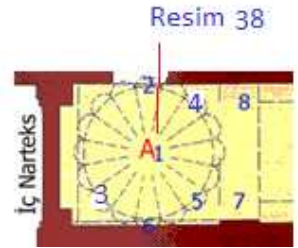
Resim 38: Meryem Ve Ataları

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 39: Meryem ve Çocuk İsa

(Kaynak: Akşit, 2006, s.46)

A 2 - Anna'ya Müjde Sahnesi

'Anna'ya müjde' isimli mozaik sahne, müze'nin iç narteksinde yer almaktadır. Sahnede çocuğu olmayan Anna'ya (Meryem'in annesi) bir çocuğu olacağı haberini Cebrail müjdelemektedir. Anna bahçesindeki havuzun başında ellerini kaldırarak dua eder durumda resmedilmiştir. Opus Vermicilatum tekniği kullanılarak işlenen sahnede; figür, mimari, doğa tasvirleri dengeli ve akıcıdır. Kompozisyondaki Anna'nın bol kıvrımlı elbisesi; turuncu, krem, kırmızı, kahverengi ve yeşilin tonlarından faydalanılarak renklendirilmiştir. Yüzünde umut dolu bir ifade bulunan Anna'nın başı etrafında yine hale sembolü yer almaktadır. Başında halesi bulunan kanatlı melek ise kahverengi, yeşil, mavi, sarı ve krem tonlarındaki taş tesseralarla işlenmiştir. Mozaik sahnenin arka fonu; altın varakla, peyzaj betimlemeleri ise; krem, sarı - yeşil tonları ve siyah renklerdeki cam-taş tesseralar kullanılarak bezenmiştir. (Bkz. Resim: 40 - 41)

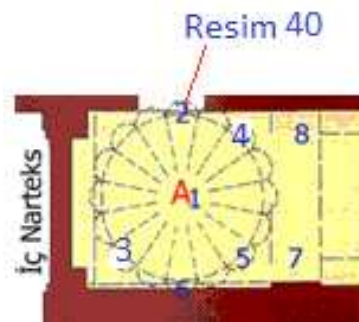
Resim 40: Meleğin Anna'ya Müjde Vermesi

(Kaynak: Kılıçkaya, 2002, s.94)

Resim 41: Anna

(Kaynak: Akşit, 2006, s.129)

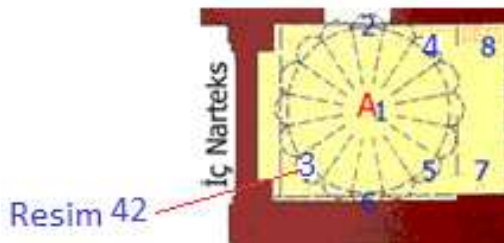

A 3 – Yohakim’in İsteğinin Reddedilmesi

İç narteks pandantifinde yer alan bu kompozisyonda Yohakim’in isteğini reddederek tapınağa almayan rahip Zekeriya, dört sütunlu taht içinde ayakta, pelerinli kıyafetli, donuk bir yüz ifadesi ile tasvir edilmiştir. Kompozisyonda figür, peyzaj ustaca bağdaştırılarak akıcı bir anlatım sağlanmıştır. Ayrıca dikkat çekici olan, mimari yapıların üzerinde kıvrımlı kumaş kullanılmıştır. Bu mozaik sahnenin perspektifi pandantif alanına uygun bir şekilde kompoze edilmiştir. (Bkz. Resim: 42)

Resim 42: Yohakim’in İsteğinin Reddedilmesi

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

A 4 - Aziz Yohakim

'Aziz Yohakim' mozaik sahnesi, İç narteksin pandantifinde yer almaktadır. Meryem'in babası olan Yohakim tapınağa adak kesmek için gittiğinde rahip çocuğu olmadığı için Yohakim'i tapınağa sokmaz. Bu nedenle Yohakim dağa çıkararak çobanların yanında kırk gün çocuğu olması için dua eder ve adakta bulunur. Opus Vermiculatum tekniğinde yapılmış kompozisyonda Aziz Yohakim; başı haleli, sakallı, düşünceli ruh hali ile yansıtılmıştır. Açık koyu geçişlerle hacimsel etki verilen kompozisyonda, krem, kahverengi ve tonlarındaki 5 mm.'lik taş tesseralarla ana konturları belirlenmiştir. Sahnede ellerinde sopaları olan iki çoban; krem, kırmızı, turuncu, pembe, yeşil, açık yeşil, kahverengi ve tonlarındaki tesseralarla işlenmiştir. Arka fon altın varaklı cam tesseralarla, tepelik yer ve çalılıklar ise, erguvan, koyu yeşil, kahverengi ve tonlarındaki taş tesseralarla büyük bir ustalıkla oluşturulmuştur. (Bkz. Resim: 43)

Resim 43: Aziz Yohakim

(Kaynak: Akşit, 2006, s.93)

A 5 - Meleğin Meryem'e Müjde Vermesi

İç narteksin güneybatı pandantifinde yer alan ve Opus Vermiculatum tekniği kullanılarak işlenen mozaik çalışmada, figür ve peyzaj dengeli bir biçimde ifade edilerek kompozisyon oluşturulmuştur. Bu tarz dini konuların işlendiği mozaik kompozisyonlarda kutsal renk olarak kabul edilen erguvan rengi bu sahnede de yer almaktadır. Erguvan ve koyu mavi renkli, bol kıvrımlı elbisesi ile kuyudan su almakta olan Meryem'e çocuğunun olacağı müjdesi bir melek tarafından verilmektedir. Mozaik sahne içerisinde yer alan mimari yapının çatısına yerleştirilen yeşil renklerdeki kıvrımlı kumaş dikkat çekicidir. (Bkz. Resim: 44)

Resim 44: Meleğin Meryem'e Müjde Vermesi

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

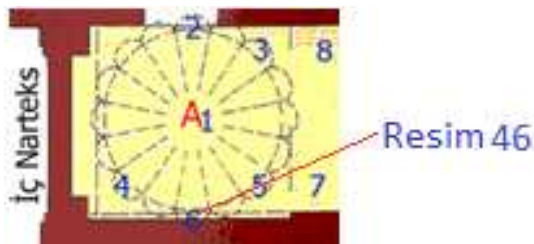

A 6 - Meryem'le Vedalaşma

İç narteksin kubbe kasnak kısmında yer almaktadır. Mozaik sahnenin bazı alanları tahrip olmuştur. Yusuf oğlu ile birlikte çalışmaya gitmek için Meryem'le vedalaşmaktadır. Yusuf'un oğlu sırtındaki sepette marangozluk aletleri taşımaktadır. Figürlerin üzgün yüz ifadeleri; krem, açık kahverengi, beyaz ve sarı renkli 2 - 5 mm.'lik tesseralar kullanılarak ustalıkla verilmiştir. Ellerini kavuşturmuş bir biçimde betimlenmiş Meryem'in elbisesi diğer sahnelerdeki gibi erguvan ve koyu mavi tonlarındadır. (Bkz. Resim: 45 - 46)

Resim 45: Meryem'le Vedalaşma

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 46: Meryem’le Vedalaşma

(Kaynak: Akşit, 2006, s.134)

AB 7 - Yusuf’un Meryem’i Eve Götürmesi

‘Yusuf’un Meryem’i Eve Götürmesi’ mozaik sahnesi, iç narteksin kemer kısmında yer almaktadır. Kemerin iç bükey görüntüsü kompozisyona yansımaktadır. Mozaik sahne ‘Meryem’in Yusuf ile Nişanlanması’ sahnesiyle bağlantılıdır.

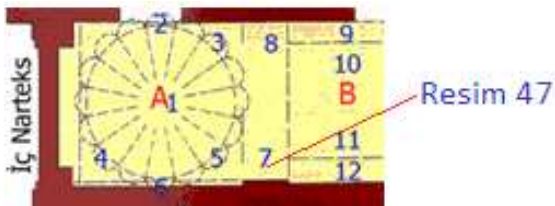
“Meryem kaldığı tapınakta 15 yaşına gelince rahipler evlenme çağının geldiğini bildirirler. Bir sınamaya tabi tutulan talipler bir gece tapınakta kalacaklar, bu sırada kimin elinde getirdiği değnek yeşerirse nişanlısı o olacaktır. Tapınakta toplanan taliplerden Nasıra’lı* bir marangoz olan Yusuf’un değneği yeşerir ve Meryem’in nişanlısı olarak seçilir.” (Akşit, 2006, s.126)

* Nasıra: İncil’de Meryem ve kocası Yusuf’un memleketi olarak geçer. İsa’nın çocukluğunun geçtiği yerdir. Hıristiyanlıktaki en önemli hac merkezlerinden birisidir.

Rahip Zekeriya tapınakta değneği yeşeren Yusuf'a Meryem'i emanet etmiştir. Sahnede ise Yusuf ve oğlu kendisine emanet edilen Meryem'i evine götürmektedirler. Mozaik kompozisyonu oluşturan tesseraların yerleştirilmesinde konu bütünlüğüne ve resimsel dengeye özen gösterilmiştir. (Bkz. Resim: 47)

Resim 47: Yusuf'un Meryem'i Eve Götürmesi

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

AB 8- Yoakim İle Anna'nın Buluşması

'Yoakim İle Anna'nın Buluşması' sahnesi iç nartekste bulunmaktadır ve 'Meleğin Anna'ya Müjde Vermesi' sahnesiyle bağlantılıdır. Mozaik çalışmanın bir kısmı tahrib olmuştur. Anna, çocuğu olmadığı için büyük üzüntü içindedir. Melek tarafından bir çocuğu olacağı müjdesini alan Anna bu haberi kocası Yoakim ile paylaşmaktadır. Meryem ve Yoakim birbirlerine sarılmış ve sevinç içerisinde resmedilmişlerdir. Kompozisyonda renk geçişleri dengeli bir biçimde oluşturulmuştur. (Bkz. Resim: 48)

Resim 48: Yoakim İle Anna'nın Buluşması

(Kaynak: Akşit, 2006, s.130)

B 9 - Meryem'in Doğumu

Meryem'in doğumunu konu alan bu mozaik sahne, iç nartekste kemer kısmında yer almaktadır. Meryem'i yeni dünyaya getiren Anna, yorgun bir yüz ifadesiyle yüksek bir yatak üzerinde resmedilmiştir. Anna'ya doğru sıraya girmiş dört kadın ellerindeki hediyeleri ile görülmektedirler. Yatağa yakın konumda bulunan bir hizmetkâr elinde bulunan yelpaze ile Anna'yı serinletmektedir. Kompozisyonda bulunan diğer üç hizmetkârdan biri yeni doğan Meryem'i tutmakta, diğeri Meryem'in yıkanması için su hazırlamakta, bir diğeri ise Meryem'in yatırılacağı beşiği hazırlamaktadır. Giriş kapısında duran Yoakim ise olan biteni şaşkın ve endişeli yüz ifadesi ile izler vaziyette resmedilmiştir. Mimari yapının üzerinde kıvrımlı kumaş bulunmaktadır. Mozaik sahnede figürler ve imgeler perspektif kurallarına uygun bir biçimde yerleştirilmiştir. Birçok figür ve mimari detayın bulunduğu bu karışık kompozisyonda ayrıntılar ustalıkla ele alınmış; renklerin geçiş ve dağılımları dengeli bir biçimde işlenmiştir. (Bkz. Resim: 49)

Resim 49: Meryem'in Doğumu
(Kaynak: Kılıçkaya, 2002, s.96)

B 10 - Meryem'in Sevilmesi

Bebek Meryem'in anne ve babası tarafından sevilmesini konu alan mozaik sahne iç narteks tavanında yer almaktadır. Tavanda göbek oluşturan madalyon etrafına resmedilen mozaik kompozisyonda muhtemelen kendilerine ait iki mimari yapı arasında Anna ve Yoakim aralarına aldıkları Meryem'i sevmektedirler. Opus Vermiculatum tekniğinde yapılmış mozaik sahne de imgeler perspektif kurallara uygun yerleştirilmiştir. Renk dağılımı ve renk geçişleri dengeli bir şekilde ifade edilmiştir. Kompozisyonda; turuncu, kırmızı, pembe, erguvan ve açık- koyu mavi, siyah, yeşil, beyaz, gri, krem renkli 2 - 5 - 10 mm.'lik taş ve altın varaklı cam tesseralar kullanılmıştır. (Bkz. Resim: 50 - 51)

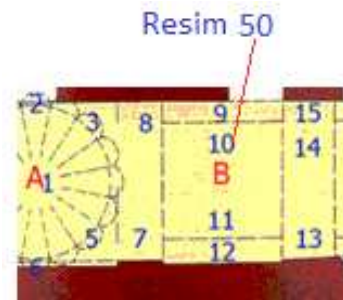
Resim 50: Meryem'in Sevilmesi

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 51: Meryem'in Sevilmesi mozaik sahnesinden detay

(Kaynak: Akşit, 2006, s.126)

B 11 - Meryem'in Takdis Edilmesi

Bu sahne iç nartekste bulunan tonozun orta kısmında yer almaktadır. Tonozun orta kısmına bir madalyon işlenmiştir. Madalyonun bir tarafında “Meryem’in Sevilmesi” , diğer tarafında ise ‘Meryem’in Takdis Edilmesi’ sahneleri yer almaktadır. Tapınakta bir masa etrafında oturan üç rahibe ve Meryem’i takdis ettirmek üzere getiren Yohakim betimlenmektedir. Kompozisyonda ellerini takdis işareti yapan üç rahibin başları taçlı, üzerlerine giydirilen pelerinler bol kıvrımlıdır. Kompozisyonun bütününün gösterilmesi amacı ile bazı yerlerde (masanın arka bacağı) perspektif hataları yapılmıştır. (Bkz. Resim: 52 - 53)

Resim 52: Meryem'in Takdis Edilmesi

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 53: Meryem'in Takdis Edilmesi'nden detay

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 53

8	9	15
	10	14
	B	
	11	
7	12	13

B 12 - Meryem İle Yusuf'un Nişanlanması

İç narteks güney duvarında yer alan “Meryem İle Yusuf'un Nişanlanması” sahnesi, figüratif açıdan zengin karmaşık bir kompozisyondur. Sahne; 15 yaşına basan Meryem için gelen taliplerin rahip tarafından sınanması sahnesidir. Meryem’le evlenmek üzere gelen talipler tapınakta sınanırlar. Taliplerin ellerinde bulunun değneklerden hangisi yeşerip canlanırsa, değneğin sahibi Meryem ile evlenecektir. Bu sınamada Nasıra’lı bir marangoz olan Yusuf’un değneği yeşermiş ve Meryem Yusuf’a verilmiştir. Sahnede Meryem, Zekeriya, Yusuf ve diğer talipler bulunmaktadır. Kiborion tarzı mimari yapının önünde Meryem Zekeriya’nın yanında ayakta durmakta; Zekeriya ise yeşeren değneği Yusuf’a uzatmaktadır. Kompozisyonda diğer mozaik sahnelerde de kullanılan dekoratif kumaş betimlemesi kullanılmıştır. Resim fonu altın, betimlemeler ise erguvan, kahve, yeşil kırmızı ve çeşitli renkler kullanılarak oluşturulmuştur. (Bkz. Resim: 54)

Resim 54: Meryem’in Yusuf’a Verilmesi

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 54

BC 13 - Rahip Zekeriya'nın Duası

Kiborion tarzındaki mimari yapının önünde rahip Zekeriya dua etmektedir. Meryem de sütunlu yapı içinde, taliplerinin asaları (değnek) önünde dua eder konumda tasvirlenmiştir. Bu mozaik sahne çeşitli renkteki taş tesseralarla Opus Vermiculatum tekniğinde yapılmıştır. (Bkz. Resim: 55)

Resim 55: Rahip Zekeriya'nın Duası

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

9	15	16
10	14	
B		C17
11	13	
12		18

Resim 55

BC 14 - Meryem'in İlk Adımları

Çocuk Meryem'in ilk adımlarını atmasının anlatıldığı sahne iç nartekste yer almaktadır. Oturur konumdaki Anna ellerini açmış, adımlarını atmaya çalışan Meryem'i karşılamaktadır. Meryem'in arkasındaki hizmetkar ise Meryem'e yürümesi için destek vermektedir. Hizmetkarın pelerini, rüzgardan öne doğru savrulmuş, adeta bir hale oluşturmuştur. (Bkz. Resim: 56)

Resim 56: Meryem'in İlk Adımlarını

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 56

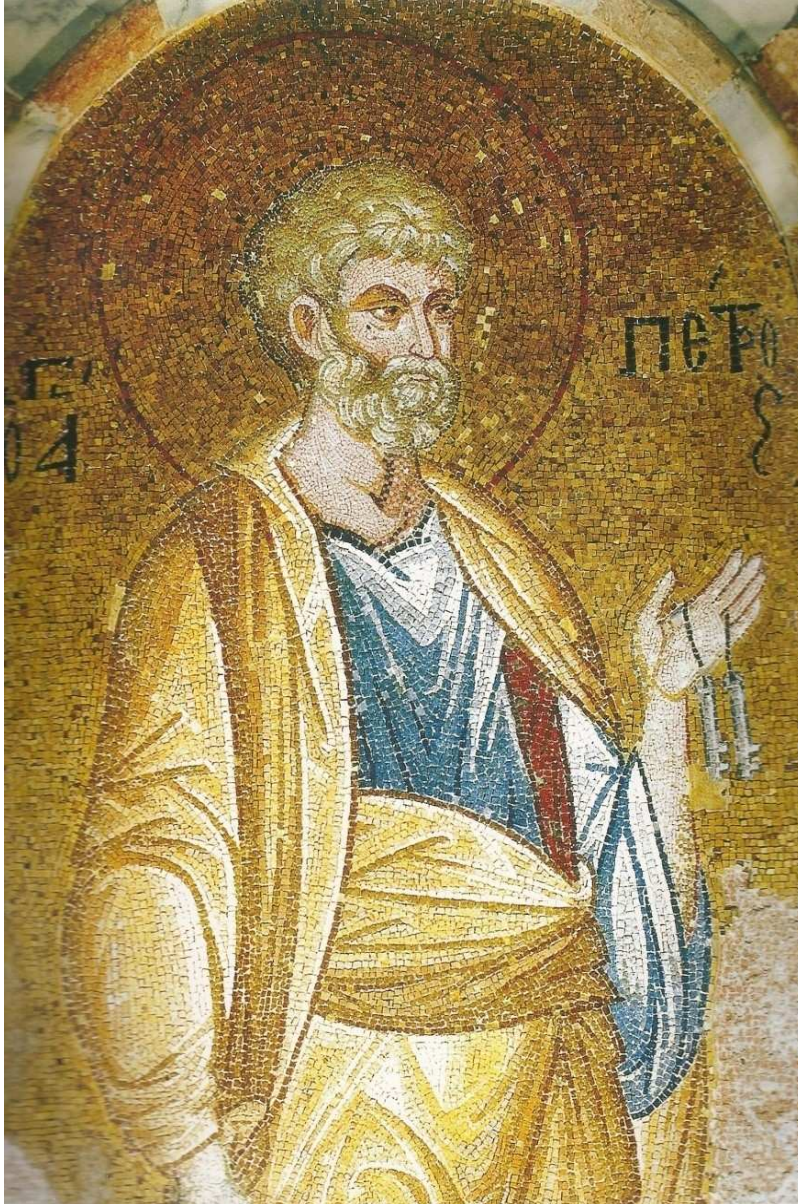
9	15	16
10	14	
B		C17
11		
12	13	18

BC 15 - Aziz Petrus

İç narteksin naosa geçişi sağlayan kapının sol tarafında Aziz Petrus* tasvirlenmiştir. Sahnede, aziz sol elinde kağıt ruklosuna benzer bir şey ve sağ eliyle ise cennetin anahtarlarını tutar şekilde renkli tesseralarla tasvirlenmiştir. (Bkz. Resim: 57)

Resim 57: Aziz Petrus

(Kaynak: Akşit, 2006, s.118)

Resim 57

9	15	16
10	14	C17
B		
11	13	18
12		

*Aziz Petrus: İsa'nın sadık havarilerindedir. Celile'de doğmuştur. Roma'da ilk Hıristiyanlık topluluğunu kurmuştur. Petrus hayatını balıkçılık yaparak kazanır. Bir gün göl kenarında balık ağlarını tamir ederken İsa ile tanışır ve fikirlerinden etkilenir.

C 16 - Metokhites'in İsa'ya Kilise Maketini Taskimi

İç narteksten naosa geçilen kapının üst kısmında bu mozaik sahne yer almaktadır. Sahnede, Metokhites dizleri üzerinde İsa'ya Kariye Kilisesi maketini sunmaktadır. Metokhites'in doğu etkisi taşıyan kıyafeti diğer mozaik sahnelere göre farklıdır. İsa bol dökümlü kıyafetiyle ve taht üzerindeki kırmızılı pembeli, yeşil renkli iki minder üzerinde oturmaktadır. Diğer mozaik sahnelerde aynı konumda tasvirlenen İsa; yine sol eliyle kutsal kitabı tutmakta ve diğer eliyle ise takdis işareti yapmaktadır. (Bkz. Resim: 58 - 59)

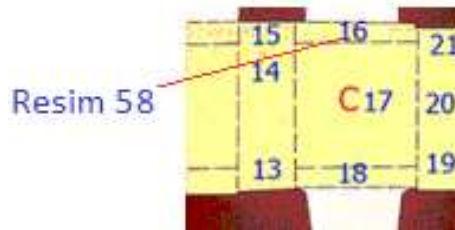
Resim 58: Metokhites'in İsa'ya Kilise Maketini Taskimi

(Kaynak: Kılıçkaya, 2002, s.82)

Resim 59: Theodoros Metokhites'ten detay

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

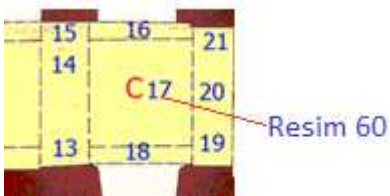

C 17 - Meryem'in Takdis Edilmesi

Bu mozaik sahne, iç narteksten ana mekâna geçit veren kapının tavan kısmında yer almaktadır. Yohakim ve Anna çocukları olduğunda tapınağa adayacaklardı. Bu nedenden dolayı Meryem'i küçük yaşta tapınağa götürerek takdis ettirirler. Tapınağa götürülen Meryem'i Rahip Zekeriya karşılamaktadır. Mozaik sahnenin arka tarafında Meryem, kiborion şeklindeki yapıya benzer dört sütunlu yerde, taht üzerinde oturmakta ve melekler ise Meryem'e ekmeğe benzer bir şey vermektedir. Sahnede dört sütunlu yapıya yakın konumda üç tane genç bayan ellerinde meşaleye benzer bir şey tutmakta ve diğer figürlerin başları yine hale içinde tasvirlenmiştir. (Bkz. Resim: 60 - 61)

Resim 60: Meryem'in Takdis Edilmesi

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 61: Meryem'in Takdis Edilmesi detay

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

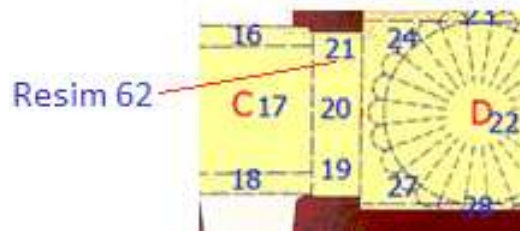
3.1.21. CD 21 - Aziz Paulus (Saul)

Aziz Paulus* mozaik sahnesi, iç narteksten ana mekâna geçit veren kapının sağ yanında kemerli ve mermerden yapılmış bir çerçeve içinde tasvirlenmiştir. Mozaik sahnede figürün yüz ifadesi oldukça küçük tesseralarla ayrıntılı işlenmiştir. Figür sağ eliyle takdis işareti yapmakta, sol eliyle geometrik bezemeli kutsal kitabı tutmaktadır. (Bkz. Resim: 62)

*Aziz Paulus: Asıl ismi Saul olan İsa'nın en yakın havarilerindendir. Musevi ırkına mensup ve Tarsusludur. Roma imparatoru Neron zamanında (54 - 68) Filistinde tutuklanmış ve Roma'da idam edilen azizlerdendir.

Resim 62: Aziz Paulus

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

D 22 - İsa Ve Ataları

Müze'nin iç narteksin güneyindeki kubbe merkezinde madalyon içinde İsa ve kubbe dilimlerinde İsa'nın ataları tasvirlenmiştir. Dini temaları konu alan bütün kompozisyonlarda olduğu gibi İsa ve atalarının başlarının etrafında hale simgesi yer almaktadır. İsa'nın halesindeki haç ifadesi, gümüş renkli cam tesseralarla işlenmiştir.

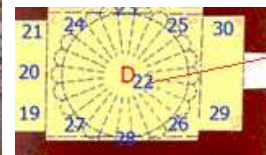
Çapı 3.75 m. olan kubbenin ortasındaki madalyonu çevreleyen yirmi dört kubbe diliminde peygamberler yer almaktadır. Peygamberler kıvrımlı renkli kıyafetli, başları haleli ve ayakta tasvir edilmişlerdir. Peygamberlerin yerleşimi, İsa'nın alt tarafında elinde asası olan ilk Adem'le başlamaktadır.

“Halenin yukarısında ise isimleri görülür. İsa'nın atası olan ve Tevrat'ta adları geçen bu 24 peygamber; Adem, Şit, Nuh, Kenan, Muhalalel, Yared, Lemek, Sam, Yafet, Arpaşad, Selah, Seruk, Nahor, Terah, İbrahim, İshak, Yakup, Peleg, Reu, Manaşşe, Enoc, Enos ve Adem'in oğlu olan Habil olarak sıralanmaktadır.” (Akşit, 2006: 103).

Sahne Opus Vermiculatum ve bordürde Opus Tessellatum tekniği kullanılmıştır. (Bkz. Resim: 63 - 64)

Resim 63: İsa Ve Ataları

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 63

Resim 64: İsa Ve Ataları sahneden detay

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

D 23 - Khalke İsa Ve Meryem (Deesis)

'Deesis' sahnesi Müze'nin iç narteksin kemer içinde yer almaktadır. İsa'nın sağ tarafında Meryem ellerini kaldırmış dua etmektedir. İsa ve Meryem'in yüzleri küçük tesseralarla ayrıntılı bir biçimde tasvir edilmiştir. Ayasofya Müzesi'ndeki Deesis sahnesiyle benzer özellikler göstermektedir. Arasındaki fark ise; Ayasofya'daki Deesis sahnesindeki Yahya yer almamıştır. Meryem'in eteğinin yanında Prens İsaakios Komnenos ve İsa'nın ayaklarının yanında ise Maria Despina* (Azize Melaneia) betimlenmiştir. (Bkz. Resim: 65 - 66)

*Maria Despina: İmparator VIII. Michael'ın gayrimeşru kızı Maria Despina Palaiologina'yı Moğol imparatoru Hülagü' ye, drahoması (çeyizi) ve çeşitli hediyelerle gelin olarak yollarlar.

Resim 65: Deesis

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 66: Deesis sahnesinden İsa detayı

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

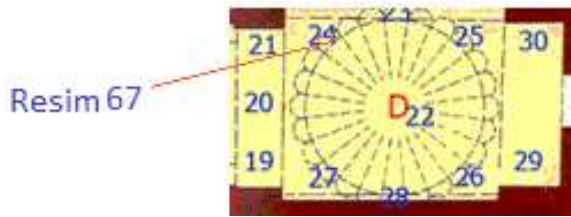
D 24 - İsa'nın Aziz Petrus'un Kayınvalidesini İyileştirmesi

İç nartekdeki kubbe pandantifinde yer alan 'İsa'nın Aziz Petrus'un Kayınvalidesini İyileştirmesi' sahnesi tasvirlenmiştir. İsa yatakta yatan yaşlı kadının elini tutarak şifa vermektedir. Yaşlı kadının yanındaki Petrus ve İsa'nın arkasındaki iki kişi olayı izlemektedir. Kompozisyondaki elemanlar pandantife göre yerleştirilmiştir.

Yine iç narteks boyu devam eden İsa'nın insanlara şifa verme sahneleri yer almaktadır. Bu sahneler kubbe pandantifinden kemerlere kadar iç narteks boyu devam etmektedir. Bu sahneler; İsa'nın Kadını İyileştirmesi, İsa'nın Dilsiz Ve Amâyı İyileştirmesi, İsa'nın İki Amâyâ Şifa Vermesi, İsa'nın Kalabalık İnsan Grubuna Şifa Vermesi, İsa'nın Cüzamlıya Şifa Vermesi, İsa'nın Kolu Hasta Olan Genci İyileştirmesi ve İsa'nın Felçliye Şifa Vermesi gibi sahnelerdir. (Bkz. Resim: 67 – 73, 78, 81 - 82)

Resim 67: İsa'nın A. Petrus'un Kayınvalidesini İyileştirmesi

(Kaynak: Kılıçkaya, 2002, s.128)

Resim 68: İç narteks

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 69: İsa'nın Kadını İyileştirmesi

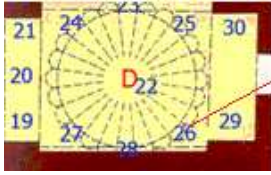
(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 69

Resim 70: İsa'nın Dilsizi Ve Amâ'yı İyileştirmesi

(Kaynak: Akşit, 2006, s.112)

Resim 70

Resim 71: İsa'nın İki Amâyı İyileştirmesi

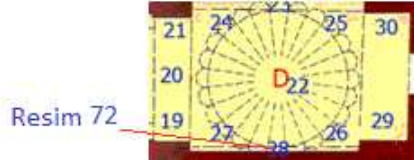
(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 71

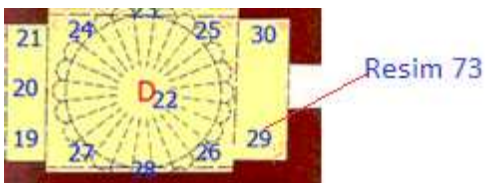
Resim 72: Kalabalık İnsan Grubuna Şifa Vermesi

(Kaynak: Akşit, 2006, s.114)

Resim 73: İsa'nın Cüzamlıya Şifa Vermesi

(Kaynak: Akşit, 2006, s.100)

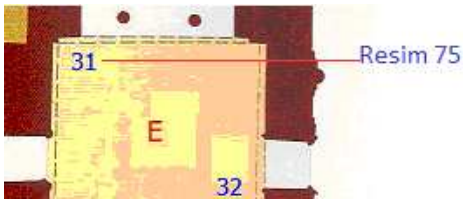
Resim 74: At Üstünde Kâhin

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

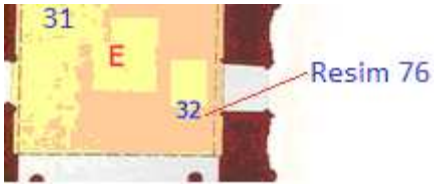
Resim 75: At Üstünde Kâhin, detay

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 76: Bilinmeyen Bir Sahne

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

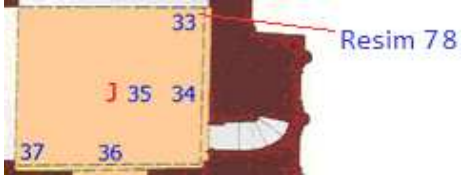
Resim 77: Bilinmeyen Bir Sahneden detay

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 78: İsa'nın Amâyı İyileştirmesi

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

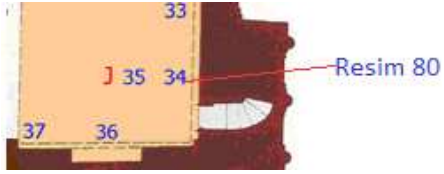
Resim 79: Dış narteksin giriş bölümü

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 80: Çocukların Öldürülmesinin Emredilmesi

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 81: İsa'nın Felçliye Şifa Vermesi

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

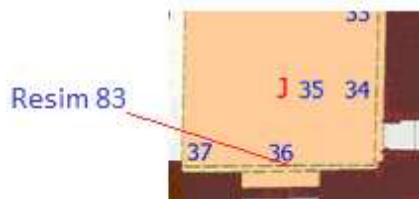
Resim 82: İsa'nın Felçliye Şifa Vermesinden detay

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 83: Çocukların Öldürülmesi

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

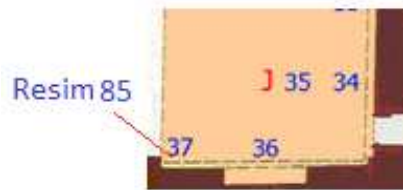
Resim 84: Çocukların Öldürülmesi sahnesinden detay

(Kaynak: Akşit, 2006, s.91)

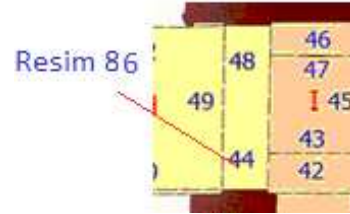
Resim 85: Kuyu Başındaki Kadın

(Kaynak: Akşit, 2006, s.97)

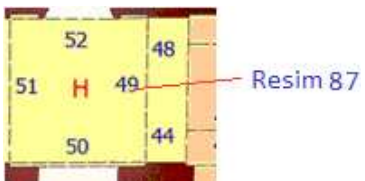
Resim 86: Bilinmeyen Aziz

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 87: Ekmeğin Çoğaltılması

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

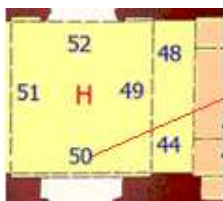
Resim 88: Meryem Ve Melekler

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 89: Cebrail, Meryem Ve Melekler mozağinden detay

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 88

Resim 90: Meryem Ve Melekler mozağinden detay

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 91: Suyun Şaraba Dönüştürülmesi

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 91

52	48
51	H 49
50	44

Resim 92: Dış narteks görünüş

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

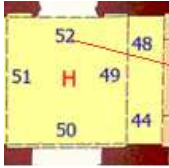
H 52 - Pantokrator İsa

“Kâinatın Hâkimi İsa” isimli bu mozaik sahne dış narteksten iç nartekse geçişi sağlayan kapı üzerine sahnelenmiştir. Bütün Ortodoks kilisesinde kullanılan İsa'nın yüceliğini ifade eden kalıp pozlardan biridir. Özellikle Kariye’de, diğer kiliselerde her zaman görmeye alışık olduğumuz çarmığa gerilmiş acılar içinde İsa tasviri yer almamaktadır. Kompozisyonun genelinde 2 - 5 - 10 mm.’lik cam, seramik ve taş tesseralar kullanılmıştır. Bu resimsel anlatımın etrafına bordür işlenerek kapalı bir kompozisyon oluşturulmuştur. Yüzünde ruhani bir ifade ile İsa, sol elinde kutsal kitabı tutmaktadır. Mimari ve doğa öğelerinin bulunmadığı bu sade sahnede; sağda ‘Hz. İsa Yaşayanların Mekânı’ ve solda ise ‘Hora’ monogramı bulunmaktadır. İsa portresinde, kulakların yerleşiminde ve göz oranlarında farklılıklar görülmektedir. İsa, ne yöne giderseniz sizi izlemektedir. Bu mozaik sahne, resim sanatında üç çeyrek bakış olarak ifade edilen bir teknikle yapılmıştır. Mozaik kompozisyona farklı açılardan bakıldığında farklı görünümler ortaya çıkmaktadır. Örneğin bu sahnede sol çaprazdan bakıldığı zaman İsa'nın sağ işaret parmağı kısa ve kıvrık, sol işaret parmağı düz ve uzun, kulakları da aynı hizada görülmektedir. Fakat mozaik sahneye sağ çaprazdan bakıldığında İsa'nın

sol işaret parmağı kısa ve kıvrık, sağ işaret parmağı; uzun ve düz, sağ kulağı ise daha aşağıda görülmektedir. (Bkz. Resim: 93 – 98)

Resim 93: Pantokrator İsa

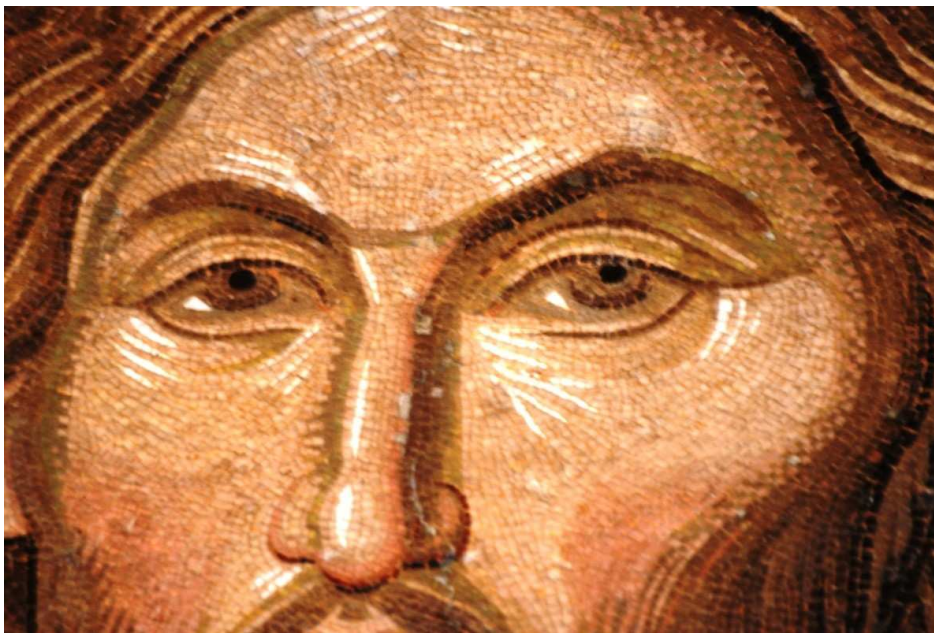
(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 93

Resim 94: Pantokrator İsa mozağinden detay

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 95: Pantokrator İsa mozağinden detay

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 96: İsa mozağıne sol çaprazdan bakış

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 97: İsa mozağine sağ çaprazdan bakış

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 98: İç narteksten dış nartekse geçiş kapısının üst tarafına bakış

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 99: Aziz George

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 99

60	54	52
59	53	
G 58		51 H
57	55	
56		50

Resim 100: Aziz George'den detay

(Kaynak: Akşit, 2006, s.79)

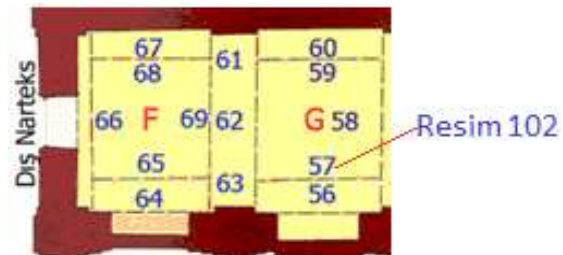
Resim 101: Kutsal ailenin Mısırdan Nasıra'ya gidişleri

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 102: Madalyon içinde Aziz portreleri

(Laurus, Florus, Phrygialı Menas, Victor, Vincentius) (Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 103: İsa'nın Şeytan Tarafından Sınanması

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Dış Narteks	67	61	60
	68		59
	66 F	69 62	G 58
	65		57
	64	63	56

Resim 103

Resim 104: İsa'nın Şeytan Tarafından Sınanması sahnesinden detay

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 105: Madalyon İçinde Aziz Portreleri

(Aziz Philemon, A. Leucius.A. Agathonicus, A. Thyrsus,) (Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

G 60 - İsa'nın Doğumu

Dış narteksin güneyinde yer alan panoda Meryem'in doğum sahnesi tasvirlenmiştir.

Meryem "Kutsal Ruh" aracılığı ile hamile kalmıştır. "Bu dönemde Roma imparatoru olan Augustus, hükmettiği topraklarda bir nüfus sayımı yapılmasını buyurmuştu. Buyruğa göre herkes oturduğu bölgeye en yakın merkeze giderek kendisini nüfusa kaydettirecekti. Bu buyruğa uyan Yusuf da Meryem'le birlikte Yahuda vilayetinde bulunan Bethlehem'e gelerek Suriye valisi Cyrenius huzurunda nüfusa kaydoldular. Bu sırada Meryem'in doğum sancıları başlamıştı ve Meryem bebeğini kalmak istedikleri handa yer bulamamaları nedeniyle bir ahırda dünyaya getirmek zorunda kaldı." (Akşit, 2006, s. 65)

Sahnenin ortasında yer alan Meryem, doğum sonrası dinlenmektedir. Yanında kundak içinde bebek İsa bulunmaktadır. İsa'ya yukarıdan bir ışık yansımaktadır. Ayaklarının olduğu kısımdaki kuşak Meryem'in bakire olduğunu simgelemektedir. Hizmetkârlardan biri yeni doğmuş İsa'yı kucağında tutmakta, diğeri ise geniş ayaklı kovaya su boşaltmaktadır. Yusuf ise olayı izlemektedir. (Bkz. Resim: 106 – 107)

Resim 106: Dış narteks

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 107: İsa'nın Doğumu

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 108: Aziz Andronichus

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

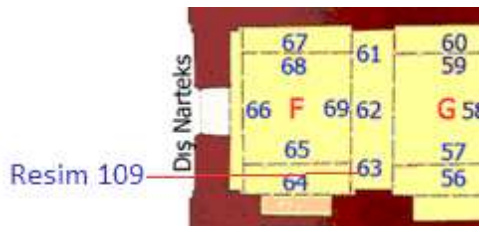

Resim 108

Dış Narteks	67	61	60
	68		59
	66 F	69 62	G 58
	65		57
	64	63	56

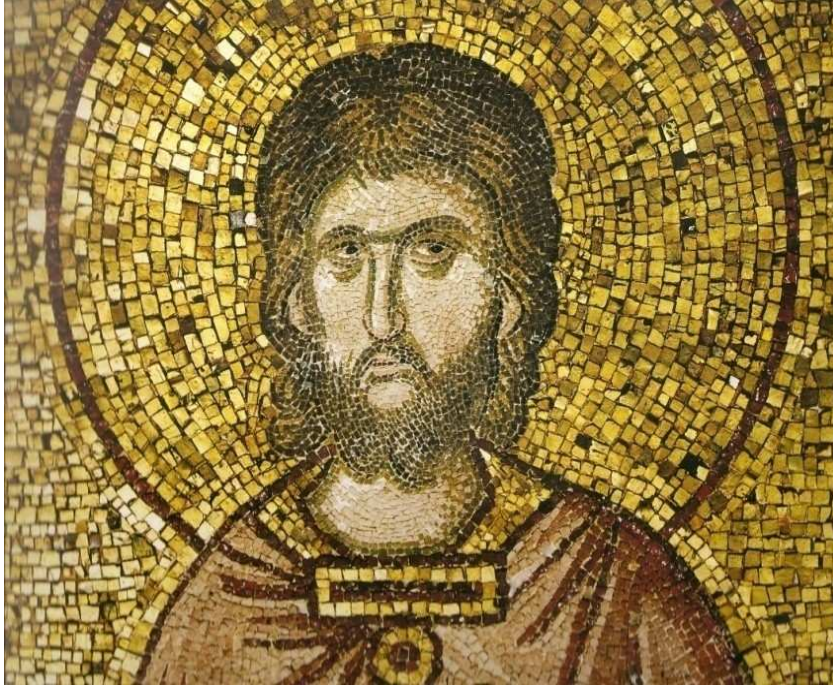
Resim 109: Aziz Tarachus

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 110: Aziz Tarachus mozağinden detay

(Kaynak: Akşit, 2006, s.59)

Resim 111: Kutsal Ailenin Kudüs'e Gidişi

(Kaynak: Akşit, 2006, s.57)

Resim 112: Kutsal Ailenin Kudüs'e Gidişi

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 113: Kutsal Ailenin Bethlehem'e Gidişi

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 114: Suriye Vali'sinin Önünde Nüfus Sayımı

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 114

Dış Narteks	67	61	60
	68		59
	66 F 69 62		G 5
	65		57

Resim 115: Aziz portreleri

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 115

Dış Narteks	67	61	60
	68		59
	66 F 69 62		G 58
	65		57
	64	63	56

Resim 116: İsa

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

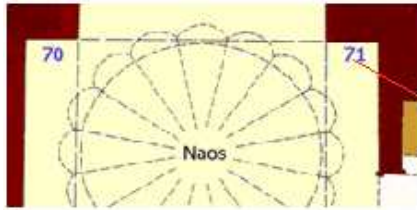

"İzdirap çekenler bana
gelsinler"

Resim 117: Meryem Ve Çocuk İsa (Hodegetria – Yol gösteren Meryem)

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 117

3.1.72. 72 - Meryem'in Ölümü (Koimesis – Uykuya dalma)

Meryem'in Ölüm sahnesi Müze'deki naos giriş kapısının iç bölümünde yer almakta ve Müze'deki tek kare kompozisyon olarak dikkati çekmektedir. Bu sahnede yüksek bir yatak üzerinde yer alan Meryem figürünün baş boyutu vücudunun dokuzda bir oranında betimlenmiş ve Meryem diğer figürlere göre daha uzun tasvirlenmiştir. Ayrıca bu sayede Meryem'in kutsal kimliği öne çıkarılmıştır.

Kompozisyonda Meryem'in yatağının yanında İsa, yatağın iki ucunda üzgün yüz ifadeli havariler – azizler – papazlar – kâhinler ve sahnenin üst tarafında ise Ayasofya'nın kubbe pendantifinde de görülen bir Kerubin* meleği kanatlanmaktadır. İsa ve melekler oval bir hale içindedir. İsa elinde annesinin ruhunu temsil eden bebeği tutmaktadır. Meryem'in annesi Anna (kırmızı kıyafetli) ve teyzesi Elizabeth (yeşil kıyafetli) kapının önünde durmaktadır. Kompozisyon kare bir pano içinde gerçekçi bir anlatım diliyle tasvirlenmiştir. (Bkz. Resim: 118 – 119)

Resim 118: Meryem'in Ölümü

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

*Kerubin: Çocuk başlı kanatlı melek tasviri

Resim 119: Meryem'in Ölümü mozaik sahnedan detay

(Fotoğraf: Emel ÖZDEMİR ÇOKHAMUR)

Resim 118

BÖLÜM 4: UYGULAMA PROJESİ “EVREN I ve EVREN II”

4.1. Uygulama Projesi “Evren I ve Evren II” Teması

Proje kapsamında, yapılan tez çalışmasına paralel olarak “Opus Vermiculatum” tekniğinde iki pano uygulaması yapılmasına karar verilmiştir. Yapılan eskiz çalışmaları sonucunda; pano “soyut ve geometrik formlardan oluşan kübist bir kompozisyon” olarak belirlenmiştir. Projede kullanılacak malzeme için araştırmalar yapılarak, Fethiye, Ayasofya ve Kariye Müzelerindeki mozaik sahnelerde kullanılan cam tesseralara benzer cam mozaiklerin kullanılması uygun bulunmuştur.

Uygulamada günümüz mozaik malzemeleri ve tekniği ile antik dönem mozaik tekniği olan “ Opus Vermiculatum” tekniği bir arada kullanılarak eski ve yeni arasındaki bir sentez yapılmıştır. Proje uygulaması; “kâinat – varoluş – din” temalarının birbiriyle olan ilişkisinden yola çıkılarak isimlendirilmiştir. İki kompozisyondaki soyut formlar, kendi çalışmalarımda sıkça kullandığım formların devamı niteliğindedir.

Uygulama projesi, evreni simgeleyen geometrik formların yer aldığı “Evren I ve Evren II” adlı soyut özgün iki kompozisyondan oluşmaktadır. Kompozisyonu meydana getiren geometrik formların oluşturulmasında denge, ritim, renk, hacim ve ışık gibi temel sanatsal ölçütlere dikkat edilmiş ve grafiksel bir anlatım dili kullanılmıştır.

Yapılan eskiz çalışmalarında yer alan geometrik formlar, uzamdaki elemanlardan oluşan bir kompozisyona doğru gelişme göstermiştir. Kompozisyon içerisinde yer alan resimsel öğelerin her biri evreni oluşturan uzay ve gezegenleri betimlemektedir.

İki kare kompozisyonda, büyük – küçük elemanlar ve boşluk – doluluk arasındaki dengelere dikkat edilmiştir. Tasarımdaki eğrisel hareketler kompozisyona belli bir düzende ritim kazandırmıştır. Dış bükeyliğe karşı içbükey formlar, sivri köşelere karşı ise doğrular kullanılarak kompozisyonda zıtlıklardan oluşan bir denge sağlanmıştır. Geometrik formlarda, açık koyu renk geçişleri uygulanarak biçimlere hacim verilmiştir. Evren I formunda genellikle mavi, kırmızı, turuncu, sarı, siyah, gri, beyaz ve tonlarındaki canlı renkler kullanılmıştır. Evren II formunda ise mavi, krem, gri, siyah, koyu yeşil, sarı ve tonlarındaki renkler tercih edilmiştir. Ayrıca iki tasarımda da altın ve gümüş renklerine yer verilerek, kullanılan renklerin iki kompozisyonda bir bütün içinde uyumuna dikkat edilmiştir. Formlarda siyah ve koyu mavi renkli mozaiklerle dış

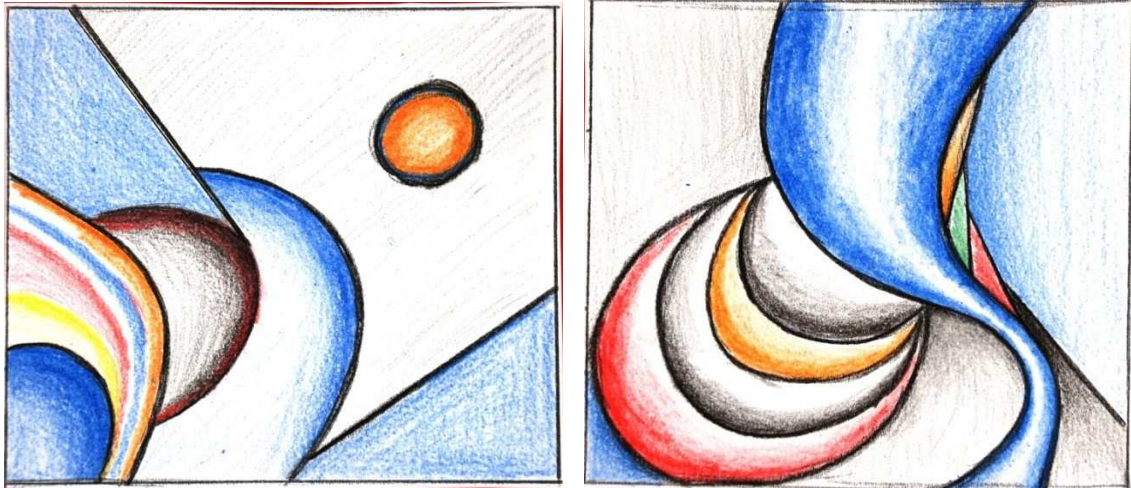
konturlar belirlenmiştir. Evren I ve Evren II kompozisyonları denge ve hareket açısından birbirlerini bütünleyerek genel konsepti tamamlamaktadır.

4.2. Projenin Teknik ve Artistik Süreci

Tasarım; Güzel Sanatlar Fakültesinin giriş bölümü, merdiven koridorundaki 2.88 x 4.55 cm boyutlarındaki sağ ve sol duvarlara, 106 x 106 cm. boyutlarındaki iki adet kare kompozisyon olarak tasarlanmıştır. Kompozisyonda zemin olarak, hafif ve estetik özellikleri nedeni ile pleksiglas malzeme tercih edilmiştir. Malzeme olarak pleksiglas zemin üzerine 2 x 2 cm.'lik cam mozaikler kırılarak, desenin durumuna göre 2 x 5 mm., 5 x 5 mm, 2 x 10 mm., 2 x 20 mm., 1 x 5 x 20 mm., 2 x 20 mm. ve 5 x 20 milimetrelerde boyutlandırılmıştır.

Mozaik taşların yüzey üzerine sağlam bir biçimde sabitlenmesi için şeffaf silikon kullanılmıştır. Gri renkli derz ile aralıklar doldurularak sabitleme işlemi tamamlanarak, proje uygulaması tamamlanmıştır.

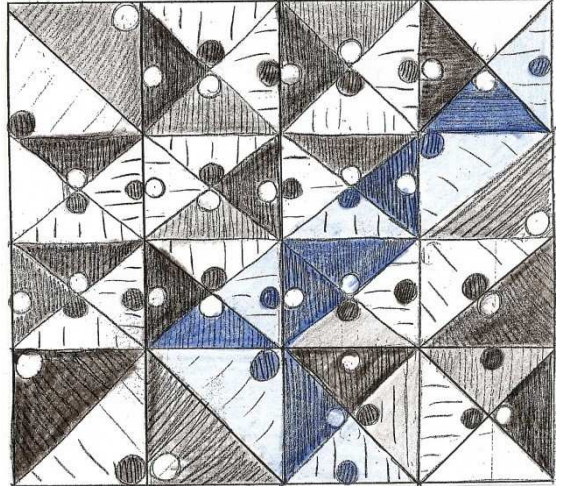
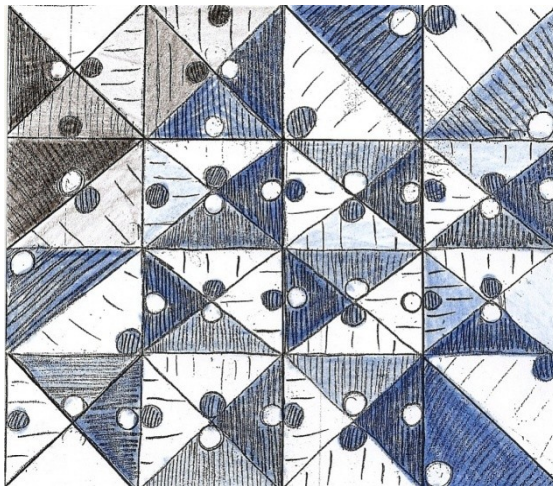
Resim 120: Eskiz 1-2

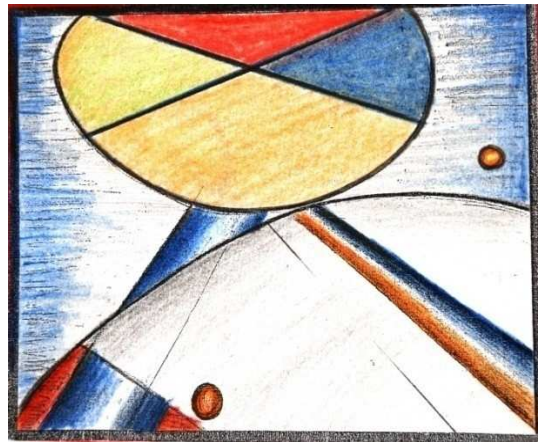
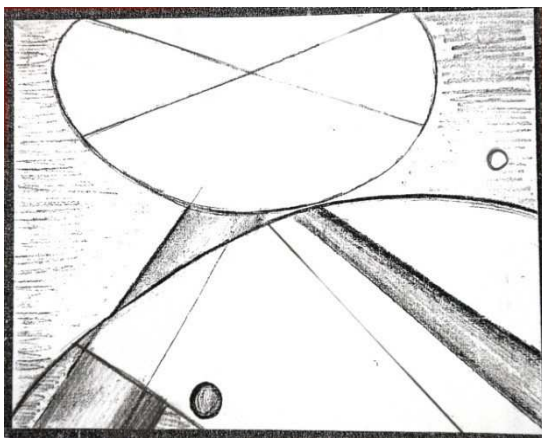
Resim 121: Eskiz 3-4

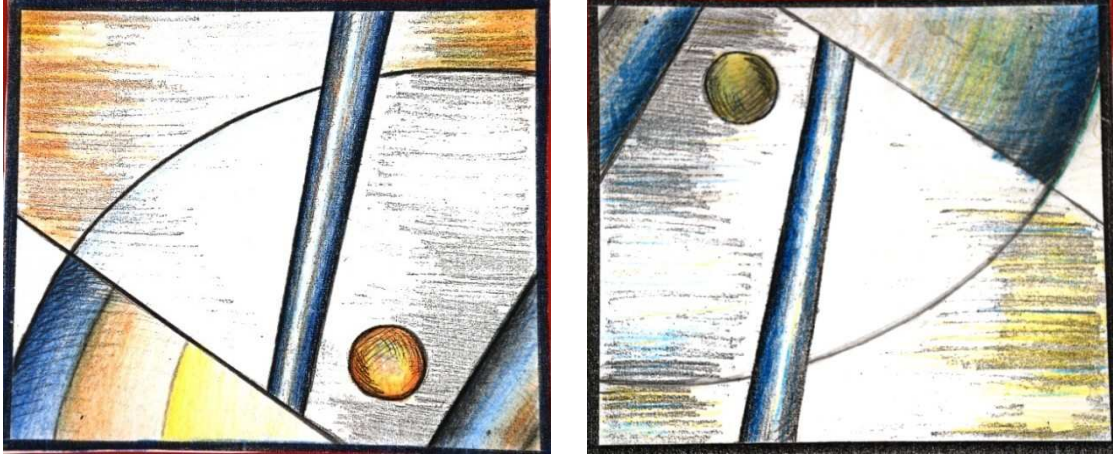
Resim 122: Eskiz 5-6

Resim 123: Eskiz 7-8

Resim 124: Eskiz 9-10

Resim 125: Çeşitli renklerdeki (2 x 2 cm.'lik) cam mozaikler

Resim 126: 2x2 cm.'lik cam mozaiklerin 2x5 mm., 5x5 mm, 2x10 mm., 2x20mm., 1x5 x20 mm., 2x20 mm. ve 5x20mm.'lik parçalar bölünmüş şekli

Resim 127: Çeşitli renklerdeki (2x2 cm.'lik) cam mozaikler

Resim 128: Çeşitli boyut ve renlerdeki cam mozaikler

Resim 129: Eskiz çalışması ozalitte 106 x 106 cm. ebatlarında büyütülerek, pleksiglas malzemenin altına bantlarla sabitlenir

Resim 130: Desenin konturları belirlendikten sonra istenilen form oluşturulur

Resim 131: Desenin konturları belirlenmesi

Resim 132: Kontur hatları belirlendikten sonra dairenin içi oluşturulur

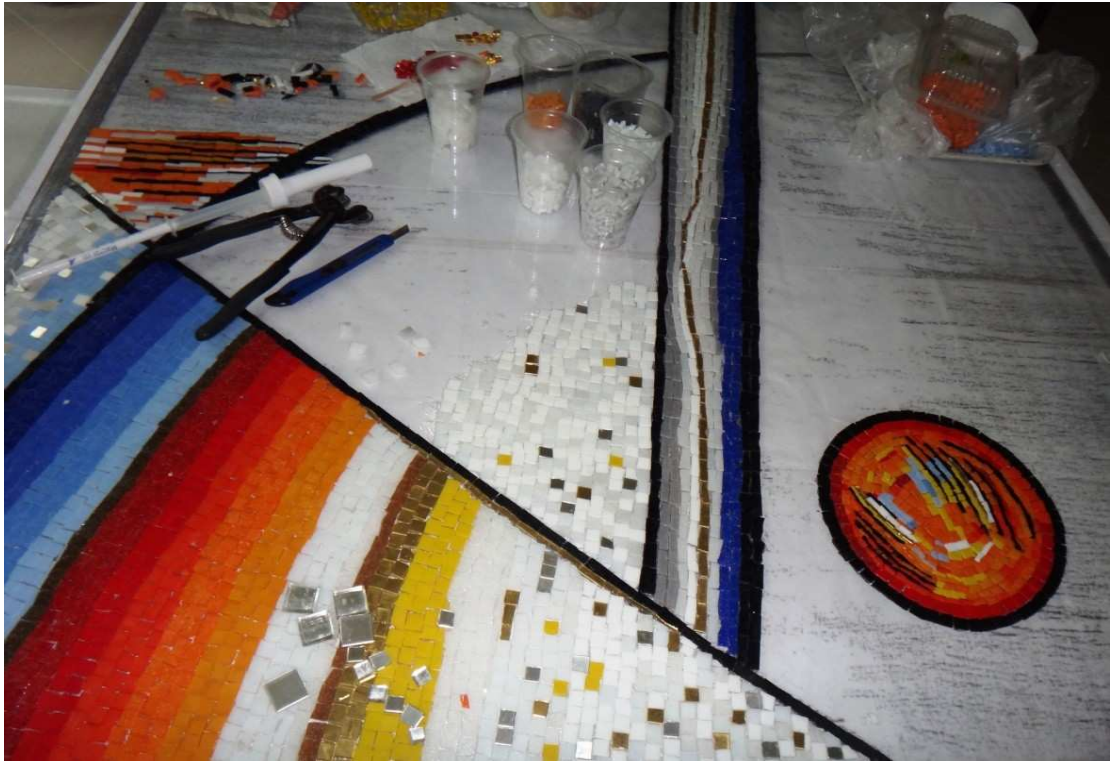
Resim 133: Evren I - uygulama aşamaları

Resim 134: Evren I - uygulama aşamaları

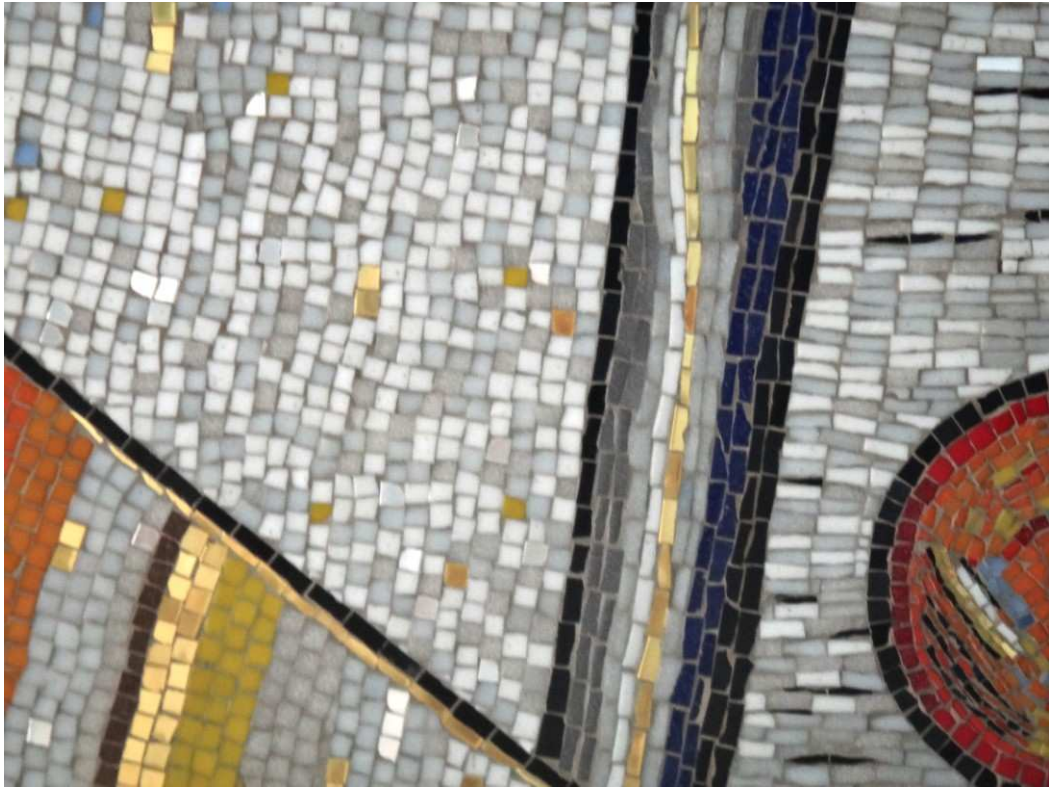
Resim 135: Evren I - uygulama aşamaları

Resim 136: Evren I - uygulamasının derz dolgu yapımı

Resim 137: Evren I - uygulamasından detay

Resim 138: Evren I - tamamlanmış uygulama

Resim 139: Evren I – panonun sergilenmesi

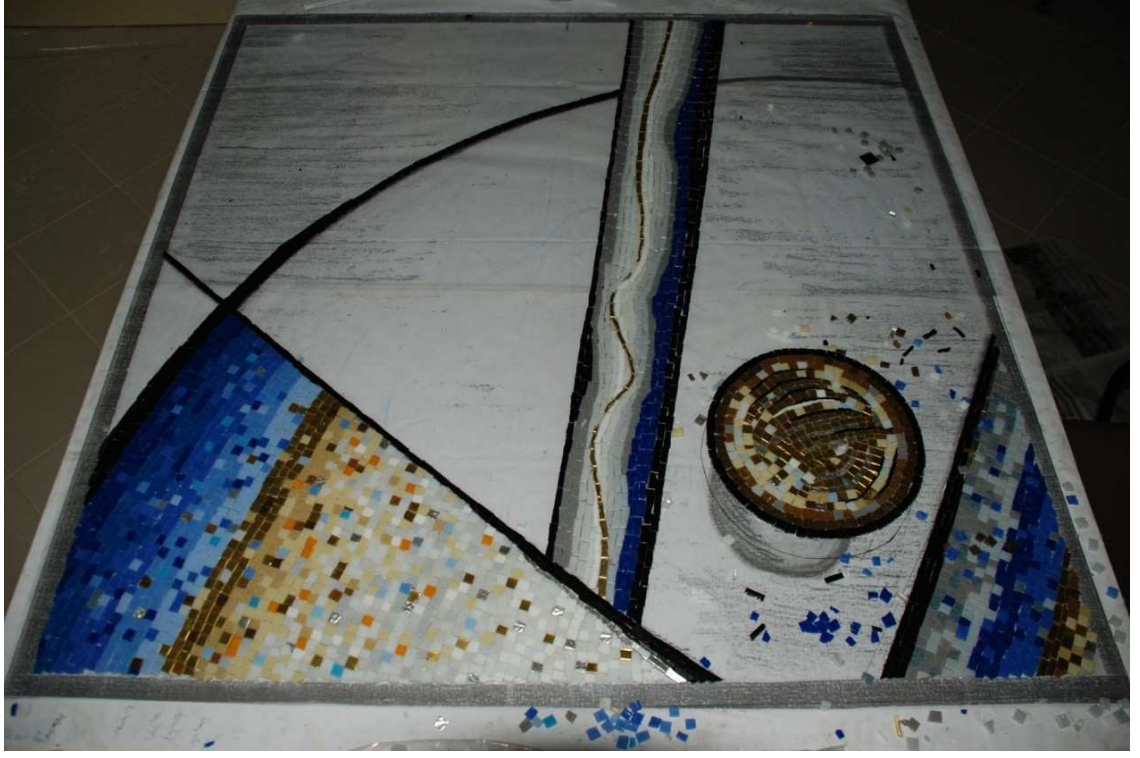
Resim 140: Evren II- uygulamasının kontur hatlarının belirlenmesi

Resim 141: Evren II -uygulamasının aşamaları

Resim 142: Evren II- uygulamasının aşamaları

Resim 143: Evren II- uygulamasından detay

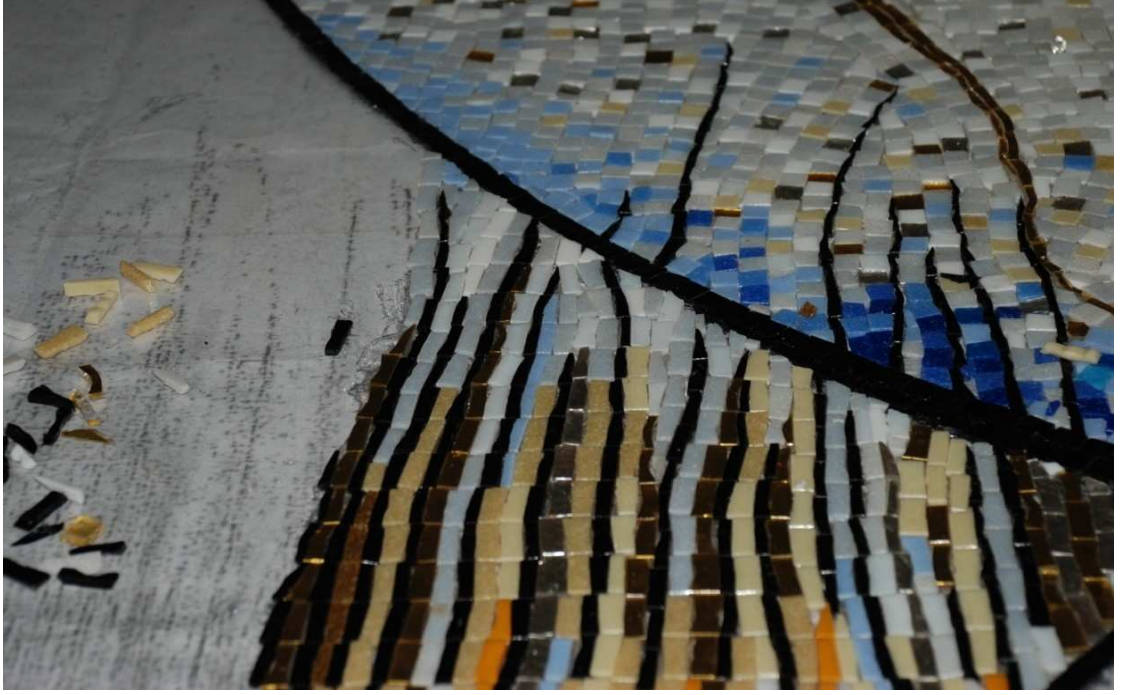
Resim 144: Evren II- uygulamasında altın yıldız konturun oluşturulması

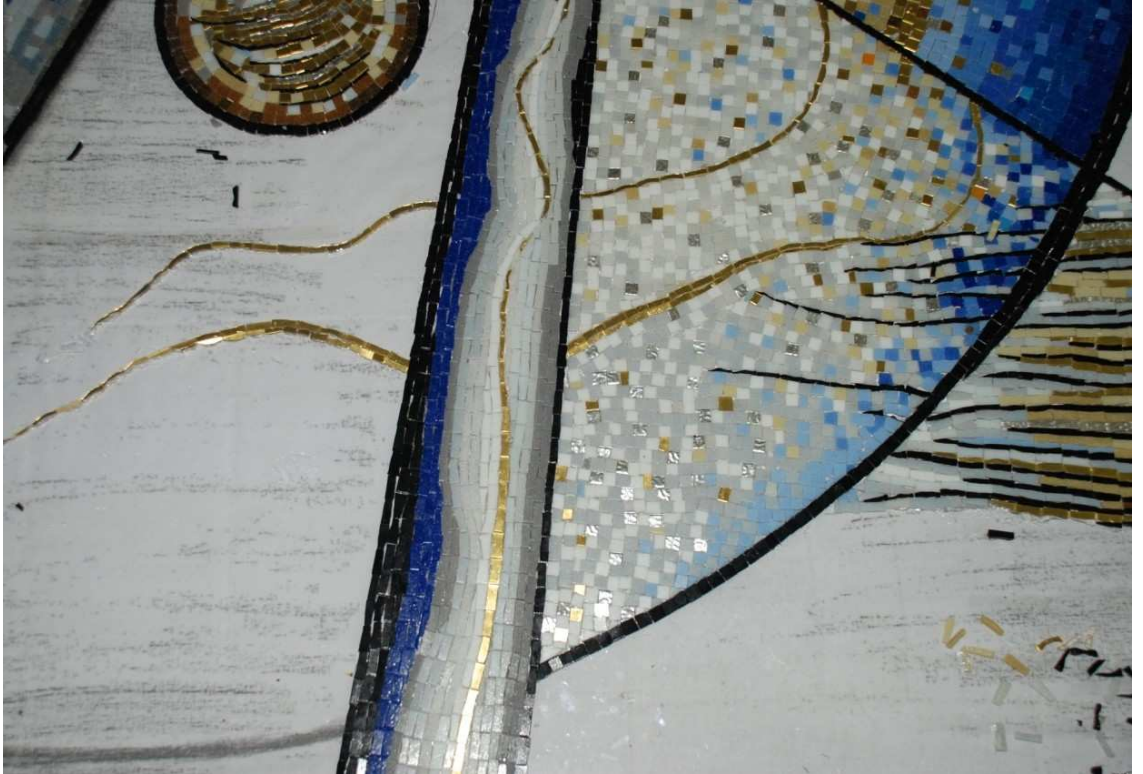
Resim 145: Evren II- uygulamasında eğrisel çizgilerin oluşturulması

Resim 146: Eğrisel çizgilerin oluşturulmasından detay

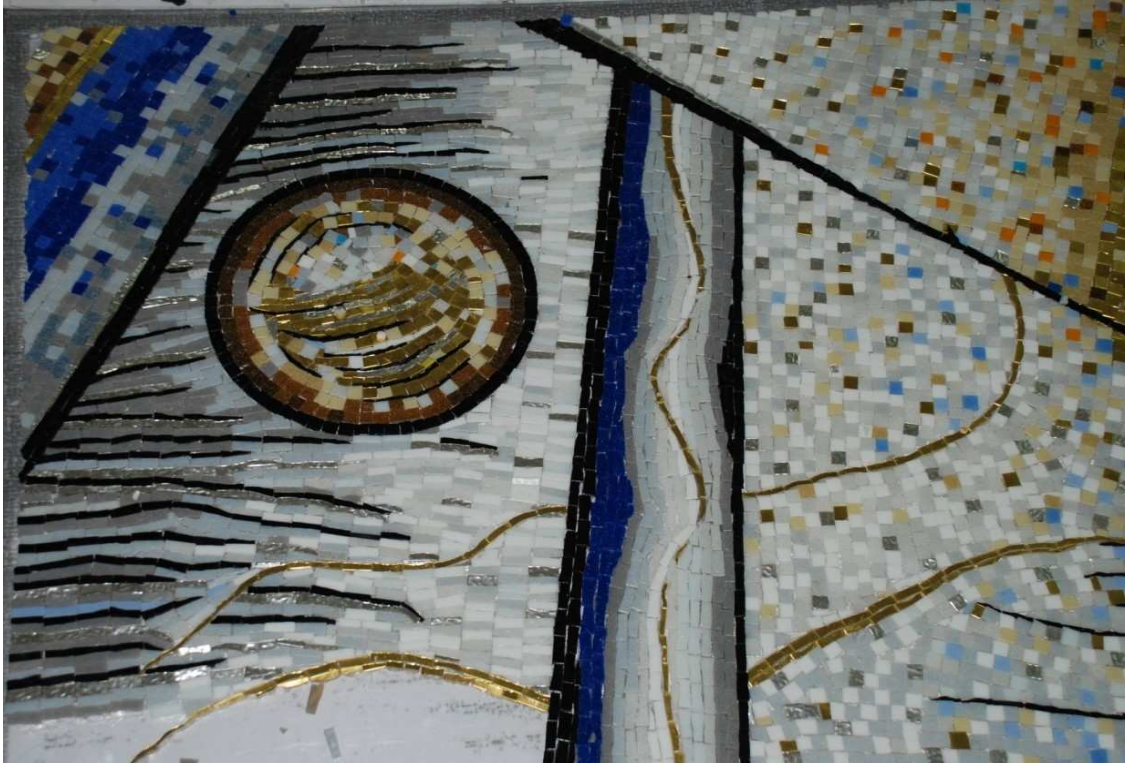
Resim 147: Evren II- uygulama aşaması

Resim 148: Evren II- uygulamasındaki eğrisel çizgilerin tamamlanması

Resim 149: Evren II – Detay

Resim 150: Evren II uygulamasının tamamlanmış aşaması

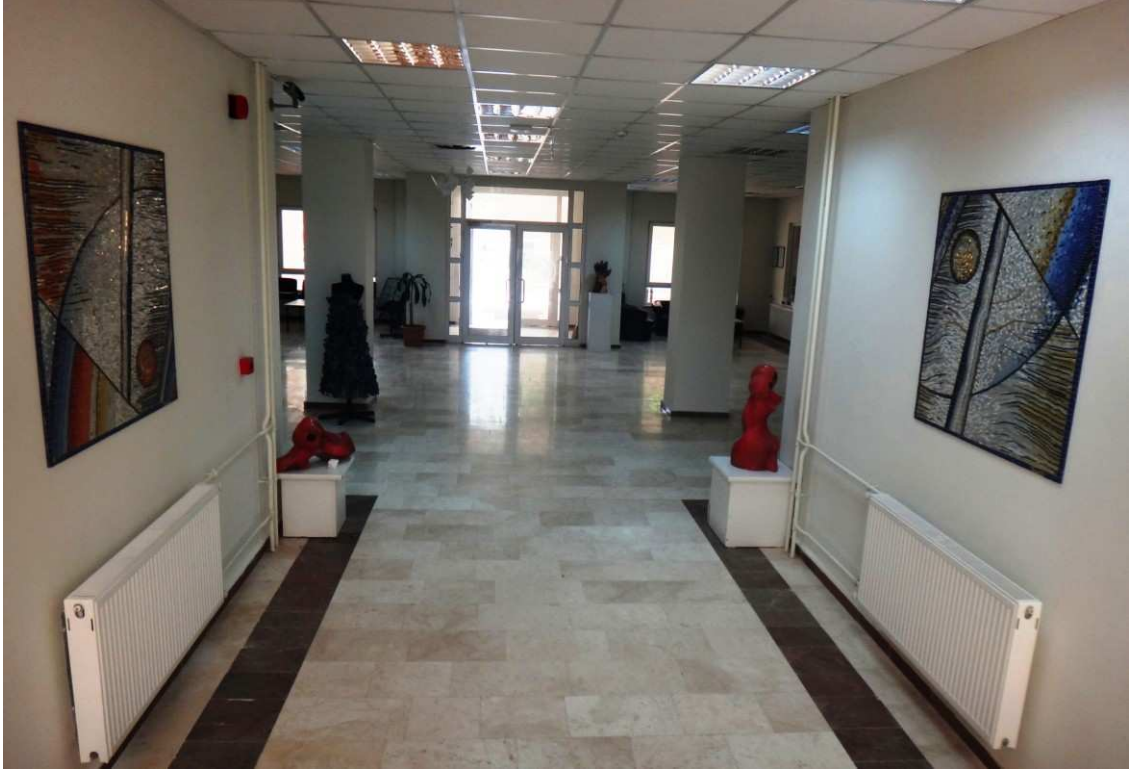
Resim 151: Evren II proje derz dolgusu yapımı

Resim 152: Evren II mozaik panonun sergilenmesi

Resim 153: Evren I ve Evren II mozaik panolarının sergilenmesi

Resim 154: Evren I ve Evren II mozaik panolarının sergilenmesi

SONUÇ

Uygarlıklar antik çağlardan bu yana kültürlerini ve yaşam tarzlarını çeşitli sanatsal dillerle ifade etmeye çalışmış; bu da resim, heykel, edebiyat, duvar resmi, seramik ve mozaik gibi birçok sanat dalının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Günümüzde seramik ve cam sanatı tekniklerinden biri olan mozaik sanatı antik dönemlerde ortaya çıkmış ve Bizans Dönemi'nde en görkemli örneklerini vermiştir.

Bu eserler aynı zamanda dönemin coğrafyasındaki kültürel değerlerin nesilden nesile aktarılmasında güçlü bir iletişim kaynağı oluşturmuştur. Tarihsel süreç içinde insanoğlu var oluş gerekçesini daima irdelemiş, doğanın önüne geçilemez güçlerini ve ilahi gücün varlığını kabul etmiş, ilahi gücün varlığını betimlemek, inanç duygusunu pekiştirmek amacıyla dini içerikli duvar resimleri ve mozaik kompozisyonlar yapmıştır.

Antik çağdan bu yana, ilahi gücü konu alan mozaik sahneler, dini mekânlarda önemli bir yer tutmuş, insanlığa hizmet etmiştir.

Bizans Dönemi'nde dini temaları konu alan, kiliseleri süsleyen mozaik eserler; ele aldıkları temalarla, dini inanışların yanı sıra ruhsal meditasyonu desteklemiş, aynı zamanda da mimariye estetik değer kazandırmıştır. Bu mozaik eserlerde genellikle doğal renkli taş, seramik, doğal hayvan kabukları, renkli cam, altın ve gümüş varaklı/kaplamalı cam malzemeler kullanılmış ve daha çok kiliselerin iç mekân düzenlemelerinde yer almıştır.

Mimari yapıların iç ve dış alanlarında kullanılan mozaik tekniği, günümüzde teknolojik gelişmelerle de yeni bir boyut kazanmıştır. Günümüz mozaik sanatında, malzeme olarak genellikle renkli seramik, cam ve taş malzemeler tercih edilmektedir. Mozaik sanatı, teknik ve estetik açıdan sağladığı avantajlarla, yalıtımsal özelliği ve dayanıklılığı nedeniyle yapıların iç ve dış cephelerinde, günümüz sanatında yaygın olarak tercih edilmektedir.

Özellikle tezin içeriğini; Bizans sanatının son dönemine ait muhteşem mozaik eserlerin yer aldığı Kariye Müzesi'ndeki mozaik sahnelerin teknik ve artistik özellikleri kapsamaktadır.

Kariye Müzesindeki altın varakların hâkim olduğu mozaik sahneler; duvarlarda, kapıların üstünde ve yanında, kemerlerde, tonoz ve pandantiflerde uygulandığı alana uygun perspektifte etkileyici olarak sahnelenmiştir. Ayasofya'daki gibi yüksek kubbeli mimari yapı olmaması nedeni ile bu mozaik sahnelerin fotoğraflanması kolay olmuştur.

Kariye'nin iç - dış narteksleri ve naosdaki mozaik sahnelerin temaları, sırayla olmasa da birbiriyle bağlantılı hikâyeleri resimler. Dış narteksdeki mozaiklerde İsa'nın yaşamıyla ilgili sahneler ve azizler yer almaktadır. Örneğin; İsa'nın doğumu, çocukluğu, gençlik dönemi, kutsal ailenin Mısır ve Nasıra'ya gidişleri gibi sahneler görülmektedir. Ayrıca İsa'nın mucizelerini betimleyen mozaikler iç narteksin güneyinde ve dış narteksin güneyindeki ilk kubbesel tonozda yer almaktadır. İç narteksdeki mozaiklerde ise Meryem'in yaşamıyla ilgili, İsa ve aziz sahneleri görülmektedir. Örneğin; Meryem'in doğumu, çocukluğu ve nişanlanması gibi sahneler tasvirlenmiştir. Ana mekân olan naosda ise İsa, Meryem ve Meryem'in ölümünü konu alan mozaikler yer almaktadır.

Bu mozaik sahnelerde kutsal kişilerin halktan kolaylıkla ayrılmasını sağlayan bazı detaylar kullanılmaktadır. İsa ve diğer kutsal kişilerin başları üzerinde mutlaka hale simgesi bulunmaktadır. İsa tasvirlerindeki hale içerisine genellikle Hıristiyanlığı temsil eden haç işareti işlenmiştir.

Kariye Müzesinde ve diğer Bizans dönemi mimari yapılarında, genel olarak, Opus Vermiculatum tekniği kullanılmıştır. Tezi destekleyen proje uygulaması ise, bu tekniği çağdaş malzemelerle günümüze uyarlamayı amaçlamıştır.

Tez çalışmasını destekleyen “Evren I ve Evren II” adlı proje uygulaması, tamamen geometrik formlardan oluşan soyut bir kompozisyon olarak planlanmıştır. Yapılan eskiz çalışmalarında yer alan geometrik formlar ve çizgisel hareketler uzamın sonsuzluğunu soyut bir dille betimlemektedir.

“Evren I ve Evren II” projelerinde; altın, gümüş, yeşil, krem, kırmızı, sarı, gri, beyaz ve mavi tonlarında renkli mozaikler kullanılarak Bizans dönemi mozaiklerine gönderme yapılmıştır. Proje çalışmasında günümüz mozaik çeşitlerinden birisi olan cam mozaikler ile antik dönem mozaik tekniği olan “Opus Vermiculatum” tekniği bir arada kullanılarak eski ve yeni arasında bir sentez yapılmıştır. Proje uygulaması; “kâinat –

varoluş – din” temalarının birbiriyle olan ilişkisinden yola çıkılarak isimlendirilmiştir: “Evren I ve Evren II”. Tasarımların yerleşim yeri olarak, ışık ve sunumdaki perspektif dikkate alınmış, Güzel Sanatlar Fakültesinin giriş salonundaki merdiven koridoru seçilmiştir.

Sonuç olarak; tez çalışmasında ve tez çalışmasına bağlı yürütülen uygulama projelerinde; mozaik sanatının geçmişi ile bugünü arasında bir bağ oluşturularak, günümüzde mozaik sanatının daha da geniş alanlarda kullanılabilirliğine değinilmiştir. Bu bağlamda, antik çağlardan günümüze değin mozaik sanatının teknik, sanatsal gelişimi ve özellikleri irdelenmiştir.

KAYNAKÇA

Metin Kaynakça

- Akat, Yücel, **‘İstanbul’**, Keskin kolor kart.A.Ş., 2009
- Akşit, İlhan, **‘Chora’**, Akşit Kültür ve Turizm Yayınları, İstanbul, 2006
- Akşit, İlhan, **‘Chora Bizans’ın Işıldayan Eseri Kariye Müzesi’**, Akşit Kültür ve Turizm Yayınları, İstanbul, 2010
- Akyürek, Engin, **‘Bir Ortaçağ Sanatı Olarak Bizans Sanatı’**, Sanatın Ortaçağı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1997
- Akgündüz, Ahmet, Said Özyürk, Yaşar Baş, **Kiliseden Müzeye Ayasofya Camii**, Osmanlı Araştırmaları Vakfının Yayınları, 2006
- Akyürek, Engin, **‘Kariye Prakklesionu: Bir Mezar Şapeli Olarak İkonografik Programının yorumlanması ve İşlevi’**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul, 1995
- Aygüneş, Fatih M., **‘Roma Dönemi Anadolu ve Doğu Akdeniz Mozaik Sanatında Dionysosm Betimlemeleri’** Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, İzmir, 2006
- Eyice, Semavi, **‘Son Devir Bizans Mimarisi; İstanbul’da Palaiologoslar Devri Anıtları’**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları, İstanbul, 1969
- Erkan, Oğuz, **‘Mozaik Sanatı ve Büyük Saray Mozaikler Restorasyon Çalışmaları’**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2006
- Demiriz, Yıldız, **‘Örgülü Bizans Döşeme Mozaikleri’**, Yorum Sanat Yayınları, İstanbul, 2002
- Dursun, A. Haluk, **‘Chora Museum’**, Korpus Kültür Sanat Yayıncılık, 2011
- Haswell, J.Mellentin, **‘Mosaics’**, Birinci baskı, Thames and Hudson, Londra, 1973
- Isın, Esin, **‘Bizans Yok Demekle Bizans Yok Olmaz-Prof. Dr. Semavi Eyice ile Bizans Sanatı Üzerine’**, Sanat Dünyamız (Bizans Özel Sayısı), 69/70, 1998

- Jobst, Werner, Behçet Erdal, Christian Gurtner, '**İstanbul Büyük Saray Mozaïği**' (Istanbul Das Grosse Byzantinische Palastmosak, Istanbul The Great Palace Mosaic), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1997
- Kılıçkaya, Ali, '**Ayasofya ve Kariye**', Dost Turistik Yayınları, İstanbul
- Kitzinger, E., '**Mosaics**', Encyclopedia of World Art, Vol.X, t.y., Mc Graw-Hill Book Company, New-York, 1997
- Kleinbauer, W. Eugene, Antony White, Henry Matthews, '**Ayasofya**', Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul, 2004
- Kos, K. Güngörmüş N. '**İstanbul Şehir Tarihi ve Mimarisi**', Kültür Bakanlığı, Ankara, 1995
- Lowden, J., '**İkona mı, Put mu? İkonakırcılık Tartışması**', Sanat Dünyamız (Bizans Özel Sayısı), 69/70, 1998
- Maguire, H., '**20. Yüzyılın İkinci Yarısında Bizans Sanat Tarihi**', Sanat Dünyamız (Bizans Özel Sayısı), 69/70, 1998
- Müze Kataloğu, '**Kariye - Bir Anıt, İki Kişilik Theodoros Metokhites'ten Thomas Whittermore'a**', Pera müzesi yayınları 19, İstanbul, 2007
- Ostrogorky, G., '**Bizans Devleti Tarihi**', 3.b.,TTK, Ankara, 1991
- Ousterhout R., '**Sanatsal Açıdan Kariye Camii**', Arkeoloji ve Sanat Yayınevi, İstanbul, 2003
- Ödekan, Ayla, '**Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Mozaik**', 2. Cilt, YEM Yayınları, 1997
- Ötüken, Y., '**Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Bizans Sanatı**', 2. Cilt, YEM Yayınları, 1997
- Özdem, F. '**Karaların ve Denizlerin Sultanı İstanbul**', Cilt I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009
- Özden, F., '**Karaların ve Denizlerin Sultanı İstanbul**', YKY, İstanbul, 2009
- Sayın, Ülker, Müller - Wiener, W., '**İstanbul'un Tarihsel Topografyası**', YKY, İstanbul, 2001

Üstüner, A.C., '**Mozaik Sanatı**', Engin Yayıncılık, İstanbul, 2002

Resim Kaynakça

Akşit, İ, '**Chora - Bizans'ın Işıldayan Eseri Kariye Müzesi**' Akşit Kültür ve Turizm Yayınları, İstanbul, 2006

Demiriz, Yıldız, '**Örgülü Bizans Döşeme Mozaikleri**', Yorum Sanat Yayınları, İstanbul, 2002

Jobst, W., '**İstanbul Büyük Saray Mozaikleri**', Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1997

Kılıçkaya, A, '**Ayasofya ve Kariye**' Dost Turistik Yayınları San.Ltd.Şti, İstanbul, 2002

Müller-Wiener, W. '**İstanbul'un Tarihsel Topografyası**', YKY, İstanbul

Özden, F., '**Karaların ve Denizlerin Sultanı İstanbul**', YKY, İstanbul, 2009

<http://wow.turkey.com/>

<http://www.definegizemi.com>

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Ayasofya>

<http://fotogaleri.ntvmsnbc.com>

http://tr.wikipedia.org/wiki/Feneri_İsaCamii

<http://www.ou.edu/class/ahi4263/byzhtml/p09-03.html>

Emel Özdemir ÇOKHAMUR, Ayasofya ve Kariye Camii'nin Fotoğraflanması

ÖZGEÇMİŞ

1972 yılında Adapazarı'nda doğdu. İlk ve orta öğrenimini Sapanca'da tamamladı. 1990'da Sapanca Lisesinden ve 1995'te ise Sakarya Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu Makine Resim Konstrüksiyon bölümünden mezun oldu. 1993 yılında Karayolları 1. Bölge Müdürlüğüne bağlı Anadolu Otoyolu Sapanca Bakım İşletme Şefliğinde devlet memuru olarak göreve başladı ve halen, Hendek Bakım İşletme Şefliğinde büro görevlisi çalışmaktadır. Lisans eğitimini Sakarya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümünde fakülte birincisi olarak (2000-2004) tamamladı. 2009 Sakarya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümünde başladığı Yüksek Lisans Programına devam etmektedir.

Eğitim ve öğretim süresi boyunca;

14 Temmuz 2002 Sakarya Üniversitesi Balıkesir - Ören Adramitteiyon Arkeoloji Kazının Tek. Ressamı.

1 Temmuz 2003 Sakarya Üniversitesi Balıkesir - Ören Adramitteiyon Arkeoloji Kazının Tek. Ressamı.

26 - 28 Nisan 2004 Sakarya Üniversitesinin VIII. 'Ortaçağ - Türk Dönemi Kazıları ve Sana Tarihi araştırmaları ' Sempozyumu programında görevli.

15 Temmuz2004 Sakarya Üniversitesi Balıkesir - Ören Adramitteiyon Arkeoloji Kazının Tek. Ressamı.

SANATSAL ETKİNLİKLER

Karma Sergiler

2000-2001 Sakarya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Bahar Şenlikleri Temel Sanat Eğitimi ve Kampus standı sergisi.

2001-2002 Sakarya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Eğitim-Öğretim yılı açılışı nedeniyle; Merkez kafeteryada açılan 'Öğretim elemanları ve Öğrencileri Karma sergisi.

- 04 Aralık 2001 Sakarya Üniversitesi GSF Abasıyanık Kültür Merkezi açılış sergisi için düzenlenen Öğretim Elemanları ve Öğrencileri karma sergisi.
- 20-24 Mayıs 2002 Sakarya Üniversitesi 8. Geleneksel Bahar Şenlikleri kapsamında Güzel Sanatlar Fakültesi'nin, Abasıyanık (AFA) Kültür Merkezindeki Öğretim Elemanları ve Öğrencileri Karma sergisi ve Kampus standı sergisi.
- 30 Eylül 2002 Sakarya Üniversitesinin 2002-2003 Eğitim-Öğretim yılı açılış nedeniyle; Merkez Kafeteryada açılan Güzel Sanatlar Fakültesi'nin 'Öğretim Elemanları ve Öğrencileri' karma sergisi.
- 15-26 Mayıs 2003 Sakarya Üniversitesi'nin 9. Geleneksel Bahar Şenlikleri kapsamında Güzel Sanatlar Fakültesi'nin Abasıyanık Kültür Merkezinde (AFA) 'Öğretim Elemanları ve Öğrencileri' karma sergisi ve Kampus standı sergisi.
- 2003 Sakarya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümüne yapmış oldukları bağış nedeni ile **Rotary Clup Limoges –Renoir** için yapılan plaket çalışması.
- 08 Mart 2004 Sakarya Üniversitesi GSF **8 Mart Dünya Kadınlar Gününde** Üniversite Rektörlüğünün düzenlediği etkinlikler için yapılan özgün çalışma.
- 04-14 Mayıs 2004 Sakarya Üniversitesi GSF Abasıyanık Kültür Merkezi (AFA)Resim-Seramik Sergisi.
- 18-25 Mayıs 2004 Sakarya Üniversitesi GSF Atatürk Kültür Merkezi (AKM)Resim-Seramik Sergisi.
- Haziran 2004 Gençlik ve Spor Bakanlığının düzenlediği 'Engelliler için kurs' takibinde Sakarya'da karma sergi.
- 16-30 Haziran 2004 Sakarya Üniversitesi GSF Devlet Güzel Sanatlar Galerisinde 'Mezuniyet **Seçkisi**' sergisi.

24 Temmuz 2004 Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Haluk Elbe Sanat Galerisi' ndeki
'Denizi Pişirdik' Seramik Sergisi.

2004 54. Uluslararası Seramik Sanatları yarışmasında (Concorso internazionale della Ceramica d'Arte has ended the), İtalya'nın Faenza kentindeki Uluslararası Seramik müzesi (Muse Internazionale delle ceramiche) katalogunda; 'Transformation I, II, III' adlı eserim yer almaya hak kazandı.

Mayıs 2010 "Güzel Sanatlar Fakültesi Öğrenci Sergisi", SAÜ Kültür ve Kongre Merkezi Galerisi.

Kişisel Sergi

20-21-22 Ağustos 2004 **'15. Burhaniye – Ören Turizm, Kültür ve Sanat Festivalinde'** kişisel seramik sergisi.

06-20 Haziran 2012 Sakarya Üniversitesi GSF sanat galerisinde 'Evren' konulu kişisel seramik ve cam sergisi.